

CULTURA 621

Fundația Culturală Augustin Buzura

www.revistacultura.ro

2/21

Teme în dezbatere. Ce pot
și ce nu pot face sistemele de vot

Aurelian Giugăl, Sergiu Mișcoiu, Iulian Stănescu,
Florin Abraham, Mihail Chiru, Sergiu Gherghina, Mihai Ghițulescu

Sondaj de opinie

Ascensiunea curentului naționalist

Arte & Media & Științe

Radu Jude, regizor pe linia frontului

Interviu cu dramaturgul Peca Ștefan

Publicație editată de

Fundația Culturală
Augustin Buzura

Președinte:
ANAMARIA MAIOR-BUZURA

Redacția

Coordonator editorial:
NICU ILIE

Editori:
DANA BUZURA-GAGNIUC
CARMEN CORBU
AURELIAN GIUGĂL
CRISTINA RUSIECKI
YIGRU ZELTIL

Machetare:
VIZUAL GRAFICANTE PUNCT RO

Adresa:
STRADA ION CREANGĂ, NR. 15-17,
SECTOR 5, BUCUREȘTI
E-mail:
cultura@augustinbuzura.org

ISSN 2285 – 5629
ISSN-L 1584 – 2894

Revista CULTURA
promovează, în spiritul dialogului cultural,
diversitatea de opinii. Responsabilitatea
afirmațiilor făcute în cuprinsul articolelor aparține
fiecărui autor, iar punctele de vedere exprimate
nu reprezintă în mod necesar viziunea redacției.

sumar

editorial

**George Maior / Politică și poezie
/ pag. 5**

teme în dezbateri

**Good Society. Ce pot și ce nu pot face
sistemele de vot**

**Dosar coordonat de Aurelian Giugăl
/ PP. 9-41 /**

**Nicu Ilie / Sistemul electoral și calitatea
clasei politice / pag. 10**

**Aurelian Giugăl / Sisteme electorale și
participare în România postcomunistă / pag. 12**

**Sergiu Mișcoiu / Simplu nu înseamnă
întotdeauna bine! Mini-pledoarie pentru
diversitatea și complexitatea sistemelor
electorale / pag. 16**

**Iulian Stănescu / Criza de capital uman / pag.
20**

**Interviu cu Florin Abraham / „Idea punerii în
serviciul public este privită ca o extravaganță
naivă” / pag. 26**

**Mihail Chiru / Sistemele electorale și calitatea
partidelor românești / pag. 34**

**Sergiu Gherghina / Clientelismul electoral în
România / pag. 36**

**Mihai Ghițulescu / Noi pentru cine votăm? /
pag. 38**

arte & media & științe

poezie și muzică. Biografism soft și cultură hip-hop / Yigru Zeltil / pag. 44
proză. (Im)posibila întoarcere / Dorica Boltașu / pag. 46
teatru. Colaj modern și texte clasice / Cristina Rusiecki / pag. 48
arte vizuale. Pe lungul drum al apropierei publicului de arta contemporană / Yigru Zeltil / pag. 52
film. Regizor pe linia frontului / Militon Stănescu / pag. 56

interviu

Peca Ștefan: „Ca să ai un teatru relevant și sănătos, n-ai cum să pleci de la un organism ros de boală” / Material de Cristina Rusiecki / pag. 59

campanie

Pentru o economie circulară / pag. 66

studii & cercetări

INSCOP RESEARCH, STRATEGIC THINKING GROUP, TRUE STORY PROJECT / Ascensiunea curentului naționalist în era dezinformării și a fenomenului știrilor false / pag. 71

contribuții

Jean-Jacques Askenasy / Cazul Morgenstern și reversibilitatea identității umane / pag. 94
Interviu cu Cătălin Zamfir / „Este nevoie de a regândi organizarea societății românești rezultată din tranziția noastră confuză” / pag. 96
Teodor Stan / Dana Bucin, lider și formator de opinie în diaspora românească din America / pag. 100

proiectele fcab

ROMÂNIA DISCRETĂ. Interviu cu Alexandra-Mălina Lipară / pag. 114

DOCUMENTELE AUGUSTIN BUZURA. Rubrică realizată de Dana Gagniuc Buzura / pag. 120

Ilustrația editției și coperta: „Vechi interioare românești” - imagini din proiectul fotografic „Romania. Wonders of Transylvania”, semnat de Dimitra Stasinopoulou. Mai multe imagini din acest proiect, dar și din altele, pot fi găsite pe pagina autoarei, la adresa <https://dimitrastasinopoulou.smugmug.com> / pag. 108

Dimitra Stasinopoulou, „Vechi interioare românești” – imagini din proiectul fotografic „Romania. Wonders of Transylvania”

editorial

Politică și poezie

Nu cred că prea curând vreun politician român s-ar gândi să introducă vreun element de poetică în discursurile sale despre patrie, națiune, justiție și felul în care ne va ajuta el să progresăm material și spiritual.

(George Maior)

Dimitra Stasinopoulou, „Vechi interioare românești” – imagini din proiectul fotografic „Romania. Wonders of Transylvania”

GEORGE MAIOR

Nu e obișnuit ca un politician să citeze versuri din poezia universală, dar uneori, din fericire, se întâmplă. Dacă ești capabil să treci peste ironia de rigoare, introducerea unui element de poetică în mesajul politic poate ajuta comunicarea politică prin metafore puternice, poate eventual inspira, poate genera emoție și, mai ales, poate îndemna la un pic de reflecție, în momente dificile pentru societate (politicienii noștri, care se visează seara manevrând confrăți și electori à la Machiavelli, uită că marele autor al „Prințului” a fost totuși unul dintre cei mai subtili poeți și dramaturgi ai Renașterii). Oricum, poate trezi interes, măcar ca o excepție de la regula politicii care ridică la rang de profesie specială discursul corect, plat și cât mai lipsit de riscuri inutile. Mai ales de ordin estetic și literar.

Prin noiembrie anul trecut, Joe Biden, pe atunci candidat la președinția Americii, avea „curajul” să citeze, în discursul său de acceptare a candidaturii, câteva versuri din marele poet irlandez Seamus Heaney. Versurile cheie sunt „speranța care poate rima cu istoria”, din traducerea și – până la urmă – recrearea de către Heaney, în subțila sa limbă engleză, a operei clasicilor greci. O versiune proprie, profundă și zguduitoare, despre un monument al culturii și artei occidentale redat nouă, piesa lui Sofocle, „Filocet”.

Versurile complete erau:

„History says, Don't hope
On this side of the grave,
But then, once in a lifetime
The longed-for tidal wave
Of justice can rise up
And hope and history rhyme.”

(„Istoria spune: Nu spera
Cât ești de-această parte a mormântului,
Dar apoi, o dată în viață,
Râvnitul val seismic
Al dreptății se poate înălța,
Iar atunci, speranța și istoria rimează.”)

Această expunere la Heaney a fost, desigur, amplu comentată și redată în presa americană, de la mesajul privind necesitatea și speranța unei reconcilieri, a unei împăcări istorice într-o societate afectată de crize, la remarci privind originile irlandeze ale politicianului. Întrebat fiind despre semnificația referirii la versurile din Heaney, Biden a răspuns laconic și extrem de simplu: „Irlandezii sunt cei mai mari poeți ai lumii. Îmi place poezia lor.” Ceva mai târziu, cu ocazia sărbătorii Saint Patrick, ziua națională a Irlandei celebrată strident în multe colțuri ale lumii, în special în America, colegul meu irlandez ne trimitea (și trimitea tuturor celor interesați de eveniment) un volum din versurile lui Heaney. Probabil că nu există nicio legătură între cele două momente – unul politic-cultural și unul diplomatic-social –, sau poate că da. Nici nu contează. În orice caz, deja de foarte mult timp, personalitatea lui Heaney și opera sa au devenit adevărate instituții naționale irlandeze, de celebrare a forței intelectuale a Irlandei, dar și a vocației sale universale în cultură și gândire. E un fenomen care nu a început odată cu decernarea premiului Nobel pentru literatură lui Seamus Heaney în 1995 (deși, sigur, acest lucru nu a făcut decât să amplifice lucrurile și să ajute la promovarea elementului național irlandez, prin cultură). Alături de Yeats, celălalt mare poet irlandez, Heaney era de mult timp iubit și admirat ca scriitor al condiției umane, al înfruntării individului cu istoria, al lucrurilor simple și muncite cu sudoare de om, fie cu sapa, fie cu penița (cum spunea el însuși), spre căutarea adevărului și depășirea limitelor naturii și geografiei, dar și a violenței și mizeriei din istorie, mai ales în acea insulă care se confrunta cu probleme religioase grave în Nord, de unde, de altfel, și provenea. Este iubit și acum, la ani buni de la moartea sa.

Ce e totuși interesant pentru noi, românii, în această poveste? Până la urmă, e vorba de un scriitor „străin”, foarte cunoscut, într-adevăr, citat de un politician străin, chiar dacă întâmplător acum președinte al Americii. În plus, nu cred că prea curând vreun politician român s-ar gândi să introducă vreun element de poetică în discursurile sale despre patrie, națiune, justiție și felul în care ne va ajuta el să progresăm material și spiritual. Și totuși, există ceva aici care ne-ar putea eventual capta atenția, dincolo de vreun breaking news despre noi tratamente miraculoase inventate de ingeniozii medici români pentru anihilarea virusului. Mai anost decât aceasta, dar interesant totuși, este faptul că Heaney a iubit cultura română, era fascinat de poezia românească din care a și tradus, în special pe Marin Sorescu. Diplomat fiind pe atunci, în Dublin, țin minte că, după ce un om foarte apropiat de mine a tradus în limba irlandeză ultimele poezii ale lui Marin Sorescu, scrise în spital înainte de a se stinge aproape în anonim, Heaney, proaspătul laureat al Nobelului, a răspuns imediat rugăminții noastre de a prefața acel volum, deși era deja asediat cu cereri de participare la toate evenimentele importante ale statului și societății. Și a făcut-o consistent și cu mare forță, nu politicos și formal. La câteva zile, când mă aflam alături de el la o recepție la castelul Dublin, i-am mulțumit pentru aceasta, dar mi-a răspuns modest, în prezența președintei Irlandei de atunci, Mary McAleese, și a elitelor irlandeze, că nu-i trebuie nicio mulțumire, pentru că Marin Sorescu este printre cei mai mari poeți ai lumii și oricine, inclusiv el (posesor al Nobelului și citat de președinți ai marilor puteri), și-ar dori să scrie asemenea versuri.

Când ne lamentăm cum nu suntem apreciați, când ne văicărăm politic că imaginea noastră este proastă în exterior sau când ne „strigăm” către noi înșine, în politica locală, patriotismul și mândria națională, poate ar trebui să reflectăm mai mult la valorile culturale naționale care au relevanță universală și își găsesc recunoașterea, fără efortul nostru, acolo unde te aștepți cel mai puțin. Și poate facem totuși ceva mai mult pentru a le promova inteligent acolo unde trebuie. Inclusiv, din când în când, în discursul politic.

***Când ne văicărăm
politic că imaginea
noastră este proastă
în exterior sau când
ne „strigăm” către
noi înșine, în politica
locală, patriotismul
și mândria națională,
poate ar trebui să
reflectăm mai mult
la valorile culturale
naționale care au
relevanță universală
și își găsesc
recunoașterea.***

George Maior este diplomat, ambasadorul României în SUA.

Dimitra Stasinopoulou, „Vechi interioare românești” – imagini din proiectul fotografic „Romania. Wonders of Transylvania”

Good Society. Ce pot și ce nu pot face sistemele de vot

Formule electorale magice nu există. Media unui popor este și media reprezentării lui politice, iar participarea electorală este parte a eșafodajului economico-politico-social.

(Aurelian Giugă)

Dimitra Stasinopoulou, „Vechi interioare românești” – imagini din proiectul fotografic „Romania. Wonders of Transylvania”

Sistemul electoral și calitatea clasei politice

Sistemul electoral al României favorizează alianțele politice. Chiar dacă acestea s-au dovedit, timp de decenii, disfuncționale. Alternativa ar fi un sistem electoral care să faciliteze tirania majorității și subordonarea completă a statului față de unul sau două partide mari și vechi. Pe de altă parte, 2021-2023 este, în teorie, o perioadă potrivită reșezării structurale a vieții publice și a celei politice. Caruselul electoral programează următoarele alegeri abia în 2024, când se vor suprapune alegerile europarlamentare, cele prezidențiale, cele parlamentare și cele locale. Până atunci, politicienii cu experiență știu că nu se pot câștiga voturi, cel mult se pot pierde.

Unul dintre domeniile care va fi în focus în această perioadă de reșezări este cel al calității clasei politice. Tema, chiar formulată ca atare, este pe agenda publică de aproape două decenii. Nemulțumirile, fondate și nefondate, din partea alegătorilor au dus la poziționarea Parlamentului în subsolul topului încrederii în instituții. Adesea, expresia acestor nemulțumiri vine dintr-un partizanat politic excesiv; alteori vine din partea unor persoane care nu înțeleg așezământul constituțional sau regulile și rigurile unui stat de drept. Totuși, există unele nemulțumiri care îi reunesc și pe cei partizani, și pe cei vaccinați contra virusului politic; sau pe cei bine informați și pe ceilalți. Politizarea excesivă, parazitarea statului

de către partide, clientelismul, corupția; lipsa de competență și/sau de experiență, o educație precară (chiar și – în multe cazuri – atunci când diplomele care să o ateste nu lipsesc); parlamentarismul mecanic, lipsit de substanță, tabloidizat; deficitul real de reprezentare a unor grupe largi de populație activă aflate în migrația internă sau în cea internațională. Plus: reprezentarea improprie a celor mai săraci și mai puțin educați, cumpărați cu nimica-toată sau cu demagogie și manipulări de cel mai jos nivel.

Cât de dependente sunt toate aceste nemulțumiri de sistemul electoral? Și cum/dacă poate fi el reformat astfel încât să contribuie la o viață politică (mai) sănătoasă, la o clasă politică (mai) eficientă și, finalmente, la o îmbunătățire a guvernabilității? Am adresat asemenea întrebări unor specialiști care, în decursul anilor, au realizat studii relevante privind sistemul sau reforma/reformele electorale.

Alegerile, chiar și libere, nu garantează democrația, o spun mai mulți dintre participanții la acest dosar. Ele nu garantează nici buna guvernare. România a avut nu unul, ci o mulțime de sisteme electorale, adaptate, mai mult sau mai puțin, fiecărui moment istoric. Fiecare a răspuns unor riscuri și a creat altele. Sistemul electoral este doar o mică parte a sistemului politic, iar cele două evoluează într-un tandem. Dacă, așa cum spunea cândva Cristian Pârvulescu, partidul-unic a fost înlocuit în România cu un set de partide-unice, fiecare cu instincte totalitare, sistemul politic va avea constant tentația, căile și mijloacele de a denatura spiritul legilor electorale. Totuși, aflat în centrul funcționării sistemului politic, subsistemul electoral este cel care face regula jocului și principalul segment în care democrația și politica pot fi puse în aceeași ecuație.

Nicu Ilie

***Cât de dependente
sunt toate aceste
nemulțumiri de
sistemul electoral?
Și cum/dacă poate
fi el reformat astfel
încât să contribuie
la o viață politică
(mai) sănătoasă,
la o clasă politică
(mai) eficientă și,
finalmente, la o
îmbunătățire a
guvernabilității?***

Sisteme electorale și participare în România postcomunistă

AURELIAN GIUGĂL

România folosește mai multe sisteme electorale pentru alegerea reprezentanților politici. Un sistem majoritar (majoritate absolută) pentru alegerea președintelui României. Primarii localităților sunt aleși folosindu-se sistemul majorității simple. La fel și președinții consiliului județean. O formulă proporțională, cu două metode de alocare a mandatelor (Hare și d'Hondt), stabilește structura politică a parlamentului, evident, pe baza votului cetățenilor. Iată, o paletă largă de variante electorale. Cu toate acestea, în întreg intervalul postcomunist s-a consumat multă energie pentru identificarea unui sistem electoral miraculos, unul în stare să rezolve

mare parte din problemele guvernării, în special atunci când s-a făcut referire la alegerile parlamentare. Nu mai departe de anul trecut, noua putere a făcut anumite demersuri pentru schimbarea sistemului electoral pentru alegerea președintelui consiliului județean, de la un vot direct la unul indirect, mediat de consilierii județeni și nu prin votul cetățenilor. A fost un eșec, ordonanța de urgență neîndeplinind criteriile de constituționalitate.

Credința, desigur, una naiv-interesată, că există o formulă electorală acolo undeva, metodă prin intermediul căreia ne-am putea alege doar reprezentanți „nepătați, neîntinați și fără de prihană”, vine din străfundurile primului deceniu postcomunist. Maniheismul politic dezvoltat atunci punea în centru o idee, de

altfel, foarte simplă. În acest registru, în virtutea faptului că interesele societale sunt multiple și divergente, politica nu înseamnă conflict, cooperare și consens, ci e mai mult o chestiune ce ține de mitologie, una pe care o regăsim în basmele cu zmei răi și Feți-Frumoși civilizatori. Lumea rea și vicioasă se contrapune oamenilor puternic preocupați de binele comun... Good Society.

Toate aceste pasiuni societale nu au rămas simple dezbateri intelectuale. Ele au atras atenția politicianilor. Aceștia, în speranța că-și vor maximiza șansele electorale, au depus eforturi consistente pentru schimbare punctuală a unor formule electorale, spre exemplu, a sistemului electoral pentru alegerea parlamentului. Din sforțările intelectuale și politice ale acelor ani s-a născut formula uninominală. A fost o lege prolixă, născută ca urmare a negocierilor dintre actorii politici ai vremii, cu multe efecte electorale negative (alegerea unor deputați și senatori care nu câștigaseră colegiile în care au candidat, suprareprezentarea parlamentară, manipularea cartografică etc.). Chiar la primele alegeri parlamentare, organizate pe baze uninominale, cele din 2008, prezența la vot a atins minimul istoric de atunci, respectiv 39,2%, atât la Camera Deputaților, cât și la Senat. Asta în pofida faptului că una din ambițiile legislatorilor ținea creșterea participării electorale. Bunăoară, s-a sperat că acei candidați bine selectați de partide pentru fiecare colegiu în parte, nu liste electorale ca în vechiul sistem proporțional, vor stârni pasiuni și vor mobiliza electoratul. Nu s-a întâmplat așa...

Realitatea electorală însăși se individualiza ca una distrugătoare de mituri. Evident, politicienii partizani sistemului majoritar, în unul sau două tururi de scrutin, s-au scuzat politicos: nu a fost vrerea lor pentru un așa sistem absolut nepopular. Dar dacă în acei ani de dispute electorale ar fi ieșit din joben formula majoritară, în contextul crizei economice și austerității post-2010 și al jocului strategic al opoziției de atunci, al coabitării dintre social-democrați și liberali (formula Uniunea Social Liberală – USL), ce s-ar fi întâmplat în 2012? Cum ar fi arătat parlamentul după alegerile generale din 2012? Am fi avut o reprezentare cvasi-monocoloră? Prezența la vot la alegerile

***În acest registru, în
virtutea faptului că
interesele societale
sunt multiple și
divergente, politica
nu înseamnă conflict,
cooperare și consens,
ci e mai mult o
chestiune ce ține
de mitologie, una
pe care o regăsim
în basmele cu zmei
răi și Feți-Frumoși
civilizatori. Lumea
rea și vicioasă se
contrapune oamenilor
puternic preocupați
de binele comun...***

parlamentare nu a crescut, procentele de 41,76 și 39,79 la alegerile parlamentare din 2012 și 2016 (Camera Deputaților) pândind în fața participării, în context de pandemie, din 2020, cu un (alt) minim istoric la parlamentare, un pipernicit 31,94%. De unde se vede că formulele electorale nu sunt elixirul

***De unde se vede că
formulele electorale
nu sunt elixirul
magic în stare să
vindece anumite
maladii societale.***

magic în stare să vindece anumite maladii societale.

Cu demonetizarea uninominalului, o nouă idee a încolțit în imaginarul politic și intelectual autohton: Cum facem, cum procedăm pentru a crește mobilizarea electorală? Există mecanisme legal-instituționale pentru un asemenea deziderat? Similar, au existat voci, încă mai există, care au pus creșterea electorală a social-democraților pe seama anomiei societale. Prin urmare, dacă nu ne pasă

de vot, atunci să nu ne mirăm că parlamentul are mereu mulți reprezentanți din partea indezirabililor, pentru majoritatea celor din lumea urban-liberală, de la Partidul Social Democrat (PSD). Așa a apărut pe firmament speranța „Votul diasporei”.

Rulate puternic odată cu alegerile prezidențiale din 2014, sloganurile despre misiunea salvatoare a românilor din afara granițelor țării au inundat spațiul public de la noi. S-a consumat multă energie pentru a sublinia că cetățenii ce lucrează afară au învățat regulile democrației reprezentative occidentale, au altă mentalitate, gândesc mai mereu într-un registru antreprenorial, prin urmare, salvarea poate veni de la ei. S-a atins un climax de isterie și comunicare politico-electorală, iar electoratul din afară, masat în fața cabinelor de vot din străinătate, transmitea mesaje de furie către politicieni și rudele lor din țară – cine nu votează cum trebuie nu (mai) primește ajutor din afara granițelor. S-a cerut cu insistență multiplicarea secțiilor de votare din străinătate, au fost valuri-valuri de indignare publică pe tema votului celor din Diaspora. Dacă excludem campania de publicitate, bine organizată de partidele ce se opun social-democraților, nu e greu de înțeles că în afara granițelor țării există o Românie în miniatură, nici mai bună, nici mai rea ca cea din țară. Și au venit alegerile generale din 2020...

Scrutinul electoral de la parlamentarele din 2020 ne-a arătat și un alt tip de vot practicat în Diaspora. Peste 25% din voturile exprimate s-au contabilizat în dreptul partidului Alianța Pentru Unirea Românilor (AUR). Ca prin minune, mirajul și simpatia s-au volatilizat precum simplele baloane de săpun. În condițiile în care social-democrații și-au păstrat supremația în politica domestică, iar criza economică nu prevestește ceva bun, e foarte posibil ca votul pentru AUR să crească la viitoarele alegeri, inclusiv cu suportul celor din afară. În aceste condiții, se va mai bate monedă pe energia pozitivă ce vine dinspre vest? Sau vom reveni la vechile noastre lamentații balcanice, „Suntem vai de noi ca popor”, „Nu ne cunoaștem interesul”, „Ca la noi la nimenea” și alte asemenea formule din registrul descuranjant-lamentativ? După cum arată norii crizei economice ce se ițește, sunt slabe

speranțe ca Diaspora să mai fie prezentată ca o speranță de care să ne legăm visele noastre politice.

Am putea discuta mai detaliat, spre exemplu, despre clientelismul electoral. Despre clientelism se discută prea puțin în România de azi, deși numeroase articole academice au fost scrise vizavi de asemenea practici electorale. Ar putea fi pe viitor o nouă temă publică de reflecție. Dar și clientelismul electoral înfloarește în condiții de pauperizare a populației, iar tabloul regional al triadei relaționale patron-broker-client dă seama de acest aspect. Am putea avea un sistem politic mai puțin îndatorat formulei clientelare doar punând în practică un corpus de legi bine construite? Povestea ar fi lungă, dar mă opresc aici pentru că tema altui articol din acest dosar, cel al lui Sergiu Gherghina, tocmai despre acest clientelism electoral vorbește.

Sintetizând, am putea spune: Formule electorale magice nu există. Media unui popor este și media reprezentării lui politice, iar participarea electorală este parte a eșafodajului economico-politico-social. A ne amăgi, negând realitatea, este un exercițiu ineficient și inutil. Cu siguranță, pot fi propuse și implementate anumite reforme electorale. Dar să nu ne imaginăm că ele sunt pilula minune pentru tot ceea ce înseamnă guvernarea bunurilor comune.

Post-scriptum:

Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (CNATDCU) ne informează că președintele Autorității Electorale Permanente (AEP), o instituție puternic politizată, și-a plagiat teza de doctorat. Despre ce reformă vorbim?

***A ne amăgi, negând
realitatea, este un
exercițiu ineficient și
inutil. Cu siguranță,
pot fi propuse și
implementate
anumite reforme
electorale. Dar să nu
ne imaginăm că ele
sunt pilula minune
pentru tot ceea ce
înseamnă guvernarea
bunurilor comune.***

Aurelian Giugăl este doctor în științe politice, cercetător la Centrul Interdisciplinar de Cercetări Avansate asupra Dinamicii Teritoriale. Este cadru didactic la Universitatea din București, Facultatea de Jurnalism și Științele Comunicării.

Simplu nu înseamnă întotdeauna bine!

Mini-pledoarie pentru diversitatea și complexitatea sistemelor electorale

SERGIU MIȘCOIU

În ultimii cincisprezece ani, tema reformei sistemului electoral românesc a revenit periodic în atenția opiniei publice. Schimbarea din 2008, în urma căreia România a trecut, pentru două legislaturi, de la un sistem electoral proporțional pe liste la un sistem electoral proporțional cu prezentarea candidaturilor în colegii uninominale, a fost rezultatul unei intense campanii publice a cărei lozincă ultra-simplificatoare suna astfel: „Vrem

oameni, nu liste!” Eșecul sistemului adoptat în 2008, evidențiat prin blamata supra-dimensionare a Parlamentului ales în 2012, necesară pentru a echilibra proporțional distribuția mandatelor în condițiile în care alianța câștigătoare își adjudecase marea majoritate a colegiilor uninominale, a determinat reîntoarcerea din 2016 la scrutinul pe listă. Acest sistem continuă însă să fie criticat, adeseori vehement, pentru exact aceleași motive care determinaseră anterior înlocuirea acestuia cu scrutinul care a mărit cu peste o treime numărul de parlamentari aleși în legislatura 2012-2016.

Privind retrospectiv, nu putem să nu observăm că maniheismul și ultra-partizanatul care caracterizează în general viața publică românească s-au răsfrânt abundant și asupra dezbaterilor legate de reforma sistemului electoral. Adepții sistemelor majoritare – intenționat sau întâmplător echivalate cu „votul uninominal” – caută să se legitimeze prin asumarea unei poziții emfatică conform căreia, în politică, este nevoie de „curaj”, de „determinare”, de „asumarea riscului”, dar și de „integritate” și „notorietate publică”, și, de aceea, s-ar impune validarea prin votul uninominal. Ei îi acuză pe cei care sprijină „scrutinul proporțional” că susțin candidați care se „se ascund în spatele listelor”. De cealaltă parte, susținătorii sistemelor proporționale – care, la rândul lor, asimilează în mod falacios votul pe liste cu distribuirea proporțională a mandatelor – denunță transformarea alegerilor uninominale în concursuri de popularitate și „people-izarea” scrutinului prin desemnarea de către partide pe post de candidați a unui număr important de star-uri din lumea muzicală, artistică sau sportivă, ceea ce duce, spun ei, la degradarea calității vieții parlamentare.

În mod evident, asemenea simplificări menite să legitimeze una sau alta din aceste două poziții au avut și au efecte negative asupra climatului și coordonatelor în care este tratată problematica sistemelor electorale. Se impun deci câteva modeste clarificări menite să detensioneze, dar și să orienteze dezbaterile privind sistemele electorale.

În primul rând, trebuie să observăm că variatelor tipuri de funcții publice alese le pot corespunde sisteme electorale diferite, fără ca acest lucru să creeze în mod automat o diferențiere a gradelor de legitimitate politică a aleșilor care obțin mandate în urma aplicării sistemelor electorale respective. În funcție de nivelul și de natura instituțională a funcțiilor pentru care sunt întrebuițate, sistemele electorale trebuie să concilieze, în maniere și doze diferite, cel puțin două principii – cel al

Adepții sistemelor majoritare caută să se legitimeze prin asumarea unei poziții emfatică conform căreia, în politică, este nevoie de „curaj”, de „determinare”, de „asumarea riscului”, dar și de „integritate” și „notorietate publică”...

De cealaltă parte, susținătorii sistemelor proporționale denunță transformarea alegerilor uninominale în concursuri de popularitate și „people-izarea” scrutinului...

***Suveranitatea
și autonomia
decizională a
votantului constă
deci în marja
de manevră a
acestuia de a
alege și a ierarhiza
candidați, rezultatul
voturilor agregate
ale alegătorilor
reflectând opțiunile,
de multe ori
complexe și multiple
ale acestora.***

majorității și cel al reprezentativității. Astfel, dacă pentru alegerea președintelui unui stat, un scrutin universal uninominal în două tururi pare să răspundă imperativului desemnării unui ales

de majoritatea (absolută) a cetățenilor, pentru desemnarea reprezentanților în Parlamentul European, un scrutin pe liste naționale răspunde mai bine imperativului reprezentării proporționale a tuturor forțelor politice relevante din acea țară. În mod similar, coexistența, în aceeași țară, a mai multor sisteme electorale aplicate pentru alegerea unor responsabili politici aflați pe paliere instituționale diferite reflectă diversitatea formelor de coagulare și de reprezentare a intereselor colective, de la distincția de bază între alegerea directă sau indirectă a anumitor demnitari până la modalitățile variate de repartizare a mandatelor pentru a asigura reprezentarea cel puțin minimală a unor grupuri minoritare.

Apoi, este important să notăm că nu există o relație de cauzalitate directă între simplitatea sistemului electoral și creșterea legitimității sistemului politic respectiv. Spre exemplu, unele țări în care sistemul de alegere a parlamentarilor este de tip FPTP (first past the post, adică este ales cel care a obținut cel mai mare număr de voturi, într-un singur tur – cel mai simplu de înțeles sistem electoral din lume), contestarea legitimității democratice este ridicată, întrucât un mare număr de curente ideologice relevante nu sunt reprezentate sau sunt extrem de sub-reprezentate în legislativ. Creșterea puterii cetățeanului nu constă în asigurarea capacității acestuia de a înțelege în detaliu procesul de repartizare a mandatelor, ci în realizarea unui mecanism prin care cetățeanul însuși poate desemna nu doar partidul preferat, ci și candidatul sau candidații preferați, eventual chiar ordonându-i în funcție de preferințele sale. Suveranitatea și autonomia decizională a votantului constă deci în marja de manevră a acestuia de a alege și a ierarhiza candidați, rezultatul voturilor agregate ale alegătorilor reflectând opțiunile, de multe ori, complexe și multiple ale acestora. Astfel, putem determina în urma votului nu doar ce candidat sau ce partid sunt preferate de o majoritate a alegătorilor, ci, în anumite sisteme, precum cel neo-zeelandez, și care din candidații propuși

de anumite partide sunt preferați și în ce ordine. Sensul acestor sisteme electorale este acela de a permite compensarea și corectarea unor efecte de concentrare electorală (asupra unui singur partid sau a singur unui candidat), reducând aleatoriul și ponderând efectul de „modă” sau de context imediat (spre pildă, un eveniment legat de viața privată a unui candidat survenit în imediata apropiere a alegerilor și care poate influența în favoarea sau împotriva acestuia, de cele mai multe ori fără legătură cu programul sau opțiunile politice ale acestuia).

Desigur că mânuirea unor opțiuni electorale complexe presupune și o educație civică pe măsură, însă aceasta poate fi dobândită în timp cu eforturi minime, așa cum ne arată experiența mai multor sisteme democratice cu tradiție. Presupunerea, din păcate larg răspândită la noi, că cetățenii sunt incapabili să judece și să facă ceva mai mult decât să aplice o singură ștampilă pe un singur buletin de vot este, de fapt, cea care a alienat corpul electoral, îndepărtându-i și mai mult de politică pe cei care au înțeles că le este pusă la îndoială capacitatea de a decide și de a alege.

***Desigur că mânuirea
unor opțiuni
electorale complexe
presupune și o
educație civică pe
măsură, însă aceasta
poate fi dobândită
în timp cu eforturi
minime, așa cum ne
arată experiența
mai multor sisteme
democratice
cu tradiție.***

Sergiu Mișcoiu este profesor de științe politice la Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca.

Criza de capital uman

IULIAN STĂNESCU

La acest moment, sistemul electoral este cea mai mică problemă în funcționarea sistemului politic – și a democrației în general – în România.

Sistemul electoral ca subiect de dezbateri publică a fost tranșat, pentru o perioadă apreciabilă de timp, de experimentul eșuat din 2008-2012. În două cicluri electorale (două alegeri legislative), țara noastră a cunoscut un sistem hibrid: un scrutin cu circumscripții uninominale, dar cu finalitate proporțională. Din considerente de timp voi lăsa deoparte bizareriile acestui sistem „original”, ieșit din mințile unor combinatori din parlament, care, în bună tradiție de la Caragiale,

erau de acord „să se revizuiască, dar să nu se schimbe nimic”. Acest veritabil experiment la nivel societal a fost posibil din cauza demagogiei fostului președinte Traian Băsescu. Și cu acest prilej, Traian Băsescu a încercat cu succes să speculeze nemulțumirile populației față de tranziție și față de societatea capitalistă ieșită din tranziție, personificate de „clasa politică”, „dușmanul dinlăuntru” față de care fostul președinte poza în „erou salvator”. În cele din urmă, experimentul uninominal din România a eșuat deoarece nu a condus la o îmbunătățire a clasei politice și nici nu a reușit să schimbe nimic în bine în ceea ce privește relația cetățean-parlamentar. Lovitura de grație a fost dată de aberanta lege electorală, care a permis alegerea unui parlament cu aproape 600 de senatori și deputați, cu aproape o treime mai mult decât norma de reprezentare.

Avantajul dezbaterii la acest moment este că se pot pune în balanță, cu calm și luciditate, plusurile și minusurile celor două sisteme în discuție: cel majoritar uninominal și cel proporțional. Subliniez că sistemul majoritar este, istoric, cel mai vechi și antedatează existența partidelor politice. În Marea Britanie – modelul tuturor parlamentelor și, pe fond, al tuturor sistemelor democratice reprezentative din lumea modernă – alegătorii dintr-un teritoriu (numit circumscripție) trimiteau în parlament una sau, mai rar, două persoane, alese după un criteriu foarte simplu: cine are cele mai multe voturi sau „câștigătorul ia tot”. Sistemele proporționale au fost inventate la cumpăna secolelor XIX-lea și al XX-lea în Europa de Vest. Scopul lor a fost de a îmbunătăți șansele de reprezentare parlamentară a diferitelor categorii, clase și grupuri sociale, care să nu mai depindă de cercurile conducătoare a două-trei partide mari.

Așa cum bine a sesizat marele politolog francez Maurice Duverger, diferența între sistemele electorale constă, în fapt, în numărul de partide politice care formează sistemul de partide. Potrivit lui Duverger, sistemul uninominal majoritar cu un tur conduce la sisteme cu două partide principale (bipartidism), sistemul uninominal majoritar cu două tururi conduce la sisteme în care există mai multe partide (multipartid), iar sistemele proporționale conduc tot la sisteme multipartid. Așadar, întrebarea reală pare a fi: ce fel de sistem de partide ar fi preferabil pentru România? La rândul ei, această întrebare a avut cel mai mult sens în anii 1990, când România a cunoscut un număr într-adevăr ridicat de partide prezente în parlament. În cele ce urmează, voi prezenta o serie de argumente în favoarea sistemului proporțional și a unui sistem multipartid.

Argumentul istoriei

Primul argument este cel istoric. În perioada votului universal masculin (1919-1938), acordat femeilor abia în 1946, România a avut un sistem proporțional (alegătorii votau o listă de partid, pe care nu o puteau schimba în niciun fel). Observați că nu am folosit termenul „democrație”. Asemenea lui Mattei Dogan, Daniel Barbu, Bogdan Bucur și a altora, susțin ideea că România Mare a cunoscut un

***Avantajul dezbaterii
la acest moment este
că se pot pune în
balanță, cu calm și
luciditate, plusurile
și minusurile celor
două sisteme în
discuție: cel majoritar
uninominal și
cel proporțional.
Subliniez că sistemul
majoritar este, istoric,
cel mai vechi și
antedatează existența
partidelor politice.***

regim reprezentativ, dar nu și democratic – alegeri fraudate de guvern, suspendarea drepturilor și libertăților, violență politică etc. Chiar dacă România nu prezintă o diversitate etnică și confesională, asemenea țărilor din Europa de Vest de unde provine reprezentarea proporțională, este totuși de preferat ca diversitatea electoratului și a opțiunilor sale să își găsească și corespondent într-o alegere cu un grad mai ridicat de libertate decât poate oferi sistemul majoritar uninominal cu un tur, care reduce numărul de partide.

A rezultat o slăbire a selecției candidaților după criteriile profesionale, din care să rezulte grupuri parlamentare capabile să acopere intelectual și profesional întreaga paletă de expertiză cerută în parlament, inclusiv în comisiile de specialitate.

Sistemul electoral și selecția candidaților

Principalul argument în favoarea sistemului proporțional provine, în opinia mea, de la efectele mai puțin vizibile asupra profilului candidaților și parlamentarilor aleși, precum și implicațiile asupra funcționării democrației. Experimentul

electoral românesc din 2008-2012 a reușit să schimbe clasa politică, dar în rău. Să mă explic. Pentru funcționarea democrației, pe lângă sistemul electoral, cel puțin la fel de important este sistemul de finanțare a partidelor politice și a campaniilor electorale. Acesta din urmă, împreună cu legea partidelor politice, contribuie esențial la felul în care este configurat sistemul de recrutare a cadrelor politice, respectiv a persoanelor care ajung să facă politică la vârf în parlament și în guvern. În anul 2008 s-a schimbat nu doar sistemul electoral, ci și mecanismul de selecție a candidaților și de finanțare a campaniilor electorale. În colegiile uninominale au putut candida cu șanse reale numai persoanele capabile să-și finanțeze singure sau cu ajutorul unor donatori sau sponsori politici o sumă de aproximativ 50.000 de euro. La puterea de cumpărare din 2008, această sumă reprezenta echivalentul a 151 de salarii medii nete sau câștigul salarial mediu net pe aproape 13 ani. Dar, după cum atestă rapoartele Pro Democrația, cheltuielile reale ale campaniilor electorale în colegiile uninominale au excedat, de multe ori, plafonul maxim. Ca atare, costul general al campaniei electorale parlamentare la nivel național a crescut masiv. Ca regulă generală, creșterea bugetelor de campanie în condițiile unei finanțări exclusiv private a campaniilor înseamnă finanțarea politicii prin corupție. Se ridică întrebarea: oare care este profilul sau mobilul unei persoane care cheltuiește mai mult de 50.000 de euro pentru a câștiga ulterior maxim 50.000 de euro, cât valoarea indemnizației de parlamentar pe un mandat întreg? Ce om cheltuiește mai mult decât poate câștiga ulterior prin mijloace legale?

Selecția candidaților nu a fost schimbată în favoarea îmbogățitorilor tranziției doar după factorul avere, pe căi legale sau mai puțin legale, dar și după factorul teritorial. Introducerea colegiilor a mutat selecția candidaților la nivel județean. A rezultat o slăbire a selecției candidaților după criteriile profesionale, din care să rezulte grupuri parlamentare capabile să acopere intelectual și profesional întreaga paletă de expertiză cerută în parlament, inclusiv în comisiile de specialitate de sănătate, muncă și protecție socială, cultură etc. Dar și o slăbire a centrului partidelor în raport cu teritoriul. În linii mari, a rezultat o schimbare a profilului de parlamentar și

de membru al guvernului. Practic, dreptul de a fi ales a fost sever limitat, în funcție de avere. În cartea „Puterea politică în România: de la comunism la noul capitalism (1989-2014)” am realizat o analiză sociologică a membrilor guvernelor României de-a lungul a două decenii. În anii 2000 este observabilă o schimbare a profilului membrilor guvernului de la cea de tehnocrat sau politician de carieră cu profil universitar sau tehnocratic către oameni politici care sunt, în același timp, și oameni de afaceri ori oameni de afaceri care intră direct în guvern, fără vreo experiență prealabilă în politică. Cu toate că nu am realizat și o analiză a parlamentarilor, găsesc ca mai degrabă probabilă decât improbabilă o dinamică similară. Noul profil de politician este mai degrabă de afacerist local ori de intermediar între puterea politică la nivel local (consiliu județean, primăria de municipii cu bugete mari) și mediul de afaceri. Altfel spus, profilul de „baron local” s-a extins de la aleșii locali către aleșii la nivel național. Desigur, un asemenea profil reprezintă o involuție marcantă ca nivel intelectual, de comunicare publică și, nu în ultimul rând, de competență în formularea, implementarea și evaluarea politicilor publice. Politica „pe persoană fizică” și-a deschis larg porțile prin experimentul uninominal. Chiar și astăzi, la mai bine de 12 ani distanță, partidele românești se confruntă cu o veritabilă criză a resursei umane. Revenirea la sistemul proporțional (de listă) nu a schimbat prea mult din sistemul de recrutare și selecție a cadrelor politice. Măsurile de reducere a bugetelor de campanie, deși binevenite, au fost atent formulate astfel încât să perpetueze dominația în interiorul partidelor de către profilul de politician favorizat de către defunctul sistemul uninominal.

Întărirea democrației prin prevenirea concentrării puterii și a crizelor politice cu finalitate explozivă

Un al treilea argument în favoarea sistemului proporțional și în defavoarea sistemului majoritar uninominal nu constă în numărul efectiv de partide parlamentare – în definitiv un element abstract –, ci în elemente esențiale pentru democrație: prevenirea concentrării puterii și a crizelor politice cu finalitate

Politica „pe persoană fizică” și-a deschis larg porțile prin experimentul uninominal. Chiar și astăzi, la mai bine de 12 ani distanță, partidele românești se confruntă cu o veritabilă criză a resursei umane.

explozivă. Acest argument este mai puțin sau deloc relevant pentru democrațiile consolidate sau de tradiție. În schimb, pentru România, țară cu o istorie marcată de regres democratic și cu instituții politice fragile, este de o foarte mare relevanță. Dorința fostului președinte Băsescu de a introduce sistemul majoritar uninominal nu a avut la bază aspirația ca „aleșii să fie mai aproape de cetățean” sau „cetățenii să aleagă oameni, nu partide”, ci maximizarea poziției de putere prin controlul asupra parlamentului. Alegerile pe baza unui scrutin majoritar uninominal ar fi permis sau ar permite un

***Întrebarea de
substanță nu privește,
așadar, sistemul
electoral, ci felul
în care putem face
sistemul politic mai
democratic, adică să
răspundă în mai mare
măsură la cerințele și
speranțele majorității
cetățenilor.***

transfer de capital electoral într-un grad mult mai ridicat de la președinte către partidul „său”. La fel de important, ar permite și câștigarea unui majorități absolute în parlament doar cu o majoritate relativă în electorat. Puterea ar fi mai puțin difuză și mult mai ușor de concentrat în mâinile unui singur om sau a câtorva oameni. După experimentele Carol al II-lea și Ceaușescu, ne mai permitem așa ceva? Să ne imaginăm doar cum ar fi arătat perioada 2008-2012 cu o super-majoritate PDL în parlament. Contradicția dintre configurația parlamentului și starea de nemulțumire a populației ar fi fost mult mai probabil să conducă la o explozie socială.

În condițiile particulare ale României – de țară aflată la periferia UE, cu decalaje majore de dezvoltare față de Europa de Vest, inegalități economice și sociale deosebit de ridicate – un sistem multipartid permite o gestionare mai eficientă a crizelor politice. Găsirea unor soluții în interiorul parlamentului – schimbarea premierului, dar păstrarea coaliției (1998, 1999, 2017, 2018), păstrarea premierului, dar cu schimbarea coaliției (2007), ori schimbarea premierului și a coaliției (2012, 2019) – sunt întotdeauna de preferat unor explozii sociale incontroleabile, cu efecte pe termen lung asupra economiei și bunăstării populației.

Ce-i de făcut?

Cu toții ne dorim o mai bună funcționare a democrației în România, înțelegând prin aceasta îmbunătățirea nivelului general intelectual și profesional al persoanelor care activează în politică, îndeosebi la vârf, lărgirea accesului în politică, programe electorale mai consistente și coerente din partea partidelor politice, însoțite de creșterea nivelului dialogului politic și al comunicării politicianilor cu restul societății, reideologizarea partidelor, astfel încât alegerea dintre un partid sau altul să capete (și mai mult) sens și, nu în ultimul rând, creșterea gradului de încredere din partea populației în politică.

Întrebarea de substanță nu privește, așadar, sistemul electoral, ci felul în care putem face sistemul politic mai democratic, adică să răspundă în mai mare măsură la cerințele și speranțele majorității cetățenilor. Una dintre marile probleme ale societății contemporane, după cum a remarcat Colin Crouch, este că trăim în post-democrație: alegerile, indiferent de sistemul electoral, persistă ca instituții sociale și legale, dar cetățenii percep că puterea lor, individual și colectiv, de a influența luarea deciziilor politice, cu impact asupra calității vieții, este din ce în ce mai mică. Mai simplu spus, votul universal încă mai există, dar nu prea mai schimbă ceva.

De multe ori, oamenii sunt prizonierii deciziilor proaste din trecut. În cazul României, abia acum începem să resimțim criza de capital uman produsă

de strategia tranziției la capitalism. Această criză este însoțită și de una a partidelor politice ca organizații. Atunci când s-a revenit la pluripartidism în 1990, nimeni nu și-a pus problema finanțării partidelor politice și a campaniilor electorale, astfel încât dreptul de a candida să fie cu adevărat liber, iar partidele și politicienii să fie cât mai independente față de grupurile de interese. Variabilele strategice în funcționarea democrației din România se găsesc, după mine, la nivelul legilor care guvernează sistemul politic: legea partidelor politice, legea finanțării partidelor politice și campaniilor electorale, legile electorale. Experiența altor state mai dezvoltate ne arată că soluții-miracol nu există. Totuși, anumite soluții favorizează o viață politică mai democratică și prezența într-o mai mare măsură în viața publică a persoanelor competente, cu vocație pentru politică. Menționez aici doar câteva: finanțarea publică a campaniilor electorale, democratizarea și transparentizarea partidelor politice, inclusiv prin alegerea directă – organizată de stat și nu de burocrația de partid – de către membrii și simpatizanții a președinților de partide și a candidaților la alegeri prezidențiale și parlamentare, precum și alegerea unui sistem electoral care presupune controlul costurilor campaniilor electorale.

Totuși, anumite soluții favorizează o viață politică mai democratică și prezența într-o mai mare măsură în viața publică a persoanelor competente, cu vocație pentru politică.

Iulian Stănescu este doctor în sociologie. Este cercetător științific în cadrul Institutului pentru Cercetarea Calității Vieții.

„Ideea punerii în serviciul public este privită ca o extravaganță naivă”

Interviu cu Florin Abraham

Viața politică a României este dominată de instabilitate, turbulență, inconsistență. Dacă ar fi să se facă o cuantificare, o împărțire: cât din ceea ce se petrece în viața politică românească este cauzat de sistemul electoral actual și cât de alți factori (economici, externi, culturali etc.)? Care sunt aceștia? Ce modificări/măsuri s-ar impune pentru crearea unui echilibru în acest sens?

Aș vrea să am răspunsuri definitive la toate aceste întrebări, dar abordarea științifică mă îndeamnă la prudență epistemică. Politologia, sociologia politică sau istoria nu sunt discipline științifice în al căror limbaj cuvântul „certitudine” să fie utilizat frecvent,

ci, mai degrabă, vorbim de ipoteze confirmate sau bine susținute factual. Doar ideologiile spun că oferă Adevărurile grandioase, în timp ce abordarea științifică este mult mai rezervată în afirmarea unor concluzii aparent incontestabile. Iar infiltrarea ideologiei în disciplinele socio-politice este un fenomen destul de răspândit, inclusiv în România. Pot să dau un exemplu chiar din câmpul tematic al acestui interviu, sistemul electoral.

După anul 2004 a devenit foarte intensă propaganda politică având în centrul său ideea „reformei clasei politice”, iar soluția miraculoasă, prezentată chiar de unii politologi, a fost așa-numitul „vot uninominal”.

Se spunea atunci că dacă electoratul nu va mai vota o listă de partid, ci persoane pe care le va cunoaște în mod direct, democrația va fi reinventată. Ca atare, pentru alegerile parlamentare din anul 2008 s-a construit o legislație electorală „hiper-originală”: colegiile erau uninominale, dar rezultatul votului nu era rezultatul unui mecanism de tip majoritar (primul câștigă), ci proporțional. Drept consecință, au apărut parlamentari aleși de câteva sute de oameni, care nu aveau nicio legitimitate democratică, însă au devenit parlamentari printr-un complicat mecanism al redistribuirilor la nivel național. A doua schimbare majoră în anul 2008 a fost introducerea alegerii directe a președinților de consilii județene. Această „mare reformă” a avut, în fapt, consecințe dezastruoase pentru capacitatea României de a se governa. Iar cetățenii, în afara celor pasionali, atașați ideologic unui curent politic, sunt interesați de o bună guvernare, indiferent cine o realizează.

După 2008, în contextul conflictelor politice create de Traian Băsescu, parlamentarismul autentic a fost șubrezit din interior, deoarece partidele politice au ales drept candidați pentru alegerile parlamentare diverse notabilități locale. După cum o arată studiile de prosopografie parlamentară, așa-zisul „vot uninominal” a accelerat dramatic ritmul dezintellectualizării și deprofesionalizării membrilor parlamentului. Principalul for al democrației a fost populat cu personaje caricaturale, având cariere profesionale modeste. Specialiștii și oamenii bine pregătiți profesional, fără notorietate locală, însă cu recunoaștere internațională în domeniul profesional în care activează, au devenit tot mai puțini. Trendul nu a fost inversat, dimpotrivă! Consecința inevitabilă a fost amplificarea fenomenului de inflație legislativă, deoarece parlamentarii doreau să arate că au produs și ei ceva, iar calitatea intrinsecă a legislației a scăzut și mai mult, în absența unor juriști de calitate.

Nu este întâmplător că o structură socio-profesională, așa cum a fost cea din „Parlamentului Primarilor”, a făcut posibilă migrația parlamentară sistemică. După cum știți, în anul 2010 a apărut Uniunea Națională pentru Progresul României (UNPR) condusă de generalul Gabriel Oprea, care era un „partid-bidon” utilizat de Traian Băsescu pentru a governa într-un mod autocratic.

Așa-zisul „vot uninominal” a accelerat dramatic ritmul dezintellectualizării și deprofesionalizării membrilor parlamentului. Principalul for al democrației a fost populat cu personaje caricaturale, având cariere profesionale modeste.

Al doilea pilon al „reformei clasei politice” a fost realizarea descentralizării politice, prin creșterea legitimității președinților de Consilii județene ca urmare a alegerii lor directe. În acest fel s-a creat categoria transpartinică a „baronilor locali” care au devenit tot mai importanți în politica națională. S-a creat un model decizional în interiorul partidelor în care se spunea, „deoarece liderii locali aduc voturi, ei trebuie să decidă asupra componenței guvernului și politicilor acestuia”, care este pe deplin funcțional și astăzi. Însă acest tip de proces decizional a avut drept consecință ineluctabilă creșterea clientelismului politic și accentuarea deprofesionalizării persoanelor numite în fruntea unor structuri administrativ-politice. Politizarea funcției de prefect, recent

Sistemul electoral este un element important al sistemului politic, dar nu trebuie supraestimată importanța lui. Mai importante sunt cultura politică și structura instituțională în determinarea performanțelor unui sistem politic.

realizată de guvernul Florin Cîțu, este rezultatul acestui mod de a concepe politica. Consecința este previzibilă: scăderea capacității de autogovernare a țării, prin clientelism și deprofesionalizare.

Pentru alegerile parlamentare din 2016 s-a revenit la un sistem proporțional clasic, cu un prag electoral de cinci procente. În pofida slăbiciunilor acestuia, iar cea mai evidentă este perpetuarea partidocrației, legislația electorală de tip proporțional este adecvată României, deoarece un sistem de tip majoritar (recum în Marea Britanie) ar avea avantajul de a da majorități parlamentare stabile, dar ar fi probleme în reprezentarea grupurilor etno-confesionale și curentelor politice minoritare.

Sistemul electoral de tip proporțional pentru alegerile parlamentare din România este democratic, însă favorizează guvernările de coaliție. Experiența românească în domeniul guvernărilor de coaliție fără un partid dominant (așa cum a fost în perioada 1997-2000 și este acum) este destul de proastă, conflictele și sabotajul partenerilor de coaliție fiind practici cotidiene.

Pentru a oferi majorități mai stabile, unele state folosesc un sistem al așa-numitei „prime electorale”. De exemplu, în Grecia, 50 de locuri din cele 300 de mandate ale Parlamentului erau acordate din oficiu partidului sau coaliției care a obținut cele mai multe voturi. În 2016 acest sistem a fost abandonat de Grecia, deoarece a fost considerat nedemocratic.

Opinia mea este că sistemul electoral este un element important al sistemului politic, dar nu trebuie supraestimată importanța lui. Mai importante sunt cultura politică și structura instituțională în determinarea performanțelor unui sistem politic. Iar în România nu se vorbește aproape deloc despre ethos-ul dominant din rândul elitelor politice. Percepția mea este că ideea punerii în serviciul public este privită ca o extravaganță naivă, bizantinismul fiind trăsătura psihologică reală dominantă.

Există un paradox: pe de-o parte considerând clasa politică drept oglinda opțiunilor electoratului, pe de altă parte considerând clasa politică insuficient de reprezentativă, din cauza absenteismului. Peste acestea se adaugă nemulțumirea generală a populației față de clasa politică, indiferent de nivelul de reprezentativitate. E limpede că există undeva un hiatus. Care ar fi acesta? Ce fel de soluții ar putea exista în acest sens?

Constatarea că democrația reprezentativă este în criză la nivel internațional este adevărată, dar ea nu ne face să ne simțim mai confortabil. România are o democrație electorală funcțională, însă suntem departe de a fi o democrație consolidată, iar cauzele sunt multiple. În societatea românească democrația nu a prins încă pe deplin rădăcini culturale trainice. Ține de felul nostru de a fi, iar guvernarea democratică înseamnă, înainte

de toate, respectul față de domnia legii, așa-numitul stat de drept. Când însă instituțiile nu sunt funcționale, corupția și încălcarea regulilor sunt funcții implicite ale inteligenței sociale. Oricât de condamnat ar fi din punct de vedere moral acest lucru, aceasta este realitatea. Iată de ce lupta împotriva corupției doar cu instrumente penale va eșua, dacă nu sunt atacate cauzele instituționale și culturale în sensul de civilizaționale.

Din perspectiva mea, nu cred că este o legătură causală atât de puternică între nivelul participării electorale și calitatea unei democrații. Exemplul cel mai îndemână este cel al Greciei, unde votul este obligatoriu, iar nivelul de satisfacție față de partidele politice este foarte redus, similar României. Mai mult, Grecia a trecut prin experimentul în care un partid al stângii radicale (Syriza) a câștigat în 2015 alegerile parlamentare și a format guvernul. Grecia a rămas parte a Uniunii Europene și a NATO, cu toate că opiniile unei părți a populației grecești nu le acordă acestora o prea mare susținere.

Exemplul Greciei ne arată că și în scenarii politice privite din exterior drept catastrofale există constrângeri statale puternice prin care sistemul democratic este salvat, chiar dacă el este doar parțial funcțional. Tot din istoria politică a Greciei învățăm că votul obligatoriu nu este un paravan autentic în fața furtunilor politice. De aceea, în opinia mea, pentru a menține democrația vibrantă există o singură soluție: buna guvernare.

Ce este mai periculos din perspectiva rezultatelor: votul negativ, care poate propulsa pe scena politică partide extremiste și/sau personaje politice bizare, sau neparticiparea la vot?

Dacă ar să utilizăm o metaforă organicistă, corpul social este asemenea unui cazan sub presiune, care are nevoie de supape de evacuare. Atât votul de protest, cât și absentismul sunt forme de manifestare a aceluiași fenomen: nemulțumirea socială față de situația din localitatea, regiunea sau țara în care trăiesc. Cu alte cuvinte, votul de protest și absentismul sunt simptome, nu cauze ale crizei democrației. Nu cred că trebuie să ne panicăm, ci să căutăm să înțelegem societatea

***În societatea
românească
democrația nu a prins
încă pe deplin rădăcini
culturale trainice.
Ține de felul nostru
de a fi, iar guvernarea
democratică
înseamnă, înainte
de toate, respectul
față de domnia legii,
așa-numitul stat de
drept...
Iată de ce lupta
împotriva corupției
doar cu instrumente
penale va eșua, dacă
nu sunt atacate
cauzele instituționale
și culturale în sensul
de civilizaționale.***

în complexitatea ei. Un vot al „marginalilor”, al celor care refuză corectitudinea politică, de aproximativ 10-12% din cei care participă la vot,

*În România,
votul-protest și
absenteismul-protest
au devenit fenomene
cronice, pe care
partidele politice
doresc să le utilizeze
în folosul lor, nu
să elimine cauzele
care le produc.*

a fost prezent în societatea românească după 1989. Ponderea crește în momentele de criză, precum anul 2000, și scade în perioadele de prosperitate. Contestarea antisistem este întâlnită în majoritatea statelor care sunt democrații electorale, fiind parte a regulilor jocului democratic.

Absenteismul politic este un fenomen complex, cu largă răspândire internațională. Există o categorie de cetățeni care, chiar dacă partidele politice ar fi populate doar de înșeri, nu participă la vot deoarece ei consideră că mecanismul electoral este inutil sau de-a dreptul vicios. Cetățeni cu astfel de credințe nu pot fi mobilizați politic nici chiar în țări cu vot obligatoriu, precum Grecia sau Belgia. O altă categorie, mai importantă, este cea a „absenteiștilor conjuncturali”, care nu se regăsesc în mesajul niciunui partid politic, care însă au votat în trecut și cred că procesul electoral în sine este important.

Îmi este greu să stabilesc un grad de risc teoretic, printr-o ierarhizare a votului de protest și a

absenteismului. Dacă ar fi fenomene conjuncturale, ambele ar fi, de fapt, oportunități, deoarece ar trebui să relanseze dezbateri socială despre calitatea democrației. Însă, în România, votul-protest și absenteismul-protest au devenit fenomene cronice, pe care partidele politice doresc să le utilizeze în folosul lor, nu să elimine cauzele care le produc. Impresia mea este că partidele politice sunt interesate de absenteism doar atunci când în cauză este electoratul lor. Când este vorba de electoratul competitorilor politici, își doresc un absenteism masiv. Sunt atât de numeroase exemple de strategii politice de demobilizare a votanților partidelor concurente încât fiecare cititor poate găsi cazuri în toate campaniile electorale din România.

Să vorbim puțin și despre profilul alegătorului român și, evident, despre contribuția sa la ceea ce vedem pe scena politică, despre cultura politică relativ superficială, despre rolul manipulării, dar și despre permeabilitatea la idei nedemocratice.

Din perspectiva politicii comparate nu aș fi atât de drastic în atașarea unor epitete pentru categoria polimorfă a „alegătorului român”. Să ne gândim la fenomenul trumpismului în Statele Unite, la orbanismul din Ungaria, la prezența importantă a extremei drepte în Franța și la ascensiunea din ultimii ani a aceluiași curent în Germania. Fenomenul este intens dezbătut în lucrările politologice, iar unii autori vorbesc de faptul că Occidentul se află în stadiul „post-democrației”. În esență, partidele antisistem sunt considerate o reacție la fenomenul ignorării cetățenilor de către partidele politice aflate la guvernare. Iar dacă suntem onești cu noi, atunci trebuie să recunoaștem faptul că numeroase partide nu doar că propun oferte electorale dolosive, ci chiar programele de guvernare (transformate în lege!) sunt pline de minciuni. De aceea, responsabilitatea principală eu nu aș pune-o asupra cetățeanului-alegător, ci asupra partidelor politice, ele având obligații multiple, inclusiv cea de onestitate față de cetățeni.

Care ar fi modificările legislative care s-ar impune (dacă s-ar impune) pentru o „ameliorare” a clasei politice, precum și a activității administrative și legislative?

După cum am sugerat deja în cadrul discuției noastre, problema creșterii performanței în conducerea țării nu a fost și nu poate fi rezolvată doar cu instrumente legislative. Legislația electorală, în liniile ei esențiale, nu cred că ar trebui supusă schimbării. Probabil, alegerea în două tururi de scrutin a primarilor ar conferi un plus de legitimitate celor aleși, însă nu cred că acest lucru ar rezolva problema de fond a administrației publice: nivelul scăzut de profesionalizare și conservatorismul acesteia, care blochează inovarea. De asemenea, nu sunt convins că revenirea la sistemul alegerii indirecte a președinților de consilii județene va schimba ceva semnificativ, deoarece „baronii locali” își vor putea asigura sprijinul și prin negocieri politice.

Sistemul votului de la distanță (inclusiv în varianta votului electronic) va trebui extins, însă nu trebuie să așteptăm miracole de la acesta. Cei care nu participă la procesul electoral nu sunt leneși ori nepăsători, ci în spatele absenteismului se ascunde adesea o atitudine politică asumată de refuz al „legitimării” partidelor politice. În concluzie, ar trebui să părăsim abordarea naivă că legile vor face partidele politice mai democratice, transparente și eficiente. Avem nevoie de noi abordări, non-normative.

Două chestiuni sunt cu adevărat importante pentru schimbarea în mod pozitiv a performanțelor partidelor politice. În primul rând, activitatea politică trebuie reabilitată etic, deoarece un mare număr de oameni care ar putea fi atrași de viața politică, având performanțe profesionale, nu vor să se „murdărească”. Prin urmare, la conducerea partidelor politice trendul dominant este de a fi oameni cu educație precară sau cu dorință de îmbogățire rapidă, a căror miză personală este reproducerea puterii lor personale. Desigur, sunt și oameni de valoare în partidele parlamentare, dar ei sunt mai degrabă „de vitrină”. Dacă vrem o țară mai bine condusă și cu performanțe ridicate, este nevoie de implicarea politică a cât mai multor oameni bine pregătiți profesional, cu educație solidă și cu realizări în carieră. Altfel, guvernarea țării va rămâne sub semnul unei eterne improvizații. În al doilea rând, este nevoie de profesionalizarea și ideologizarea partidelor politice. Profesionalizarea, dincolo de retorica găunoasă, nu este dorită

***Ar trebui să părăsim
abordarea naivă
că legile vor face
partidele politice
mai democratice,
transparente și
eficiente. Avem nevoie
de noi abordări,
non-normative.***

deoarece ea intră în contradicție cu regula conducerii unipersonale a partidelor politice. Noii-veniți sunt greu acceptați în structurile de conducere ale partidelor, iar circulația elitelor politice la vârful politicii este redusă. Este dificil de schimbat această stare de lucruri, fiind parte din cultura organizațională din România, și nu numai de la noi.

Oricât de ciudat ar putea să pară, în urmă cu două decenii, când România se pregătea să adere la Uniunea Europeană, partidele politice erau mai preocupate de profesionalizare decât în prezent. Pe agenda internă a partidelor politice se afla subiectul unor planuri de carieră în interiorul partidelor. Acum, regula de fier este tranzacționismul clientelar. Documentele cu valoare doctrinară au dispărut din activitatea partidelor, marketingul politic luând locul identității ideologice.

*Avem de la suveraniști
până la ecologiști,
însă problema nu
ține de identitatea
afișată, ci de percepția
cetățenilor asupra
calității vieții politice.
Iar atât timp cât
activitatea politică
este demonizată
în spațiul public și
meseria de politician
este considerată
riscantă și murdară,
absenteismul
de protest va fi
un fenomen larg
răspândit în România.*

În anul 2005 a fost adoptată Legea 179 privind înființarea, organizarea și funcționarea institutelor de teorie politică și educație democratică, inspirat din modelul democrației germane. Între timp, toate fundațiile de teorie politică din România, care ar fi trebuit să asigure și pregătirea politico-doctrinară a militanților, au fost de facto desființate. Foarte puțină lume știe, dar pe lângă partidele politice europene există fundații politice, finanțate inclusiv

din bugetul Uniunii Europene, care sunt foarte active în dezbateri problemelor societății. În opinia mea, o parte din subvenția acordată partidelor politice din România ar trebui acordată fundațiilor politice de pe lângă fiecare partid politic parlamentar, iar aceste institute ar trebui să contribuie la democratizarea internă a partidelor politice.

În sfârșit, cred că Președintele Republicii ar putea avea un rol autentic pozitiv dacă ar îngloba în agenda sa politică subiectul creșterii performanțelor partidelor politice. Desigur, nu după rețeta de până acum, „ai mei sunt buni”, „ai lor sunt răi”, ci conștientizând faptul că România nu va fi mai bine guvernată dacă partidele politice nu vor fi populate cu mai mulți oameni de bună calitate, iar democrația internă să fie una veritabilă, nu mimată, cum este în prezent.

Nu cred că în acest prezent am mai putea vorbi despre personaje providențiale, despre partide care să coaguleze masiv electoratul. Și totuși, ce anume ar putea să-i mobilizeze la vot pe acei votanți care, neregăsindu-se în ideile și în profilul niciunui candidat sau partid, refuză să meargă la vot?

Oferta politică este diversă în România, iar doctrinele afișate sunt reprezentative pentru întreg spectrul politic european. Avem de la suveraniști până la ecologiști, însă problema nu ține de identitatea afișată, ci de percepția cetățenilor asupra calității vieții politice. Iar atât timp cât activitatea politică este demonizată în spațiul public și meseria de politician este considerată riscantă și murdară, absenteismul de protest va fi un fenomen larg răspândit în România.

Cred că preocuparea noastră nu ar trebui să fie de a spori cu orice preț nivelul participării politice, ci de a crește calitatea administrării treburilor publice. Dacă percepția, bazată pe fapte, va fi că guvernarea țării este mai responsabilă, eficientă și transparentă, nivelul participării politice va crește în mod natural. În opinia mea, starea de nemulțumire față de administrarea țării este pe deplin îndreptățită. Infrastructura mare (autostrăzi, șosele de mare viteză) este construită într-un ritm aiuritor de lent și la costuri exorbitante. Orașele sunt murdare și

poluate. Satele se depopulează inexorabil. Exemplele de reușită ale capitalismului românesc sunt prea puține pentru a fi modele inspiraționale. Aproximativ 900.000 de persoane au pensia minimă, de 800 lei pe lună, însă există pensionari care încasează de aproape o sută de ori mai mult. Este acesta modelul unei societăți europene? Am mari îndoieli!

Nivelul de participare de 30 de procente la alegerile parlamentare ar putea să nu mai fie atins în anul 2024, în condițiile în care, ca urmare a prestației actualei coaliții guvernamentale, ideea „oamenilor noi în politică” se decredibilizează rapid. Pas cu pas, se construiesc ingredientele unui tsunami politic în anul 2024. Decomandată, în coaliția guvernamentală este veselie mare, iar schimbările așteptate de societate sunt mimate, preocuparea reală fiind lupta pentru pozițiile de putere. Însă societatea, deși apatică, înmagazinează frustrarea neputinței și furia de a fi trasă pe sfoară, iar tensiunea socială are cele două supape menționate anterior: votul antisistem și absenteismul de protest. Așa a funcționat până în prezent societatea românească în ultimele trei decenii. Rezultatul: o nesfârșită tranziție!

Interviu realizat de Dana Gagniuc-Buzura

***Tensiunea socială
are cele două supape
menționate anterior:
votul antisistem
și absenteismul
de protest. Așa a
funcționat până în
prezent societatea
românească în
ultimele trei decenii.
Rezultatul: o
nesfârșită tranziție!***

Florin Abraham este istoric, membru al Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității și cercetător principal în cadrul Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului.

Sistemele electorale și calitatea partidelor românești

MIHAIL CHIRU

Reforma modului în care voturile sunt transformate în mandate este adesea vehiculată ca un panaceu pentru probleme democratice majore precum instabilitatea guvernamentală, corupția partidelor, slaba orientare programatică a acestora sau dezinteresul aleșilor față de nevoile cetățenilor. Deși literatura de specialitate ilustrează unele efecte potențial benefice ale unor astfel de reforme instituționale, acestea includ și riscuri substanțiale, mai ales atunci când se suprapun peste probleme structurale ale societății și instituțiilor politice, precum importanța rețelelor clientelare și clanurilor sau o cultură politică parohială sau autoritară.

Orice reformă electorală ar trebui să înceapă cu o dezbatere largă care să includă experți și membrii ai societății civile pentru a stabili mai întâi un set de obiective și criterii pe baza cărora să fie evaluate alternativele. Acest lucru nu s-a întâmplat la niciuna dintre precedentele reforme electorale din România post-decembristă. Acest text prezintă o scurtă trecere

în revistă a problemelor actualului sistem electoral, a opțiunilor vehiculate în ultimii ani, dar și câteva recomandări în afara sferei legilor electorale.

În teorie, sistemul de reprezentare proporțională pe liste închise, folosit în România la alegerile parlamentare din 1990 până în 2004 și în 2016-2020, ar trebui să conducă la partide solide și disciplinate, dat fiind că alegerea candidaților depinde în proporție covârșitoare de poziția pe listă pe care aceștia sunt nominalizați de către partid. Într-adevăr, disciplina la vot a parlamentarilor români este relativ ridicată. În același timp însă, nici actualul sistem electoral, nici precedentul experiment original care îmbina colegiile uninominale cu reprezentarea proporțională nu au rezolvat problema migrației parlamentare masive. Aceasta a alimentat instabilitatea guvernamentală endemică – doar guvernele din Letonia au o viață mai scurtă decât cele românești în întreaga regiune – și a contribuit la sporirea neîncrederii cetățenilor în partide și politicieni.

Un sistem electoral majoritar, în unul sau două tururi, ar putea genera mai puțină instabilitate guvernamentală. Reversul medaliei îl reprezintă însă

posibilitatea crescută a unor reforme antidemocratice sau chiar a unei derive autoritare. În acest sens este ilustrativ rolul jucat de sistemul electoral majoritar în crearea super-majorităților care au înlesnit degradarea democrației maghiare și transformarea Ungariei într-un stat autoritar în ultimii 10 ani, sub conducerea lui Viktor Orban. Introducerea unui sistem majoritar ar implica și desenarea unor circumscripții uninominale. Aici există pericolul trasării lor arbitrare, gerrymandering în jargonul academic, astfel încât să se suprapună peste zone dominate de către un partid. Astfel de practici conduc la diminuarea competiției reale între partide și ele au fost de altfel vizibile, deși aplicate într-un mod mai degrabă consensual la reforma electorală din 2008.

O serie de organizații civice și partide politice au militat în ultimii ani pentru introducerea votului preferențial. Un astfel de sistem electoral de reprezentare proporțională cu liste deschise sau flexibile ar da mai multă putere alegătorilor în a decide care dintre candidații partidului preferat ajung în Parlament. Aceasta ar însemna posibilitatea de a premia parlamentarii care s-au remarcat prin activitatea lor, sau candidații care dețin anumite caracteristici apreciate de alegători, dar care nu se află în grația liderilor partidelor. În principiu, competiția internă ar putea conduce la sporirea eforturilor individuale de reprezentare și a nevoii candidaților de a se diferenția prin ceva pozitiv de colegii lor de listă. Simultan însă, un astfel de sistem ar putea întări sisteme clientelare locale care tranzacționează voturi și slăbi disciplina la vot a parlamentarilor.

Indiferent de indicatorul folosit, precum cât de detaliate și coerente sunt programele electorale ale partidelor sau cât de frecvente sunt schimbările de poziții ale acestora pe teme majore de politici publice, politica românească este marcată de o slabă claritate ideologică și o la fel de șubredă legătură programatică între partide și alegători. Deși un sistem electoral proporțional pe liste închise ar trebui în teorie să faciliteze reprezentarea unor opțiuni ideologice distincte și să limiteze personalizarea politicii, în practică rezultatele rămân modeste.

Deschiderea competiției electorale prin modificarea legii de înființare a partidelor, dar și accesul sporit al

partidelor la finanțarea publică prin noile legi adoptate în 2015 au fost cu siguranță măsuri în direcția corectă. Acestea au înlăturat monopolul artificial asupra politicii naționale și locale creat de partidele vechi și au diminuat riscul corupției sau dependenței de oameni de afaceri pentru finanțarea campaniilor electorale.

Dar aceste măsuri nu sunt suficiente. Este nevoie de pași suplimentari pentru profesionalizarea partidelor și întărirea capacității lor de a proiecta politici publice consistente și coerente în spiritul ideologiilor care teoretic le motivează existența. Acestea ar putea fi realizate prin condiționarea cheltuirii unei părți a subvenției publice pentru studii de politici publice și dezvoltarea expertizei interne a partidelor prin înființarea de departamente specializate. O altă măsură benefică ar fi crearea unui institut public, bazat pe expertiză independentă, după modelul olandez, care să calculeze costurile implementării promisiunilor din programele electorale.

Mihail Chiru este doctor în științe politice. Este director de programe și Conferențiar pentru Politică Est-Europeană la Universitatea Oxford.

Clientelismul electoral în România

SERGIU GHERGHINA

Clientelismul electoral presupune oferirea de recompense în schimbul votului. Denumirea sa derivă de la interacțiunea dintre un patron sau broker (partidele politice sau candidații) și clienți (alegătorii). Recompensele includ oferirea de bani, produse, accesul la bunuri publice sau accesul preferențial la servicii publice, inclusiv oferirea unei slujbe. În contexte specifice, clientelismul poate lua și forme coercitive, în sensul în care alegătorii sunt amenințați cu pierderea accesului la unele bunuri publice precum ajutoarele sociale sau servicii precum locul de muncă dacă nu votează cu un anumit partid sau candidat. Clientelismul este problematic pentru democrație deoarece manipulează și mobilizează alegătorii pe alte coordonate decât cele ale competiției dintre idei și politici.

Clientelismul este binecunoscut în politica românească. Scrierile politice și literare din ultimele decenii ale secolului al XIX-lea reflectă modalitatea în care alegătorii primeau diverse beneficii în schimbul votului. Câteva decenii mai târziu, când electoratul s-a extins prin intermediul acordării dreptului de vot întregii populații, partidele și candidații au continuat cu practicile clientelare. Politica interbelică oferă

multe exemple prin care alegătorii erau motivați să susțină un partid. Istoria clientelismului electoral s-a întrerupt în mare măsură în perioada comunistă, odată cu instaurarea partidului unic. Reaparitia competiției dintre partide în perioada postcomunistă a coincis cu revirimentul acestui fenomen.

Clientelismul utilizat la alegerile locale și naționale din primul deceniu postcomunist era izolat și nu exista coordonare la nivel național în interiorul partidelor. Apărea cu preponderență în zonele în care competiția era strânsă și voturile „cumpărate” puteau schimba rezultatul. Această dinamică s-a schimbat în anii 2000, iar partidele au început utilizarea clientelismului pe scară largă. Unele analize anterioare ilustrează faptul că partidele au început cumpărarea de voturi atât în județele în care erau relativ sigure de susținere electorală, cât și în cele în care contracandidații se bucurau de suport popular. În primul caz, doresc să își fidelizeze proprii alegători astfel încât aceștia să nu fie tentați de alte partide care le oferă ceva în schimbul votului. În cel de-al doilea caz, încearcă să mobilizeze electorat indecis sau disponibil la schimbarea preferinței electorale.

În ultimele două decenii toate partidele parlamentare importante au fost angrenate în clientelism electoral. Indiferent de discursul critic pe care îl au față de cumpărarea de voturi, partidele politice au folosit

acest mecanism. În acest sens există dovezi multiple în mass-media, sesizări ale contracandidaților sau declarații ale alegătorilor care au refuzat banii, bunurile sau serviciile oferite de partide. Pe fondul acestor practici, se poate identifica o cultură a acceptării clientelismului în România. Alegătorii percep oferirea de bunuri ca fiind normală și uneori chiar solicită partidelor să facă acest lucru. La această cultură a contribuit și cadrul legislativ care a permis pentru unele alegeri oferirea de produse nealimentare și materiale de propagandă electorală. Legea pentru organizarea campaniei electorale permitea partidelor să ofere obiecte precum tricouri, brichete, calendare, pixuri, pungă sau mănuși inscripționate cu însemne electorale. Există o graniță foarte fină între astfel de obiecte și cele de consum care sunt mită electorală, iar perpetuarea clientelismului nu este surprinzătoare. Un sondaj realizat recent pe aproximativ 1.000 de persoane din întreaga țară, după alegerile locale din 2020, indică faptul că mai mult de unul din cinci români cunoaște persoane cărora li s-au oferit bani, produse sau accesul la bunuri și servicii publice în schimbul votului.

Clientelismul pare o constantă a politicii românești ce nu variază în funcție de sistemul electoral utilizat. În ultimele două decenii alegerile naționale au fost organizate utilizând două sisteme diferite: reprezentare proporțională cu liste blocate în 2000, 2004 și după 2016 și sistem mixt cu vot uninominal în 2008 și 2012. Niciunul dintre cele două sisteme nu a inhibat existența clientelismului. Alegerile prezidențiale utilizează un sistem majoritar în două tururi care a fost folosit și pentru primari până în 2008 inclusiv. Clientelismul este prezent în alegerile prezidențiale în aceeași măsură ca în cele parlamentare. În ceea ce privește alegerile locale, alegerea primarilor într-un tur, introdusă la alegerile din 2012, pare să mențină clientelismul la cote ridicate. Din punct de vedere teoretic, o astfel de competiție favorizează cumpărarea de voturi de către candidați, deoarece fiecare vot contează. În practică, alegerile pentru primar și cele pentru consiliu local, unde se utilizează reprezentare proporțională cu liste blocate, nu oferă diferențe semnificative în ceea ce privește utilizarea clientelismului. De exemplu, știrile din mass-media despre alegerile locale din 2020 au raportat multe cazuri și pentru consiliul local.

Se poate identifica o cultură a acceptării clientelismului în România.

Clientelismul electoral continuă să persiste în România în pofida diverselor sistemelor electorale utilizate. Cumpărarea de voturi are loc indiferent dacă discutăm despre lista unui partid, un candidat sau o decizie – au existat cazuri de mită electorală și la referendumurile organizate în ultimele două decenii. Este un fenomen profund, care transcende competițiile electorale și care poate fi stopat prin intermediul unor prevederi legale implementate. Însă aceste prevederi anti-clientelare trebuie adoptate tocmai de cei care practică frecvent clientelismul.

Sergiu Gherghina este Conferențiar în Științe politice la Departamentul de Politică și Relații Internaționale al Universității din Glasgow.

Noi pentru cine votăm?

MIHAI GHIȚULESCU

Ar fi interesant un studiu despre cum își imaginează românii că sunt desemnați „reprezentanții” lor în Parlament. În alte părți, există dezbateri publice, analize și proiecte de reformă a sistemelor electorale în uz. La noi, s-a auzit, din când în când, doar nemulțumirea că trebuie să votăm liste de candidați prestabilite de partide (care a și dus la adăugirea aplicată în 2008 și 2012). Nu li s-a prea spus însă alegătorilor că, atunci când ștampilează o anumită listă de partid, nu au cum să știe pentru care listă a respectivului partid va conta acea ștampilă. Cam ca la Radio Erevan, putem vota pentru Popescu, cap de listă la Mehedinți, pentru a fi „ales” Ionescu, al doilea pe listă la Botoșani.

Sistemului electoral românesc i se potrivește eticheta pusă de un cercetător, Jørgen Elklit, sistemului danez: „simplicity embedded in complexity”. Sunt folosite în mod destul de complicat operații elementare. Nu mi propun aici o abordare istorică, teoretică ori comparativă. Mă limitez la câteva constatări privind funcționarea mecanismului în 2016 și 2020.

Sistemul se vrea proporțional și, până acum, a reușit să producă rezultate relativ proporționale: procentele de mandate alocate partidelor sunt apropiate de procentele de voturi obținute. Variațiile sunt explicabile în principal prin numărul de voturi strânse de partidele care nu ating pragul de 5% și, prin urmare, nu sunt luate în calcul la alocarea mandatelor.

Din 1990 până azi, proporționalitatea e asigurată prin repartizarea mandatelor în două etape: în județe, pe bază de coeficient electoral, și la nivel național, prin faimoasa metodă d'Hondt.

În prima etapă, în fiecare județ, se împarte totalul de voturi al partidelor care au atins pragul (plus, eventual, voturile independenților din județ) la numărul de mandate din județul respectiv, stabilindu-se un coeficient de circumscripție. Fiecare partid primește atâtea mandate de câte ori coeficientul e inclus în totalul său de voturi. Rămân întotdeauna mai multe sau mai puține mandate nerepartizate și voturi nefolosite. Din totalul de 312 locuri de deputat puse în joc, în 2016 au rămas 101, iar în 2020, 93. La Senat, din 136, au rămas 70 în 2016 și 83 în 2020. Acest rezultat intermediar este de regulă și el proporțional: procentul de mandate câștigate de fiecare partid e apropiat de procentul de voturi consumate. Se întâmplă însă ca unele partide să fie favorizate, iar altele, defavorizate. Ideea e simplă: pentru a fi în avantaj, trebuie să obții cât mai multe mandate pentru cât mai puține voturi; în concret, să câștigi în județe cu număr mic de votanți. De exemplu, în 2020, în etapa I, PSD, cu 27% din totalul voturilor a câștigat 27,88% din mandate (87), ceea ce înseamnă un plus de trei deputați. De altfel, simulările pe circumscripție unică arată PSD cu 84 de locuri. În schimb, PNL, USR-PLUS și AUR au avut procentual mai puține mandate decât voturi. Simulările le arată pe fiecare cu câte un deputat în plus. Altfel spus, PSD a „cheltuit” 15441 voturi/mandat, PNL – 16224, USR-PLUS – 16936, iar AUR – 17827. Astfel de disproportionalități (dacă există) sunt, de obicei, mici, dar pot fi importante pentru configurația Parlamentului. De asemenea, trebuie conștientizat că, în anumite condiții (diferențe mari de participare și/sau clivaje politice între județe), ele pot crește spectaculos. Deși pare greu de crezut, e posibilă chiar „întoarcerea” rezultatelor. S-a întâmplat în 2008 (fără legătură cu „colegiile uninominale” introduse atunci), când PDL, cu mai puține voturi, a câștigat trei senatori în plus față de PSD. Nu este o particularitate a sistemului românesc. Se poate întâmpla în orice sistem proporțional pus să funcționeze în mai multe circumscripții. Disproportionalitățile etapei I pot fi șterse în etapa a II-a, dar e puțin probabil. În 2008, au fost doar atenuate, rezultatul final păstrând un

Legea românească are o prevedere inutilă: îl folosește pe cel mai mic dintre aceste rezultate, al n-lea, pe post de „coeficient electoral național”. Altfel spus, introduce un set de operații de împărțire, inutile.

avans de doi senatori pentru PDL; în 2020, PSD a rămas cu „bonusul” de trei deputați. Se poate intui totuși că șansele de proporționalitate finală sunt mai mari cu cât numărul mandatelor rămase pentru repartizare în etapa a II-a e mai mare.

Ce se întâmplă în etapa a II-a? Resturile de voturi din județe și mandatele nerepartizate se însumează la nivel național și li se aplică metoda d'Hondt: voturile fiecărui partid se împart succesiv cu 1, 2... n (numărul de mandate de repartizat); toate se ordonează descrescător și fiecare partid primește atâtea mandate de câte ori rezultatele sale apar în primele n. Legea românească are o prevedere inutilă: îl folosește pe cel mai mic dintre aceste rezultate, al n-lea, pe post de „coeficient electoral național”. Altfel spus, introduce un set de operații de împărțire inutile. Această confuzie vine dintr-o lungă istorie, care nu are loc și rost aici. Dar,

Sistemul electoral românesc asigură o reprezentare proporțională a partidelor la nivel național. Ce este în interiorul acestei proporționalități trece, de cele mai multe ori, neobservat. Mă gândesc la o zicere atribuită lui Grigore Moisil: „dacă pui o fesă pe o plită încinsă și o fesă pe un bloc de gheață, media e bună, dar, în realitate, e vai de fundul tău”.

inutil în repartizarea mandatelor, „coeficientul electoral național” e util în analiză pentru că ne ajută să intuim ce se întâmplă în continuare.

Mandatele repartizate partidelor în etapa a II-a trebuie trimise la loc în județe pentru a se stabili cine le ocupă. „Desfășurarea mandatelor repartizate pe circumscripții” reprezintă partea cea mai complicată și mai bizară a mecanismului. În ce ordine se face? Aparent, e greu să pui cuvintele într-o formulă și apoi s-o explici în cuvinte. Legea a prevăzut pentru fiecare partid în fiecare circumscripție o valoare egală cu raportul dintre resturile partidului în circumscripția respectivă și resturile totale ale partidului pe țară înmulțit cu numărul de mandate repartizate partidului în etapa a doua. De exemplu, pentru Senat, la București, PSD a avut valoarea $4662 / 923792 * 24 = 0,121$. Având 43 de circumscripții și cinci partide, în 2020, a existat câte un șir cu 215 astfel de valori ordonate descrescător la Cameră și la Senat, pentru desfășurarea a 93, respectiv 83 de mandate.

Cum pe parcursul desfășurării anumite județe își ocupă mandate și anumite partide își ating totalul convenit, ce mai rămâne se acordă unde mai e loc. S-a ajuns, atât în 2016, cât și în 2020, ca procedura legală să se încheie lăsând goluri atât în județe, cât și la partide. Din fericire, situația s-a putut rezolva după regula tanda pe manda. Dacă nu, legea avea soluții de rezervă: negocieri și chiar trageri la sorți. În concret, în județe, în urma desfășurării, au apărut mari și numeroase disproporționalități și nereprezentativități, cazul extrem fiind UDMR cu un deputat (din 5) pentru 397 (0,65%) de voturi în Caraș-Severin. Mai mult, în destule județe rezultatele alegerilor nu sunt monotone: partide cu mai puține voturi au primit mai multe mandate. La Galați, USR-PLUS (20.839 voturi) are un deputat, iar AUR (13.648), 2. La Teleorman, PNL (23.448) are 3 deputați, iar PSD (26.510), 2. În schimb, la Brașov, PNL (42.904) are un senator, iar PSD (33.129), 2. Asemănător au stat lucrurile și la Timiș, dar cazul extrem a fost la Ialomița, unde AUR (7.389) a primit ambele locuri de la Senat, PSD (23.368) și PNL (22.752) rămânând nereprezentate. Lista ar fi lungă. Dincolo de principii, să ne gândim că, după fiecare alegeri, presa descoperă că au intrat în Parlament indivizi cu tot felul de probleme. Cine i-a ales?

Sistemul electoral românesc asigură o reprezentare proporțională a partidelor la nivel național. Ce este în interiorul acestei proporționalități trece, de cele

mai multe ori, neobservat. Mă gândesc la o zicere atribuită lui Grigore Moisil: „dacă pui o fesă pe o plită încinsă și o fesă pe un bloc de gheață, media e bună, dar, în realitate, e vai de fundul tău”.

Addenda

Merită atenție calculul valorilor după care se desfășoară mandatele în teritoriu. În primul rând, se observă că ele nu țin seama de situațiile din județe. Resturile PNL de la Dolj nu sunt raportate la totalul resturilor/voturilor din Dolj, ci doar la resturile PNL pe țară. Care e logica acestei ordonări? Intențiile legiuitorului sunt istorie. Încerc o explicație pornind de la formula din lege. Numărul de mandate ale unui partid în etapa a doua e raportul dintre un număr de voturi (mai mic sau egal cu totalul voturilor rămase ale partidului) și „coeficientul electoral național” de care vorbeam. Ajungem deci la înmulțirea acestui raport cu cel dintre resturile de circumscripție și resturile naționale. Cum „coeficientul electoral național” e același peste tot, se poate elimina de la numitor. Deci valoarea va fi restul partidului din județ înmulțit cu raportul dintre resturile folosite și resturile totale ale partidului pe țară. Aceste ultime raporturi fiind mereu mai mici sau egale cu 1, funcționează practic ca niște coeficienți de reducere pentru resturile din județe și creează avantaje și dezavantaje la ocuparea locurilor. Logica e simplă: noroc sau ghinion. Astfel, e posibil ca, în județe, să aibă prioritate la ocuparea locurilor partidele cu resturi mai mici. S-a întâmplat și în 2020, dar a fost loc pentru toate partidele aflate în această situație. În 2016 însă, PMP (rest: 21115) și PSD (rest: 21002) s-au aflat în concurență pentru un mandat de senator la Constanța, adjudecat de... PSD. E clar că o formulă echitabilă de desfășurare a mandatelor din etapa a II-a nu există, dar corecții s-ar putea face.

***Logica e simplă:
noroc sau ghinion.
Astfel, e posibil ca,
în județe, să aibă
prioritate la ocuparea
locurilor partidele cu
resturi mai mici. S-a
întâmplat și în 2020,
dar a fost loc pentru
toate partidele aflate
în această situație.***

Mihai Ghițulescu este licențiat în Științe politice și Doctor în Istorie. Este lector universitar la Facultatea de Științe Sociale, Universitatea din Craiova.

Dimitra Stasinopoulou, „Vechi interioare românești” – imagini din proiectul fotografic „Romania. Wonders of Transylvania”

Dimitra Stasinopoulou, „Vechi interioare românești” – imagini din proiectul fotografic „Romania. Wonders of Transylvania”

arte media științe Așa cum s-a văzut

O expoziție de sculptură vernisată de ziua lui Brâncuși, „Dincolo de canon. Noua sculptură azi”, a stârnit un imens scandal politic în spațiul public. Bineînțeles, lucrările absolvenților de la secția Sculptură a Universității Naționale de Artă din București – preponderent postmoderniste – nu provoacă privitorilor câtuși de puțin inițiați vreo controversă întemeiată.

(Yigru Zeltl)

poezie

Biografism soft și cultură hip-hop

Piața cărților de poezie a fost marcată în primul trimestru de repornirea colecției Vorpă de la editura Nemira, girată de Svetlana Cârstea în aceleași condiții grafice impecabile, de data aceasta cu o antologie, „Visul diacritic”, prima care reunește poemele în limba română ale lui Andrei Codrescu („poet american și român”, așa cum se descrie), dintre care o mare parte erau până acum greu de procurat pentru cititorul de rând. Nostalgicii filierei dadaisto-suprarealiste nu vor fi singurii interesați de aceste versuri:

**„în viața mea în poezie s-au întâmplat două
mutații vizibile
ziua când am crezut că-s pasăre și ziua când
am devenit delfin
cu păsările nu m-am înțelea bine fiindcă
zburam în sensul opus
îmi plăceau penele și libertatea dar altfel
aveam alte interese
în perioada păsărească m-a interesat enorm
fericirea
pentru că normal ca tot omul fusesem om
înainte de a fi pasăre [...]”**

O poetă feministă consecventă a generației 2000, Miruna Vlada revine la temele maternității în cel de-al patrulea volum de poezie, „Prematur” (la editura Cartier din Chișinău), cu aceeași notă de conștientizare acută a condițiilor epocii noastre:

**„nu ai job, nu îți poți permite un copil;
ai job, nu ai timp pentru un copil
e imnul generației noastre
eu sunt un monument dedicat celor din jur
și părerilor lor.
plastilină,
osânză și celulită
contorsionată în mâinile străinilor.”**

După ce și-a editat o integrală poetică în 2018, Vlad Moldovan nu s-a lăsat de poezie, dar s-a apropiat și mai tare de cultura hip-hop între timp. Tocmai a lansat „ezoezo” (la OMG), o plachetă cu texte noi, unde versifică într-o manieră tejno-bucolică și mai spectaculară:

**„valuri de subiectivitate frământă
oceanul de compost istoric.
e o brazdă de plasmă afară
și sunt foarte departe psihic de mine
în infinita-mi grijă de sine
din preaplin tai o câtime.”**

Poeta basarabeană Diana Iepure nu publică decât un volum pe deceniu; cel de-al treilea, „În rest, viața e frumoasă” (la Casa de Editură Max Blecher), îi extinde temele, dincolo de „Patria borcanelor”, și îi duce poezia biografistă „soft” într-o zonă mai ancorată în social, dar păstrând oscilațiile interesante între contrarii, cum ar fi – așa cum identifică Lucia Țurcanu – „sentimentalul și ironia potolitoare, gravul și ludicul, lirismul și anecdotul”:

**„înainte era clown
organiza petreceri pentru copii
din banii adunați a cumpărat cinci sicrie
a făcut toate actele
alb ca varul
privea spre primul lui mort și
îi venea să plângă”**

**...Puteți găsi deja în
librării volumul de
debut al Ramonei
Boldiszar, „nimic
nu e în neregulă cu
mine”, scris în timpul
pandemiei ca o formă
de terapie.**

Mai nou, Casa de Pariuri Literare pregătește o serie întreagă de cărți și de „ediții sonore” (audiobook-uri). Deocamdată, puteți găsi deja în librării volumul de debut al Ramonei Boldiszar, „nimic nu e în neregulă cu mine”, scris în timpul pandemiei ca o formă de terapie. Revendicându-se deopotrivă de la Roth și Ocean Vuong, poeta abordează teme actuale (gen, corporalitate, tehnologie ș.a.m.d.) în registre și cu tehnici contrastante din panopia poeziei contemporane, de la polul visceral la cel conceptual. Textele sunt mai degrabă inegale, dar promit o autoare cu un simț al umorului și o ingeniozitate mai aparte:

**„îmi cântăresc viciile la cântarul mic de
bucătărie
mă dau curajoasă – pot să vorbesc despre
toate lucrurile pe care le simt, eman
încredere, mă dezbrac de pielea intro și îmi
așez vesta extro
pot să păcălesc pe oricine
dar nu și pe tine.”**

proza (Im)posibila întoarcere

Nora Iuga, scriitoare contemporană de anvergură europeană, experimentală, ludic-dramatică, a cărei operă s-a reinventat cu fiecare carte, hrănită din experiența avangardei – suprarealism, onirism – a publicat anul trecut un roman autobiografic intitulat „Hipodrom”, una dintre cele mai rafinate și complexe cărți ale ultimilor ani. Poematic, eseistic, memorialistic, epistolar, fragmentar și simultan de o incredibilă unitate, livresc și subiectiv-nostalgic, romanul reconstituie etape ale vieții, de la copilăria din perioada interbelică, cu educația la școala de fete de la călugărițele „Ursuline”, trecând prin profesoratul în anii 50 tot în Sibiu, până la perioada de-acum. Vocea din text este irezistibilă, subjugă, adâncește cititorul într-un univers fluid în care alunecă amintiri, senzații, portrete, fantasme, întâmplări, cărți, personaje, versuri, părinții, iubii, muzica, limba germană, prezentul și trecutul, efemeritatea și conștiința etern-unificatoare. Sibiul și lumea lui sunt un fel de „realitate superioară” în care gândul, amintirea și visul alcătuiesc o plasmă aproape hipnotică. Vocea Norei din roman este de o vastă nostalgie, dulce-amară ca orice plonjare definitivă în mările interioare și în trecut – fiindcă „timpul pierdut” nu poate fi „regăsit” decât în fluxul prezent al conștiinței noastre. Nu întâmplător, figura simbolică a romanului este un cal alb văzut într-o vitrină la vârsta de zece ani, pe care și-l dorește obsedant și care devine un partener mental-afectiv al dialogurilor interioare. Cum între viață și cărți corespondențele sunt inevitabile, imaginea trimite la romanul lui Theodor Storm, „Der Schimmelreiter”, năluca, fantasma de pe calul alb, unde pasiunea și rațiunea se suprapun, sau cum scrie

Nora Iuga: „Der Schimmelreiter nu e un personaj, el e der ewige Schatten meines Beschützers”, „umbra eternă a însoțitorului meu”.

„«Haide-odată, grăbește-te, că n-o să mai găsim loc în biserică. Toată lumea bună, toți patronii din Hermannstadt se adună azi la Catedrala Evanghelică... și ăștia-s sași, ăștora le ticăie ceasul în cap, de-asta nu întârzie niciodată.» «Vine și Herr Bock?» o întreb. Mămica nu răspunde. Tocmai își îndreaptă dunga de la ciorapii Elbeo, cumpărați din Düsseldorf, pe care-i păstrează pentru situații speciale. Se face că nu aude. Eu îmi pun fusta plisată și bluza marinar – uniforma Ursulinelor – pe care o port numai de sărbători și, normal, șepcuța obligatorie. La intrarea în catedrală mă ia cu frig, cu toată înghesuiala dinăuntru. Toate băncile la capătul cărora e un vraf de cărți micuțe sunt ocupate de oameni îmbrăcați ca de Revelion, doamne cu pălării mici, trase pe frunte până la sprâncene – în București li se spune «tocă», nu știu cum le spun sașii. Sunetul greu al orgii cade de sus, din balcon, peste mine și-i atâta lumină că-mi lăcrimează ochii ca atunci când mă pune mămica să tai ceapă. Și deodată e ca la teatru! Sau ca-n poveste... sau ca-n rai. (...) Sus, într-o lojă, tăticu' meu cântă la vioară Schön Rosmarin.”

(Nora Iuga,
„Hipodrom”,
Editura Polirom)

Milan Kundera, ceh din aceeași generație cu Nora Iuga, are, printre cărțile lui din ultimele decenii, un roman scurt, „Ignoranța”, despre imposibila întoarcere în țara natală, după căderea comunismului și a Cortinei de Fier, a celor emigrați în Occident. Aceeași temă, însă cu reverberații mai adânci în timp și cu o narațiune mult mai complexă, este prezentă în romanul „Fontana di Trevi” scris de Gabriela Adameșteanu. Ca în toate cărțile sale, Kundera preferă o detașare de psihologic în favoarea intersecției dintre atitudine și întâmplarea semnificativă din viața indivizilor, pe un fundal în care socialul este doar schițat. Paginile eseistice și reflexive, care dau caracteristica „intelectuală” a multor prozatori din fostul bloc comunist, au ca punct de plecare întoarcerea lui Ulise în Itaca natală. Între cei rămași și cei plecați în Vest dialogul se stabilește greu, se evită discuțiile serioase despre comunism și postcomunism, despre colaboratori și fugari, despre avere între rude. Praga se construiește diferit în imaginarii personajelor, așa cum este Sibiul în romanul Norei Iuga. Orașul părăsit în care un bărbat și o femeie se întorc după douăzeci de ani și au o aventură este un oraș iubit cu disperare și imposibil în același timp. Orașul memoriei și orașul regăsit, real nu se suprapun niciodată, identitatea noastră este ea însăși schimbătoare, deși caută mereu piloni în trecut. Lucid, antinostalgic, romanul lui Kundera dezvăluie mecanismul ireversibil al vieții și al memoriei, ingnoranța fiind de fapt distanța față de propria memorie afectivă:

„«Colegi!» Josef pronunță cuvântul foarte rar, cu jumătate de voce, încercând să simtă parfumul (slab! Abia perceptibil!) al primei lui tinereți, acel timp revolut, pierdut, abandonat și trist ca un orfelinat; dar, spre deosebire de Irena în orașul francez de provincie, nu simte nicio duioșie pentru acest trecut ce transpare, neputincios; nicio dorință de întoarcere, doar o ușoară rezervă, detașare. Dacă aș fi medic, aș da, în cazul lui, acest diagnostic: «Bolnavul suferă de o insuficiență de nostalgie.»”

**(Milan Kundera,
„Ignoranța”,
Editura Humanitas)**

Romancier și scenarist aparținând tinerei generații de scriitori, Augustin Cupșa reeditează un volum de povestiri intitulat „Marile bucurii și marile tristeți”, dezvăluind scene delicate din viața obișnuită, într-o viziune contemplativ-neutră, „septică”, discretă, cu inserții comic-absurde. Povestirile încep ex abrupto, de regulă cu apariția unui personaj, cu o mișcare bruscă ori cu o imagine a spațiului ce se restrânge cinematic. Timpul în care se petrec acțiunile este destul de scurt, adesea o zi, câteva ore, dialogurile sunt și ele esențializate. Pe lângă ceea ce se spune se ghicește mult din ceea ce se tace. O casă la țară cu discuția dintre doi frați, a doua zi după un chef într-un apartament nou panoramic și o acțiune cu probleme, o poștăriță care întârzie cam mult pe scara unui bloc și intră în discuții cu o vecină, angajata care vinde bilete de autobuz și observă lumea din ghereta ei etc. Toate aceste scenete doar sugerează dramele indivizilor, niciodată arătate cu totul. Un fel de comportamentism minimalist este trăsătura esențială a acestei proze. Filosofia autorului este că „marile bucurii și marile tristeți nu se manifestă în public.”

„Din spatele ușilor se auzeau râsete și chicoteli, ar fi putut să jure asta. Daria și-a șters fruntea cu dosul palmei, și-a potrivit geanta pe umăr și a așteptat. Erau două voci dincolo, una de femeie, ușoară, ascuțită și agasantă, iar cealaltă, de bărbat, mai joasă și plăcută. S-a uitat încă o dată pe fața plicului. Numele era corect, Silvia Cordea, adresa era corectă.”

**(Augustin Cupșa,
„Marile bucurii și marile tristeți”,
Humanitas)**

teatru

Colaj modern și texte clasice

Senzațional, incredibil, n-o să-ți vină să crezi, ce a descoperit X când... recunoașteți titlurile care ne inundă de fiecare dată când accesăm mass-media. Pesemne așa se explică titlul „InCREDibil” ales de regizoarea Leta Popescu, care a montat, la Teatrul Național din Timișoara, poveștile dramatice scrise de trei autori români contemporani, Mihaela Michailov, Peca Ștefan, Elise Wilk, plus ea însăși, despre gogoșile și faptele lipsite de consistență pe care ni le servește mass-media. Patru autori înseamnă o structură dramatică cu fire laxe ale căror texte sunt unite

mai ales prin parodia subtilă a regizoarei. Cadrul îl constituie o transmisiune live prezentată de actorul Ion Rizea. În caleidoscopul de situații, temele se fluidizează și se diluează. De la telenovelă la parodii de filme polițiste, de la soarta bătrânilor exilați la periferie la familia modernă care a renunțat la morala tradițională, de la scandaluri domestice la road movie, toate își găsesc loc în emisiune. În același moment, aproape de apus, au loc scene paralele, cu personaje care se cunosc sau nu, introduse prin perspectiva unui narator realist (Paula Maria Frunzetti), echidistant, care anticipează, prin diferite

sursa imaginii: letapopescu.ro, credit foto: Virgil Simonescu

observații, momentul următor. Tot povestitoarei îi va reveni și rolul de a istorisi moartea stupidă a fiecărui personaj. Dar, așa cum spune ea însăși, folosindu-se de ditamai clișeu: „Cum vor muri vom afla abia la final”. Evident, emisiunea va avea un record de vizualizări.

Perspectiva dramatică rămâne una realistă, în ciuda țesăturii fluide, întocmai ca spațiul conceput de scenografa Oana Micu și luminat de light designer-ul Lucian Moga. Modern, cu mobilier de birouri, cu volume bine individualizate, spațiul este variat prin rampe și insule ce permit comunicarea între locurile în care se desfășoară scenele diferite. Spațiul, tehnica folosită din belșug, cu juxtapunerea de prim-planuri din fundal, surprinse de camera care urmărește permanent personajele, scenele intersectate filmic, în montaj paralel, lavaliererele și microfoanele, apoi fragmentarea substanței dramatice, dar mai ales ironia fină care unifică totul – fapt de viață, fapt divers, fapt fantastic –, rămân notele fundamentale ale unui spectacol despre inconsistența lumii noastre și realitatea ei mediată în excesul de comunicare.

Parodia se simte chiar de la început, odată cu liedul interpretat de Cristian Szekeres, personajul din cuplul intrat în dizoluție: ea, naratorul spectacolului,

el, soprană de coloratură. Refrenul său va fi preluat de întreaga trupă. Aerul parodic de la început se îngroașă stilistic la final, când niciun personaj de pe scenă nu mai rămâne în viață. Subtilitatea prin care mixează diferitele motive și leitmotive rămâne atul cel mai savuros al regizoarei. Pe marginea drumului, un mort stă în picioare cu o lumânare în mână. Vaca pe care o vor zări, surprinse, toate personajele devine și ea, evident, ironic, un leitmotiv. Fie legăturile narrative dintre momente oricât de laxe, ele sunt totuși sesizabile, ca în cazul cuplului modern, care își va devoala intenția de a pune mâna pe apartamentul bătrânei dintr-o scenă precedentă. În rochie mov, mulată, sexy, personajul Alinei Ilea doi bani nu dă pe morala tradițională. Ca mamă, respectă spațiul personal al copilului. A ales să nu-l sufoce mai mult de cinci minute pe săptămână, într-o discuție... pe mail. În prag de despărțire, tatăl (Matei Chioariu) o șicanează revendicând copilul.

Scenele se derulează cu câte două personaje. Pentru un alt cuplu, mult mai tradițional, mult mai domestic, orice mărunțiș devine motiv de animozitate, de pildă, sandwich-urile făcute de soție (interpretată întru totul credibil de Ana Maria Pandeale Andone). Grea misiune pentru regizoare să unifice texte scrise de autori diferiți, cu teme diferite, cu stiluri

***Grea misiune pentru
regizoare să unifice
texte scrise de autori
diferiți, cu teme
diferite, cu stiluri
diferite, cu personaje
fără legătură. În cea
mai mare parte, pariul
i-a reușit.***

diferite, cu personaje fără legătură. În cea mai mare parte, pariul i-a reușit. Singura disonanță, datorită realismului și gravității subiectului, este cea dintre prietenele bătrâne, fiecare cu istoria ei în spate, una (Mirela Puia) îndrăgostită de profesie, televiziunea, cealaltă îmbrăcată colorat, asortată cu colanții roz (Irene Flamann Catalina, într-o băbuță simpatică, personalizată în multe nuanțe). Puse în fața perspectivei de a se muta într-un apartament social, cele două intră în dezacord, cu argumente ireductibile de tipul „Eu vreau să mor în casa asta” sau „O să ai o pensie din ce în ce mai mică”. Realismul și gravitatea situației ies din tiparul parodic cu care Leta Popescu și-a îmbrăcat spectacolul. Cu totul altfel stă cazul în scena cu ucigașul pasional, rupt parcă din filmele lui Tarantino. Cu un echilibru fin între stăpânirea de sine și dragostea de telenovelă, Costa Tovarnisky reușește un personaj remarcabil. Când în vecinătate apare un centru spiritual și satul se umple de mașini, iar lui vor să-i mute casa, îndrăgostitul cool se vede invadat de accente xenofobe. „Să ne lase dracului cu mașinile lor de bogătani care ridică praful pe aici” constituie reacția lui la lumea nouă. Scena este savuroasă prin scriitură, prin dozajul fin, prin umor și ironie. După aceasta, trupa poate să-și cânte refrenul de final. Pentru că – nu-i așa? –, azi nu se mai poate fără muzică, fără mister și fără „InCREDibil”.

„Alexandrina Halic, actrița poveste”

„Eu sunt la vârsta la care bunicii își plimbă liniștiți nepoții în parc. Uneori, sunt întrebată pe stradă: «Mai jucăți la teatru?». Doamne, câtă recunoștință este în mine când răspund «Da!».”

Cu vreo câteva luni în urmă, un tânăr regizor mă întreba cum m-am apropiat de teatru. Nu a fost nevoie de nicio secundă de gândire. Mi-a revenit în minte lungul șir de duminici în care mă sculam neverosimil de dimineață, ca să o bat la cap pe maică-mea în singura zi din săptămână în care ar fi putut dormi mai mult: „Să mergem la «Pinocchio», să mergem la «Pinocchio!»”. Și biata de ea se conforma. Să fi văzut „Pinocchio” de cincisprezece-douăzeci de ori din cele peste șapte sute cincizeci de reprezentații? L-aș revedea și acum cu aceeași plăcere. Unul dintre multele spectacole în care am urmărit-o pe Alexandrina Halic. Nu uit muzicalitatea și inflexiunile nu copilărești, ci atât de blând-umane din vocea acelei făpturi cât o fărâmiță, care mă umplea de emoții pentru întreaga săptămână. Vie și zglobie, reușea să înalțe un univers întreg.

Alexandrina Halic face parte din patrimoniul cultural românesc. O mare, imensă actriță. Cu atât mai laudabil se dovedește demersul absolut necesar al Teatrului „Ion Creangă”, care i-a dedicat un album pe măsura meritelor ei, în condiții editoriale și grafice excelente. O bucurie să citești mărturisirile sale și să descoperi secretul interpretei care a luminat copilăria multora dintre noi, ba chiar și a spectatorilor străini, jucând, ca și colegii săi, în limba țării unde erau invitați. Inclusiv în japoneză, cu ocazia unui turneu de patru luni pe tărâmurile nipone. Interviu conceput și aranjat de Ion Moldovan, care acoperă toți cei șizeci de ani de carieră a actriței, de acum octogenară, se citește pe nerăsuflăte, din scoarță în scoarță. Modestie, serenitate și multă lumină răzbat în fiecare propoziție a acestui colos al artei scenice și radiofonice de numai... un metru cincizeci. Dimensiune care i-a atras din partea colegilor porecla Pișcoțel. Nu pe sine se elogiază Alexandrina Halic, ci mai ales pe colegii și colaboratorii cu care a lucrat. Iar caldele mărturisiri ale acestora refac personalitatea celei care s-a dovedit nu numai o actriță excepțională, ci și – după cum reiese din carte – un om pe măsura marelui său talent: „În tumultul unei lumi ce pare că și-a pierdut reperele există un om anormal de bun și de corect. O ființă

delicată, echilibrată și plină de bun-simț. În timp ce noi strigăm din ce în ce mai des unii la alții, există cineva care aproape că vorbește numai în șoaptă. Este un exemplu de generozitate și corectitudine. Este un model de profesionalism și deontologie profesională. Este o actriță fără vârstă și gen, care poate juca orice rol uman, animal sau vegetal, adică tot ce se putea juca din dramaturgia copiilor” (Gelu Colceag).

„Cartoforii”, oldies but goldies

Cine știe mai bine care este traseul actorilor către performanță decât un profesor? Este cazul actorului-profesor Ionuț Caras care semnează regia ultimei premiere a Naționalului clujean, „Cartoforii” de Gogol. Un text clasic, cu o schemă binecunoscută, cea a păcălitorului păcălit, cu situații clare, care curg dintr-una în alta, cu relații evidente între personaje rotunde, bine încadrate tipologic. Gogol ca la carte! De altfel, referințele literare la alte opere ale clasicului rus sunt și ele prezente pentru deliciul connaisseur-ilor. Ceea ce fac interpreții din „Cartoforii” este o demonstrație pe viu (deși, în condițiile actuale, tocmai viul ne cam lipsește) a artei scenice. Personajele sunt concepute la milimetru, astfel că cele mai multe dintre partituri devin micro-recitaluri. Voce, reacție, gest, mimică, atitudine corporală, mișcare – toate sunt lucrate de perfecționiști ai artei scenice. Fiecare personaj este individualizat printr-o trăsătură tipologică, încadrată de numeroase alte nuanțe. Fiecare actor strălucește prin prezența de scenă, și când are replică, și când nu. Oricât de ghiftuiți am fi de texte clasice, de caractere, de tipologie, atunci când sunt bine lucrate actoricește, teatrul devine suculent. Oldies but goldies! Textul lui Gogol vorbește despre împătimiti ai jocului de cărți. Personajul lui Mihai-Florian Nițu, un cartofor plin de entuziasm și de emoție, fierbe în așteptarea jocului, gesturile și expresiile trădându-i pasiunea aproape mistică. Fața îi arde, cuvintele se bat la gura lui, mâinile îi tremură de surescitare. Pentru o asemenea natură emoțională, „îmbogățirea rapidă și ușoară”, visul virtuozului cartofor, va fi un stimulent mai puțin important decât nevoia de a fi acceptat în clubul de elită al trișorilor și de a le dovedi prietenia. Nu numai la nivelul evoluțiilor individuale își dovedește măiestria regizorul-actor Ionuț Caras, ci și al relațiilor dintre personajul principal și triumphiul

celor trei escroci, cu fiecare caracter construit distinct, ca și al schemelor care fac dinamica acestui grup. Sub directa îndrumare a lui Uteșitelni (Matei Rotaru, versatil, într-un personaj doldora de nuanțe), care va conduce întreaga înșelăciune, membrii grupului se angajează într-o demonstrație demnă de fanfaronii comediei clasice, mândri de tertipurile pe care le-au perfecționat, de diferitele forme de a trișa, dar și de notorietatea performanțelor. Cât despre personajele care nu sunt atinse de pasiunea jocului, dar chibițează cartoforii, ele beneficiază de interpretări strălucite. Irina Wintze compune un personaj mut, gârbovit, o nălucă atemporală, prezentă peste tot, care răsare de te miri unde, cu o eternitate pe măsura cozii drăcești etalate la final. Un alt personaj chibiț, valetul spilcuit și șmecher, este interpretat scilicet de Cristian Grosu, exemplu de expresivitate, grație mimicii, mișcărilor mecanice, uneori chiar apelului la comicul buf. Merită văzută această demonstrație de micro-recitaluri actoricești, „Cartoforii”, fie și ca studiu al vechii școli de actorie, de pe vremea când „adevărul” era dezideratul principal. Cum spuneam, oldies but goldies!

„Case de poveste”

De la Cluj vin și alte vești bune. Asociația Create. Act.Enjoy va relua, de îndată ce condițiile dictate de pandemie o vor permite, un proiect care s-a bucurat de succes, dar, din păcate, a fost nevoit să se oprească prea devreme: „Case de poveste”, conceput de regizoarea Andreea Iacob și de actrița Diana Buluga. Proiectul oferă publicului clujean posibilitatea de a vizita, prin intermediul unor instalații artistice interactive, casele ce au aparținut unor personalități clujene sau care au locuit de-a lungul vieții la Cluj: Doina Cornea, Ioana Em. Petrescu, Sigismund Toduță, Emil Racoviță etc. Fiecare dintre case, unde Andreea Iacob a pregătit instalații sonore și video, va fi deschisă câte o zi pentru grupuri de două, maxim trei persoane, în vizite de câte aproximativ 20-30 de minute ghidate, alternativ, de regizoare și de actrița Diana Buluga. Ca și la ediția precedentă, vizitatorii se vor programa în prealabil, pe o platformă online, și vor intra în grupuri de câte doi. Proiectul include și o serie de ateliere de educație non-formală pentru elevi. În toamnă, Create. Act.Enjoy intenționează să continue proiectul cu alte trei personalități și casele lor.

arte vizuale

Pe lungul drum al apropierii publicului de arta contemporană

O expoziție de sculptură vernisată de ziua lui Brâncuși, „Dincolo de canon. Noua sculptură azi”, a stârnit un imens scandal politic în spațiul public. Filistinii care l-au declanșat au fost adversarii politici ai actualei administrații a Sectorului 1 din București, holul primăriei de sector fiind locul ales de curatorii Reka Csapo Dup (Departamentul Sculptură al UN Arte București) și Călin Stegorean. Față de cazul recent al intervenției Ancăi Mureșan de la UMF Carol Davila, controversesele pe seama transgresiunilor artistice au implicat și mai multă lume de pe Facebook-ul românesc... Faptul

că expoziția a fost găzduită, nu și finanțată, de către instituție a reprezentat un amănunt ne semnificativ – pentru multă lume, a fost blasfemică asocierea în sine cu ziua lui Brâncuși.

Bineînțeles, lucrările absolvenților de la secția Sculptură a Universității Naționale de Artă din București – preponderent postmoderniste, sub influența unor mentori precum Darie Dup, pe alocuri înrudite îndepărtat cu Paciurea mai degrabă decât cu Brâncuși – nu provoacă privitorilor câtuși de puțin inițiați vreo controversă întemeiată. Un exemplu tipic de lucrare care a atras publicitate negativă,

Radu Panait, „Cheap thrills”

livrând însă doar o grosieră și clișeică parabolă, este reprezentat de nudul rinocerizat al lui Radu Panait, „Cheap thrills”, dedicat „ultimului rinocer alb, care a fost ucis exact în ziua în care un robot a fost declarat cetățean”. Totuși, statement-uri emfatice pot sta

și la baza unor realizări artistice ceva mai subtile (Emil Cristian Ghiță). S-ar mai distinge eventual sculpturile moi ale Adrianei Untilov – cu potențial pentru expuneri mai creative – sau cada cu sirenă bălăcindu-se în cioburi, concepută de Irina Tănase,

Andreea Chirică și Deniz Constantin, „The Solo is the only reason aliens haven't destroyed Earth yet”

dar, per ansamblu, expoziția este sortită să rămână ca doar o altă bornă, în ordinea scandalurilor, pe lungul drum al apropierii publicului de arta contemporană.

Spațiul public a putut reține și un alt eveniment atent mediatizat: expoziția de la Galeria Romană, „Prolog – peste ani”, în care membrii longevei grupări Prolog sunt prezenți cu o aglomerație de lucrări timpurii și foarte noi. De la Const. Flondor și Ion Grigorescu până la Christian Paraschiv și Mihai Sârbulescu, artiștii au promovat, de 35 de ani, în doze și maniere diferite (neo-ortodoxismul simbolic, neo-figurativism) relativ aceeași tendință ideologică tradiționalistă (prezentată și aici mistificator, drept nu o ideologie, ci „solidaritate față de natură, prietenie, credință”). Ar putea fi, cine știe, ultima expoziție dinaintea unei noi retrospective.

În același timp, Goethe-Institut Pavilion32 și Apollo111 au propunerii de altă factură. Goethe-Institut Pavilion32 a găzduit expoziția artistelor române Mihaela Drăgan (video) și Virginia Lupu (light-box foto), „Future is a safe place hidden in the witch's braids” (Viitorul este un loc sigur, ascuns în cozile vrăjitoarei). Inițiativa în ultimii ani a unei practici pe care o numește „Roma futurismul”, Mihaela Drăgan redă descântecul vrăjitoarelor într-un registru anti-rasist și feminist, urmărind vindecarea traumelor comunității sale. La Apollo111, mica expoziție dublu-solo, cu picturi de Andreea Chirică și Deniz Constantin a propus un realism capitalist cu teme la zi (legate de pandemie) și altoit cu artă naivă, cu rezultate relativ izbutite. Expoziția a fost intitulată, destul de bizar, „The Solo is the only reason aliens haven't destroyed Earth yet” (Solo-ul e singurul motiv pentru care extratereștrii n-au distrus încă Pământul).

Raluca Ilaria Demetrescu, „(Auto)Ficțiuni”

La începutul lunii aprilie, la Muzeul Național al Țăranului Român s-a inaugurat un spațiu special dedicat artei contemporane, MNȚRplusC, în ideea de a deschide spațiul muzeal către comunitatea artistică locală. Intitulată „(Auto)Ficțiuni”, prima expoziție îi reunește pe Olimpiu Bandalac, Raluca Ilaria Demetrescu și Giuliano Nardin, artiști bucureșteni din generații diferite care speculează memorii și mitologii personale în registre la fel de distincte, dar care aduc o oarecare intimitate și căldură unui spațiu expozițional mai degrabă rece, deși nu aseptice.

Merită reținut anunțul apariției Atelierelor Malmaison, în clădirea cu același nume din zona Calea Plevnei, cu un trecut apăsător (militar, juridic, dar și legat de Securitate la un moment dat) pe care artiștii doresc să-l restituie memoriei colective.

Această inițiativă – reprezentată de „auto-organizarea unui grup multidisciplinar de artiste și artiști activi în diferite medii pe scena de artă contemporană din București, cărora li s-au alăturat spații de proiecte, artist-run și galerii de artă” – nu este cu totul lipsită de precedent în Capitală (ARTHUB ar fi un exemplu mai recent), însă este de o amploare care a stârnit nu întâmplător comparațiile cu fosta Fabrică de Pensule din Cluj. Așteptăm primele evenimente publice semnificative și sperăm la o mai lungă activitate în acest spațiu vast.

film

Regizor pe linia frontului

Cel mai recent film al lui Radu Jude, „Babardeală cu bucluc sau porno balamuc” a venit de la Festivalul de film de la Berlin cu Ursul de Aur. A fost a treia distincție acordată regizorului român la Berlină, după ce a obținut în 2009 premiul CICAIE pentru „Cea mai fericită față din lume” (debutul său regizoral de lungmetraj) și în 2017 Ursul de argint pentru cel mai bun regizor cu „Aferim!”, film de asemenea nominalizat la Ursul de aur. De altfel, cineastul are o istorie mai amplă cu festivalul, a cărui secțiune Forum a fost gazda lansării lung metrajului său din 2012, „Toată lumea din familia noastră”, și a rulat anul trecut două dintre filmele sale – „Tipografic majuscul” și montajul-documentar „Leșirea trenurilor din gară” – care, alături de comedia „Somnambuli” din secțiunea Co-Production Market, au constituit o

altă premieră – trei filme ale aceluiași regizor român în același an la Berlin.

Radu Jude nu încearcă să facă nimic nimănui pe plac. Nu încearcă să se încadreze în tipare, în cadrul „safe” al lucrurilor încercate și testate. Încearcă să îi facă pe cei care îi experimentează creațiile să gândească, să ia în considerare teme peste care în mod normal trec rapid și automat, să se oprească și să contemple, și dacă se poate să încerce optici noi asupra unor probleme vechi. A făcut-o dintotdeauna, iar „Babardeală cu bucluc [...]” nu face excepție. Unii critici s-au oprit la a îi aprecia originalitatea formei. Este drept că interludiul de tip montaj în mijlocul narațiunii clasice a filmului, tribunalul în aer liber cu note de realism-magic în cinema sau alăturarea de unghiuri și camere de cinematografie

clasică și imagini stil documentar cu camere hand-held justifică atenția la prezentare, însă conținutul este unul care, așa cum alți critici și, evident, membrii juriului internațional de la Berlin au înțeles, surprinde perfect elementele definitorii ale zeitgeist-ului și motivele atemporale reflectate în el. Fie că timpul la care ne referim este pandemia cu noua migrare în masă spre online, fie că sunt ultimii, să zicem, 82 de ani ai consumerismului, manipularea opiniei publice și „alternative facts”, fie că sunt anii mai recentți ai noului spirit hiper-sensibil și ultra-ofensabil, Radu Jude identifică și expune formele specifice momentului pe care le iau capcanele în care omenirea cade parcă dintotdeauna.

Radu Jude s-a aflat mereu cu operele sale de artă la limită. Pe linia frontului, dacă vreți, în zona în care nepăsarea, ignoranța și apatia pe de o parte și nevoia de schimbare și spiritul iconoclastic de cealaltă își duc bătălia. Și cum cei de acolo, din primele eșaloane, au fost dintotdeauna ținte ușoare, tirul îndreptat împotriva lui a fost unul mai mult sau mai puțin continuu. Desigur, nici el nu a făcut nimic pentru a evita controversa. Într-o țară în care mareșalul Antonescu tinde să fie mai degrabă admirat decât contestat, Jude atrage atenția asupra Holocaustului cu „leșirea trenurilor din gară”, ne reamintește de faptul că țiganii și-au început traiul pe meleagurile carpato-danubiano-pontice ca sclavi tratați ca sub-oameni – vezi „Aferim!” – și face un film de două ore despre trecutul antisemit al României – „Îmi este indiferent dacă în istorie vom intra ca barbari” (Marele premiu la Karlovy Vary). Iar cea mai recentă controversă iscată de Jude a venit compact, în patru minute, sub forma scurt-metrajului „Stimați oameni de cultură” de anul trecut, încă un semn pe răbojul misiunii sale anti-rasiste.

Într-un interviu pentru Deutsche Welle legat de filmul din urmă, el își subliniază aversiunea față de Biserica Ortodoxă Română și o arată cu degetul pentru implicarea ei în Holocaust, biserică despre care în alt interviu (pentru Libertatea) sublinia că „a fost apropiată de toate dictaturile și are altarul mănjit de sângele tuturor victimelor dictaturilor

***Radu Jude s-a aflat
mereu cu operele sale
de artă la limită. Pe
linia frontului, dacă
vreți, în zona în care
nepăsarea, ignoranța
și apatia pe de o parte
și nevoia de schimbare
și spiritul iconoclastic
de cealaltă își duc
bătălia.***

din România”. Tot într-un interviu, de data aceasta ocazionat de desfășurarea online a Festivalului de film de la Berlin, Radu atacă din nou „normalitatea” acceptată, deplângând subminarea seriozității artei cinematografice de ostentația covoarelor roșii, a toaletelor de seară cu preț de mașină de lux sau a mașinilor de lux ca preț de reclamă. Pretențiozitatea din jurul festivalurilor și premierelor de film este comparată cu modestia unei lansări de carte unde nu apar decât cei ce scriu și cei ce iubesc să citească. Părerea lui este oglindită și de Ada Solomon, producătoarea majorității filmelor sale, dar a fost, evident, primită cu mult mai puțin entuziasm de unii membri ai establishment-ului cinematografic.

Dimitra Stasinopoulou, „Vechi interioare românești” – imagini din proiectul fotografic „Romania. Wonders of Transylvania”

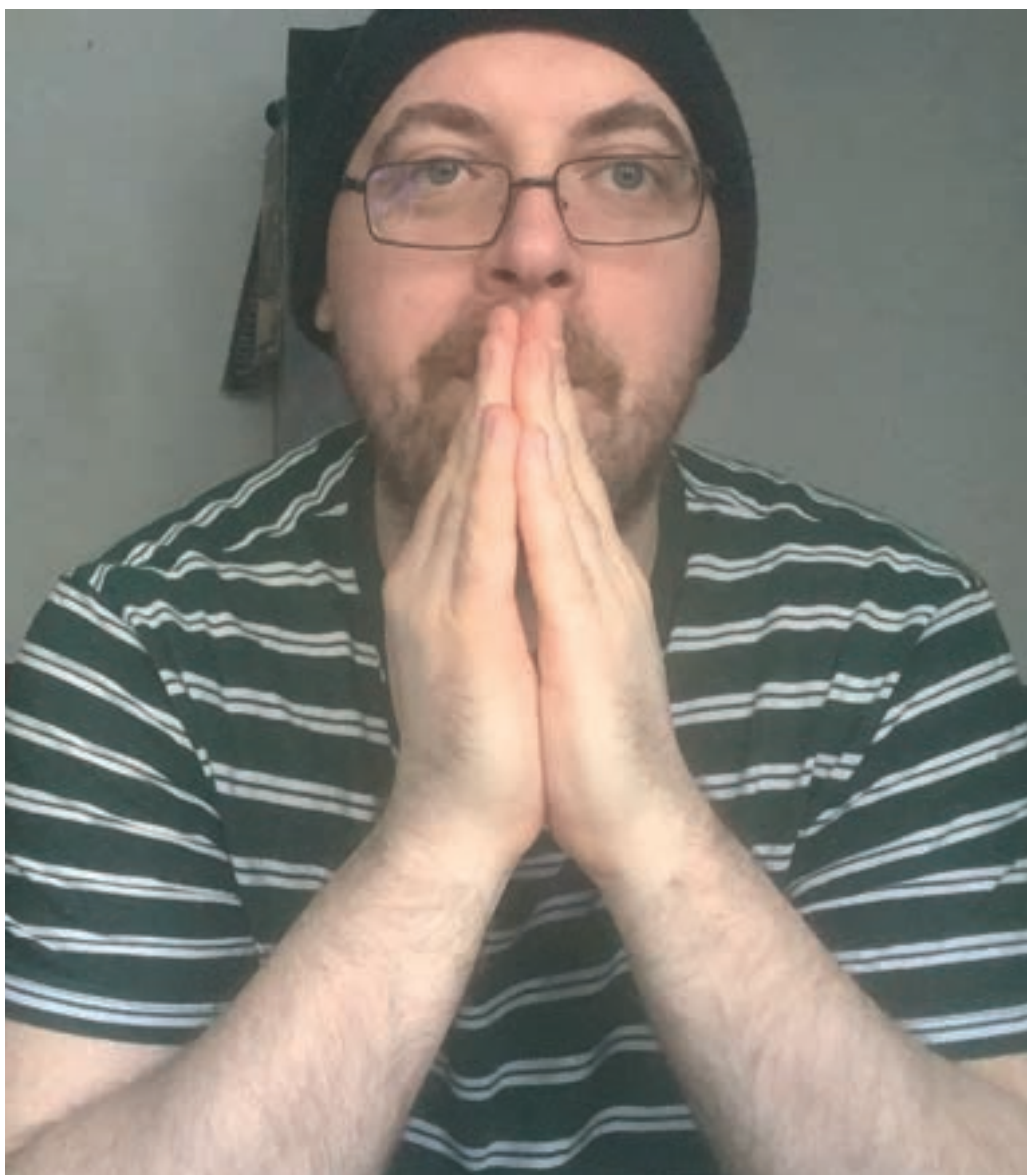
interviu

**„Ca să ai
un teatru
relevant și
sănătos,
n-ai cum
să pleci
de la un
organism
ros de
boală”**

(Peca Ștefan)

Dimitra Stasinopoulou, „Vechi interioare românești” – imagini din proiectul fotografic „Romania. Wonders of Transylvania”

Interviu cu dramaturgul Peca Ștefan

MATERIAL REALIZAT DE
CRISTINA RUSIECKI

Peca Ștefan este, probabil, dramaturgul cel mai căutat de către regizorii generației sale. Câștigător al primei ediții dramAcum, din 2002, textele sale s-au bucurat de multe montări

în țară, dar și în străinătate, în Europa și în Statele Unite ale Americii. Piesele sale au fost traduse în mai mult de zece limbi.

Ești un dramaturg norocos, jucat în țară, dar și în multe alte țări, cu o activitate lungă în spate. Consideri că au existat etape diferite în cariera ta de autor dramatic? Ce s-a modificat de la o perioadă la alta?

Nu stau foarte mult să mă gândesc la asta, deși, evident, sunt etape în care s-au reflectat în ceea ce și cum scriam evoluția, descoperirile mele. Etapele câteodată au existat paralel, simultan. Uneori au revenit sub alte forme. Textele mele sunt, cvasi-voit, un fel de pseudo-jurnal, ludic și supraficționalizat, la nivel tematic și formal. O etapă foarte vizibilă în ultimii ani – care s-a desfășurat simultan cu altele – e cea a teatrului imersiv, site-specific sau site-oriented. De multe ori participativ. Majoritar, proiecte pe care le-am făcut cu PopUP Theatrics din New York (unde sunt partener, împreună cu Ana Mărgineanu și Tamilla Woodard, co-fondatoarele companiei), de exemplu trilogia „Broken City” despre și în cartiere din Manhattan („Lower East Side” – 2014, „Harlem” – 2015, „Wall Street” – 2016) sau despre clădiri – seria „INSIDE” (cel mai recent la catedrala St. John The Divine, Upper West Side Manhattan, 2017). Tot cu PopUP am explorat teatrul online, încă din 2011-2012, în proiectul „Long Distance Affair” în care actori (din casele lor), regizori și dramaturgi se întâlneau exclusiv pe Skype (la vremea respectivă) și creau bucăți de zece minute care apoi erau reunite într-un spațiu fizic, unde un public se „îmbarcă” în aceste călătorii virtuale, de multe ori extrem de interactive, experiențe 1 la 1 cu actori din toate colțurile lumii. După începutul pandemiei de coronavirus, am explorat posibilitățile oferite de Zoom și am creat „Instrucțional pentru singurătate” (2020), o serie de „instrucționale” în care instructori ai singurătății predau (într-un pseudo-webinar) materii din vasta artă a trăitului cu tine însuși. S-a întâmplat ca primele trei instrucționale să fie în România cu excelenții Marius Manole, Katia Pascariu și Matei Chioariu. Dincolo de PopUP theatrics, am colaborat cu grupul ERRO din Florianopolis, Brazilia, o trupă de teatru de stradă (extrem de inovativă) cu care am creat „Geografia Inutil...” (2014) despre antropofagie culturală, cercetând stereotipurile culturale care ajung în România despre Brazilia și în Brazilia despre România, două țări cu limbile latine cele mai îndepărtate pe hartă.

Mă fascinează felul în care storytelling-ul game-ificat poate crea o relație și un filtru de privit și deschis lumea, dincolo de social media.

Scrii scenarii de film, colaborezi și la jocuri video. Cum se împacă toate aceste activități cu cea principală, de dramaturg?

Etapa multiplatform este cea care s-a desprins în ultimii ani drept ce îmi doresc să dezvolt cel mai mult. „#thenewoldhome” (2017-), o instalație hibrid despre o bunică din România care dispăre într-un multivers în care trăiește în diferite țări și timpuri și în căutarea nepotei ei, o poveste în care spații virtuale pot fi deschise numai vizitând un spațiu analog, în care am scris un text de sute de pagini, ca un joc open-world în care-ți poți petrece zile să descoperi toate părțile puzzle-ului. Iar acum lucrez la o nouă poveste care poate fi spusă multiplatform, sub formă de app. Mă fascinează felul în care storytelling-ul game-ificat poate crea o relație și un filtru de privit și deschis lumea, dincolo de social media. Și nu în ultimul rând, se pare că am intrat într-o etapă anti-performance, online, interactivă care a început prin proiectul pe scenă „Invent/(-)ar PK”, un party-performance creat și performat împreună cu actorul și partenerul meu din Compania BLA cu ocazia

Orice idee trebuie pusă în discuție. Genul dramatic este, a fost și va fi despre negociere socială transpus în poveste. Cele mai bune povești te transportă pe toate fațetele temei ca, la final, să alegi cum te poziționezi, în fața unor evenimente, unor fapte pe care le vezi pe scenă.

celebrării de 20 de ani de Teatrul LUNI, Laurențiu Bănescu, în care împreună cu 20 de spectatori inventariam 20 de titluri din piesele mele, povestindu-le, deconstruindu-le și repovestindu-le în format tabletop (se leagă cu Scufița Neagră, de la început). Invent/(-)ar a ajuns și la o versiune în engleză, prezentată la Berlin, a născut și o mini webserie, iar apoi, anul trecut, a generat o versiune online complet transformată, Invent/(-)ar 2.0, app-ul uman unde ne întâlnim online cu participanți din toată

lumea și generam proiecte viabile de viitor, după ce surfam prin folderele proiectelor noastre trecute, iar fiecare folder conținea un alt tip de a povesti/spune povestea în relație cu participanții. „nouameapiesă?”, inițial plănuită ca o pseudo-prelegere/lectură cu un public, în fața unei scene goale, a devenit o serie de întâlniri online, dar evident, nu mai vorbim despre o piesă de teatru, ci de povestea a cum nu au mai ajuns piesele de teatru piese de teatru.

Te simți sau te-ai simțit un dramaturg militant?

Sunt o natură reflexivă. Sprijin idei bune, dar cred că ideile bune trebuie constant îmbunătățite în dialog. Mă tem însă de oamenii cu certitudini, inflexibilități care ar fi în stare să moară – pe bune – pentru o idee. Orice idee trebuie pusă în discuție. Genul dramatic este, a fost și va fi despre negociere socială transpus în poveste. Cele mai bune povești te transportă pe toate fațetele temei ca, la final, să alegi cum te poziționezi în fața unor evenimente, unor fapte pe care le vezi pe scenă. Dar cred foarte mult – în teatru – în puterea întâlnirii între publicul dintr-o sală, fizic, și povestea transpusă scenic. Puterea de a lansa spectatorilor invitația să se gândească sau să participe explorând o temă care îi privește direct, de a activa spiritul critic – aici cred că avem o ocazie de neratat ca autori de teatru de a intermedia o depolarizare. O ocazie cât o datorie. Felul în care o rezolvăm ține foarte mult de sensibilitatea (și talentul) fiecăruia.

Lucrezi mult în Germania. Piesele tale au fost traduse în mai mult de zece limbi. Care sunt diferențele între a lucra în țară și a lucra în străinătate? Ce se schimbă în precesul de creație?

Dat fiind că am avut norocul să lucrez atât de mult cu regizori și actori, la scenă, procesul nu se schimbă foarte mult, în proiectele unde sunt implicat direct, când trebuie să generez text nou. Intră în scenă o altă dimensiune, cea a traducerii, în care trebuie să te asiguri că spiritul și intențiile sunt congruente. Dacă am ocazia, îmi place și să mă joc creativ cu dimensiunea și procesul de a traduce ceva, s-o includ în poveste. La nivel pur tehnic, am destule cunoștințe în momentul de față în care să pot comunica fără probleme cu regizori

și actori de pe diferite continente. Atunci când nu sunt implicat în proces, în general sunt discuții cu traducătorul și apoi eventual cu regizorul piesei, absolut normale. Și mai e o situație, cea în care scriu text direct în engleză. Atunci activez o altă parte a creierului. E foarte interesant pentru mine procesul de adaptare/traducere în română și chiar re-traducere înapoi în engleză și tot ce se generează de-aici. Încerc să folosesc și această dinamică și negociere între sensuri ca pe un instrument de scris.

Care a fost momentul de împlinire maximă din carieră? Cum s-a manifestat?

Nu cred că am avut momentul de împlinire maximă și nici nu știu dacă o să-l am. Am avut însă seri extraordinare în teatru. Și pentru mine, cred că acolo este împlinirea. Când ai o seară memorabilă. Au fost câteva seri în care ți se ridica părul pe mâini din cauza magiei de pe scenă. Și textul meu provoca bună parte din magia și atmosfera aia din aer. Îmi vine super rapid în minte premiera de la Dublin cu „The Sunshine Play” în 2005. Dincolo de spectacole, am niște seri de lectură fantastice, text și actori. Prima, la Teatrul Bulandra, cu „Punami”, în 2004. Alta în Green Hours cu „România 21”, prin 2005. O altă seară fantastică la Heidelberg în 2007, când am și câștigat Premiul pentru Inovație de la Stuckemarkt-ul de acolo. O seară de ianuarie la NYU în 2010 cu o lectură electrizantă la Wire and Acrobats, în HotInk. O lectură superbă la Abbey Theatre din Dublin cu „5 minute miraculoase (în Piatra Neamț)” (al doilea text din seria „Despre România numai de bine”) care n-a avut nicio problemă să translateze în Irlanda, în mai 2011. Dincolo de lecturi, au fost toate street immersive-urile pe care le-am făcut cu PopUP Theatrics – se crea o experiență fantastică pentru acei spectatori-participanți, ceva mai puternic și mai intens decât în orice sală de teatru.

Cât de implicat alegi să fii în teme de actualitate, în cele dictate de spiritul vremii?

Cam orice mă atinge, mă mișcă, mă enervează, mă revoltă și așa mai departe ajunge, într-un fel sau altul, în piesele mele. Dincolo de implicarea asta, în civil susțin anumite cauze în care cred, semnez petiții, rar donez (trăiesc din scris, numai din scris,

***Nu cred că am
avut momentul de
împlinire maximă și
nici nu știu dacă o
să-l am. Am avut însă
seri extraordinare
în teatru. Și pentru
mine, cred că acolo
este împlinirea.***

dar mereu la limită și n-am avut părinți bogați, din păcate). Sunt introvertit, social media mă obosește, am pierdut contactul cu scena asta unde știu că trebuie să fii extrem de vocal ca să fii vizibil. Pe de altă parte, încerc să filtrez aceste evenimente prin „Instafiltrul” naturii umane. Mi se pare că acolo sunt poveștile, lucrurile pe care le putem învăța și lucrurile de care trebuie să ne aducem aminte când suntem confrunțați cu situații noi. Oamenii vor rămâne oameni și despre asta cred că scriem în teatru: cum, de ce, ce ar putea fi mai bine... sau mai rău. Încerc să mă exprim strict în textele mele pentru scenă sau în scenariu. E o meserie și o meserie foarte grea, care-ți cere să i te dedici complet.

În „nouamepiesă?”, există o replică savuroasă: „Să ajut societatea prin teatrul la Sala Studio” (citez aproximativ). Teatrul nu are capacitatea, decât în grade infinitezimale și în cadrul unui

*Povestea de pe scenă
e doar un exemplu,
participarea noastră
împreună e o
dimensiune care mi se
pare mai importantă
decât povestea
în sine. Întâlnirea
asta ne poate face
mai puțin radicali,
mai empatici, mai
răbdători cu celălalt.*

parcurs lent, să schimbe societatea. Presupun că de-a lungul vremii, pentru un dramaturg implicat, realitatea aceasta se poate dovedi destul de frustrantă. Care sunt mecanismele prin care gestionezi această (posibilă) dezamăgire? Cum îți menții motivația de a scrie?

Replica e: „Marele salvator. Prin teatru la Sala Studio”. Acolo e într-un context mai amplu și evident auto-ironic. Eu cred că teatrul poate avea un rol palpabil în schimbarea de mentalitate, în antrenarea empatiei, în deschiderea minții. În crearea unor condiții în

care să se genereze acea înțelegere mutuală, pe bune. În „nouamepiesă?” ating foarte multe din întrebările pe care mi le pun și dubiile pe care le am referitor la misiunea teatrului și forma lui. Am impresia, cu cât mai mult văd teatru în lume, că e o artă care și-a pierdut legătura cu publicul larg. Tocmai publicul care cred că ar avea nevoie de exercițiul ăsta de empatie și comunicare cel mai mult.

Vezi vreo soluție?

Cred că ne putem focusa mult mai mult în a crea nu numai punțile de dialog, dar și procesul de a gândi critic prin actul teatral – pe o scenă sau în școli, în legătură directă cu elevii. Acolo am mare speranță și încredere că teatrul poate fi relevant. În momentul în care ne aduce împreună și ne oferă ocazia (sau invitația) să gândim împreună și să întoarcem, tot împreună, toate fațetele unei teme sau a unei idei/construct din societate cu care ne confruntăm în relație directă cu natura umană. Povestea de pe scenă e doar un exemplu, participarea noastră împreună e o dimensiune care mi se pare mai importantă decât povestea în sine. Întâlnirea asta ne poate face mai puțin radicali, mai empatici, mai răbdători cu celălalt. Iar în adiacent ne putem gândi și la alte formule de teatru care pot atinge un public mai larg, din clasele neprivilegiate, în formule care să nu se rezume la divertisment, ci în care să se producă aceeași invitație de a reflecta, diseca teme relevante pentru traiul în comun. Din păcate, în România, la fel cum infrastructura rutieră sau feroviară sunt distruse, la fel e și infrastructura teatrală. Și, din păcate, ca să ai un teatru relevant și sănătos, n-ai cum să pleci de la un organism ros de boală. Iar boala nu se curăță cu petice.

În „nouamepiesă?”, o demonstrație de inventivitate dramaturgică, autorul arată că are la degetul mic toate schemele, tehnicile, speciile dramatice, plus desfășurarea lor. Știința aceasta este de admirat. Dar, odată dobândită, nu atrage și riscul de a diminua febrilitatea, nerăbdarea, efervescența creației? A existat vreo etapă de suprasaturare? Și, dacă da, cum ai gestionat-o?

În 2018, la finalul anului, am avut o cădere destul de vizibilă pe fond de suprasolicitare prelungită. Probabil

și efectul încăpățânării mele de a trăi doar din scris. Am hotărât atunci să-mi iau o pauză, un an sabatic și mi-am pus serios problema dacă să mai continui să scriu teatru sau nu. Simțeam nevoia să-mi clarific ce e mai important pentru mine, mi se părea că am început să scriu mai mult tehnic și nu din inimă – sau nu destul din inimă. Uneori prea safe. Ajunsesem și la o lipsă de sens a practicării meseriei mele în România, după mai multe experiențe în care texte și spectacole în care am crezut mult au fost îngropate sau ignorate. Iar în general, la un nivel mai amplu, autorul în sens clasic este din ce în ce mai mult pus la îndoială. Tot în perioada asta mi-e neclar dacă identitatea autorului e mai importantă decât talentul și calitatea de povestitor a autorului. Ce rol joacă ideologia în relație cu teatrul, mai ales ideologia radicală? M-am întrebat serios ce viitor aș putea să am în condițiile astea, dincolo de orice aș scrie și cât de bine, unde sunt provocările și unde e relația mea cu publicul. Ce vreau să povestesc, ce nu merită povestit. Până la urmă cred că-am decis că și dacă scriu pentru mine, de la mine de-acasă, și asta ajunge la cineva, merită să merg mai departe. Cât timp ai o voce și o poveste și măcar un spectator, ești. N-avem scuze, de fapt, să ne lăsăm de ce iubim cel mai mult.

La ce lucrezi acum? În ce etapă ești?

Acum scriu un text pentru teatru într-un proiect care mă incită foarte mult, o nouă comisionare, dar în care am toată libertatea, iar tema este superbă. Am și câteva alte idei pentru piese de teatru, ceea ce e un semn bun. Mai scriu într-o echipă de dramaturgi pentru un serial teatral la Berlin. Colaborez la un joc video. Dezvolt un story-app, sunt într-o etapă multiplatform. Scriu film și concepte TV. Cum stă bine unui povestitor.

În general, la un nivel mai amplu, autorul în sens clasic este din ce în ce mai mult pus la îndoială. Tot în perioada asta mi-e neclar dacă identitatea autorului e mai importantă decât talentul și calitatea de povestitor a autorului.

Peca Ștefan a urmat cursuri de scriere dramatică la New York University și a fost unul dintre rezidenții programului internațional de dramaturgie de la Royal Court Theatre, Londra. Piesele lui au câștigat numeroase premii, incluzând Premiul pentru Inovație la Heidelberg Stuckemarkt (2007) pentru textul „România 21” și au fost selectate pentru Berliner Theatertreffen Stuckemarkt sau pentru „New Plays from Europe” de la Wiesbaden.

Reimaginăm sustenabilitatea

o campanie

CULTURA și FEPRĂ INTERNAȚIONAL SA
pentru susținerea economiei circulare în România

LISTA CU „SE POATE”

Industrii prietenoase cu mediul

„La FOLDO concepem și fabricăm mobilier și decorațiuni pentru casă, în special pentru camera copilului. Și da, materialul principal utilizat este cartonul ondulat datorită proprietăților sale: ușor de prelucrat, 100% ecologic și reciclabil, pliabil, cu greutate foarte mică. Pentru aspect plăcut, am introdus și o linie de vopseluri ecologice ideale pentru personalizarea mobilierului. Gama de produse acoperă toate nevoile de mobilier pentru o casă, exceptând bucătăria și baia. Mobilierul fabricat de noi este gândit ca o soluție temporară, pentru o perioadă limitată de 4-5 ani. În momentul în care dorești să renunți la mobilierul din carton, realizezi că este foarte, foarte simplu. Demontezi, pliezi și îl lași la punctul de reciclare carton/hârtie, acolo unde selectezi și alte deșeuri de ambalaje, din rutina zilnică.” – Nicolae Baciu, foudere FOLDO, despre conceptul de mobilă eco,

LUCRURI PE CARE LE ȘTIM ȘI E BINE SĂ NU LE UITĂM

22 Aprilie, Ziua Planetei Pământ

Trăim vremuri complicate, mai ales acum, cu pandemia. Însă și înainte de pandemie, viețile noastre adesea surmenate, împovărate și prinse de vârtejul cotidianului, nu ne-au permis să ne îndreptăm atenția spre grija pe care ar trebui să o avem față de resursele Pământului. Drept urmare, în ultimii ani, Pământul ne-a oferit reacții în lanț, parcă cumva să ne demonstreze că lipsa noastră de preocupare față de resursele lui va fi direct proporțională cu dezastrele naturale pe care le resimțim din plin: ninge în luna aprilie, la sărbătorile de iarnă purtăm tricouri, particule de plastic ajung în organismele noastre, dezastrele lăsate în urmă de inundații ne aduc fiori pe șira spinării, iar lista poate continua.

Din păcate, România nu are o cultură a gândirii sustenabile, în sensul de a fi preocupați să consumăm sau să risipim mai puțin, pentru ca resursele Pământului să nu se diminueze într-atât de mult încât să ne afecteze viitorul nostru și al generațiilor viitoare. Noi consumăm haotic, aruncăm deșeurile în natură, defrișăm pădurile, poluăm apele și atmosfera, iar mai apoi ne plângem că autoritățile nu fac nimic pentru a ne salva.

Câți dintre noi, oare, ne-am pus întrebarea, la modul real, dacă acțiunile noastre nepotrivite nu sunt o consecință directă a schimbărilor climatice de care ne tot plângem? Dar oare, câți dintre noi s-au gândit măcar o singură dată în ultima perioadă să facă ceva concret pentru mediul înconjurător?

Ne-ar plăcea ca astăzi, de Ziua Pământului, fiecare dintre noi să se gândească măcar un moment la acțiunile ecologice care în mod normal ar trebui să fie o rutină. Ne-ar fi plăcut, la fel de mult, ca astăzi, de ziua Pământului, să scriem un articol pozitiv, însă conștiința și realitatea ne-au condus spre rândurile acestea. Căci cel mai important este să fim sinceri. Să conștientizăm că avem nevoie să ne schimbăm comportamentul și să prețuim resursele Pământului. Altminteri, copiii noștri vor fi cei care vor suferi cel mai mult de pe lipsa responsabilității noastre față de mediul înconjurător.

La mulți ani, Pământule, și iartă-ne pentru indiferența pe care ți-am aratat-o. Promitem să o corectăm!

FEPRA INTERNATIONAL

(fepra.ro)

5 ÎNTREBĂRI SIMPLE PENTRU CINEVA CARE ȘTIE TOATE LUCRURILE COMPLICATE DESPRE RECICLARE

IONUȚ GEORGESCU,
DIRECTOR GENERAL
FEPRA INTERNATIONAL SA:

« Rămâne de văzut
ce se va întâmpla
cu economia
în perioada
următoare,
dacă nu cumva
economia
va fi cea care
ne va împinge
să consumăm
mai puțin. »

ÎNTREBAREA NO 05. Consumatorul final are impresia că tot discursul din jurul ecologiei, al reciclării, al comportamentului responsabil i se adresează doar lui. Că o schimbare de atitudine i se cere doar lui. E adevărat? E fals? Consumerismul are o relevanță aici?

Hai să vedem ce este cu consumerismul. Consumăm, ne place să consumăm, iar tot ce se întâmplă în această perioadă, tot ceea ce piața ne împinge să facem, ne duce către un consum exagerat. Cu siguranță, nu avem nevoie de atâtea în viața noastră, în ceea ce înseamnă „a trăi”. Să schimbăm asta pe termen scurt este o utopie, un idealism forțat. Îți trebuie generații întregi pentru a schimba ceva în zona asta. O schimbare se întrezărește, totuși, acum, în această perioadă, în acest context sanitar. Am început să aud din ce în ce mai mulți oameni care spun: „de când sunt acasă cu pandemia, am atâtea

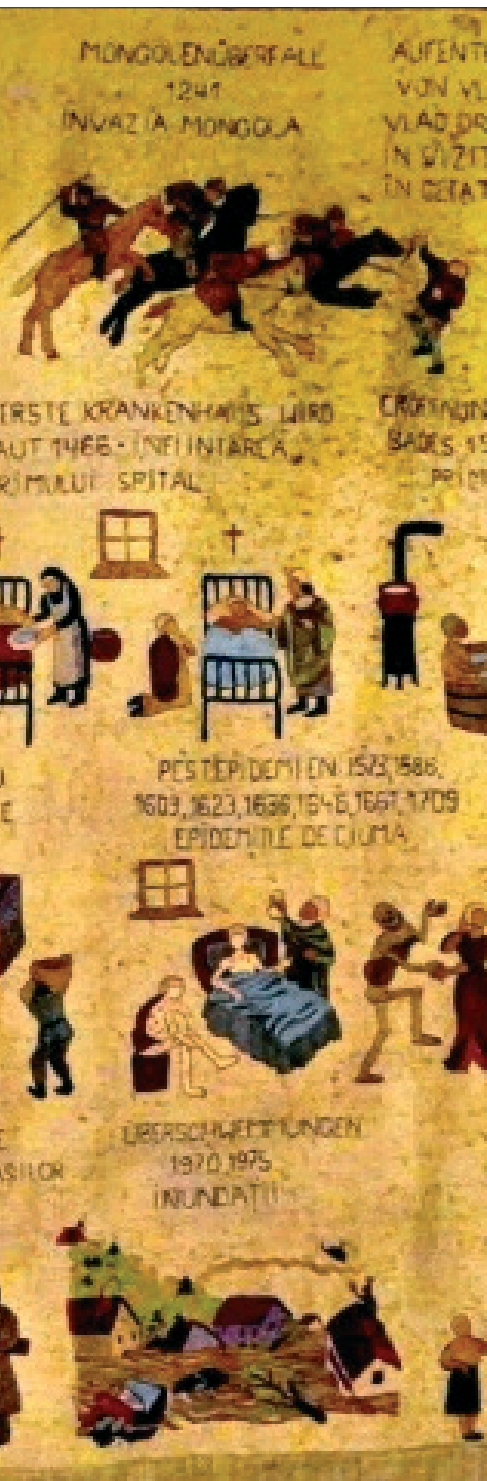
cutii venite de la comercianți, uau, atâtea cutii facem noi?, e groaznic”. E deja o percepție asupra fenomenului, omul deja începe să vadă niște lucruri și va începe să acționeze. E un prim pas. Lăsând deoparte toate efectele negative asupra vieții oamenilor, eu văd această pandemie ca pe un furnizor de oportunități de schimbare de comportament formidabile. Rămâne de văzut ce se va întâmpla cu economia în perioada următoare, dacă nu cumva economia va fi cea care ne va împinge să consumăm mai puțin. Rămâne să vedem.

Dimitra Stasinopoulou, „Vechi interioare românești” – imagini din proiectul fotografic „Romania. Wonders of Transylvania”

studii & cercetări

Dimitra Stasinopoulou, „Vechii interioare românești” – imagini din proiectul fotografic „Romania. Wonders of Transylvania”

Românii percep avantajele aderării la Uniunea Europeană, apreciază contribuția puternică a NATO și a SUA la securitatea țării, nu susțin ideea destrămării UE, însă își doresc ca interesele naționale ale României să se regăsească semnificativ mai mult pe agenda euro-atlantică.”

(Remus Ștefureac)

Neîncrederea publică: Vest vs. Est

Ascensiunea curentului naționalist în
era dezinformării și a fenomenului știrilor false

INSCOP RESEARCH
STRATEGIC THINKING GROUP
TRUE STORY PROJECT

Remus Ștefureac,
președinte Strategic Thinking Group:

„Încrederea în țările, organizațiile și liderii occidentali este semnificativ mai mare decât încrederea în țări din spațiul estic apropiat sau îndepărtat. Acest lucru consolidează concluziile anterioare privind validarea reperelor occidentale în societatea românească. Pe de altă parte, tendința încrederii este una descendentă comparativ cu alți ani, ceea ce sugerează o evaluare mai exigentă din partea românilor pe fondul unor evenimente și evoluții politice și sociale complexe în țări importante din spațiul occidental.”

Dan Andronache,
vice-președinte True Story Project (TSP):

„TSP este preocupat de confuzia sau poate neînțelegerea rolului unor organizații internaționale și al reglementărilor ce guvernează apartenența la acestea. Ne preocupă și faptul că încrederea în țări autocrate este mai mare în rândul populației tinere, până în 30 ani, din regiunile sărace. Aceste observații le corelăm cu existența unui contact mai scăzut al acestui segment de populație cu fapte de natură istorică și actuale. La această situație contribuie și abundența informațiilor precare din punct de vedere al surselor și obiectivității, corectarea acestei stări de lucruri fiind una din misiunile principale ale organizației noastre.”

Capitolul 1: Vest vs. Est, percepția asupra UE, SUA, Rusia

O majoritate covârșitoare a românilor (81%) este de părere că România trebuie să aleagă direcția VEST (adică UE, SUA, NATO) din punctul de vedere al alianțelor politice și militare.

Remus Ștefureac,
președinte Strategic Thinking Group:

„Datele sondajului relevă o aderență solidă a românilor față de reperatele civilizației occidentale, dublată de o exigență sporită cu privire la necesitatea unor avantaje pragmatice ale integrării euro-atlantice, percepute tot mai mult printr-o cheie a patriotismului economic. De aceea, românii percep avantajele aderării la Uniunea Europeană, apreciază contribuția puternică a NATO și a SUA la securitatea țării, nu susțin ideea destrămării UE, însă își doresc ca interesele naționale ale României să se regăsească semnificativ mai mult pe agenda euro-atlantică.”

Avantajele aderării României la Uniunea Europeană

Punând în balanță toate implicațiile asupra vieții economice și sociale, asupra familiei și vieții personale, 61,4% dintre cei chestionați consideră că aderarea României la Uniunea Europeană a adus mai degrabă avantaje, în timp ce 35,2% sunt de părere contrarie. Nu știu sau nu răspund la această întrebare 3,4%.

Analiza socio-demografică:

Sunt de părere că aderarea României la Uniunea Europeană a adus mai degrabă avantaje în special: persoanele sub 45 de ani, cei cu un

nivel de educație ridicat și cu un venit mai ridicat (care le asigură cel puțin un trai decent), gulerele albe, locuitorii din București și din urbanul mare (peste 90 mii de locuitori).

Respondenții cu vârsta între 45 și 60 de ani, cei cu un nivel de educație mai scăzut și cu un venit redus (perceput ca fiind insuficient pentru un trai decent), locuitorii din urbanul mic (sub 90 mii de locuitori) consideră într-o proporție mai mare decât celelalte categorii că aderarea României la Uniunea Europeană a adus mai degrabă dezavantaje.

Reguli europene vs. interese naționale

31,9% dintre români sunt de părere că, în calitate de stat membru, România trebuie să respecte regulile Uniunii Europene, chiar și atunci când îi sunt afectate interesele naționale. 64,2% consideră că România trebuie să își apere interesele naționale atunci când sunt în dezacord cu regulile Uniunii Europene, chiar dacă riscă să își piardă poziția de stat membru al UE. 3,9% nu știu sau nu răspund.

Analiza socio-demografică:

Femeile, cei cu un nivel de educație mai scăzut și cu un venit redus (perceput ca fiind insuficient pentru un trai decent), cei inactivi potențial activi, locuitorii din rural sau din urbanul mic consideră într-o măsură mai mare decât restul populației că România trebuie să își apere interesele naționale atunci când sunt în dezacord cu regulile Uniunii Europene, chiar dacă riscă să își piardă poziția de stat membru al UE.

Viitorul Uniunii Europene

77,5% dintre respondenți consideră că Uniunea Europeană nu ar trebui să se destrame în următorii ani, în timp ce 16% sunt de părerea contrarie. Nu știu sau nu răspund 6,5%.

Analiza socio-demografică:

Procente mai ridicate ale celor care cred că Uniunea Europeană ar trebui să se destrame în următorii ani

se regăsesc în rândul bărbaților, al celor cu vârsta peste 45 de ani, al celor cu un venit mai redus.

NATO și apărarea României

66,6% dintre români sunt de părere că, în cazul unei agresiuni, NATO va apăra România, în timp ce 29,3% consideră că, într-un astfel de scenariu, țara noastră va fi nevoită să se apere singură. Ponderea non-răspunsurilor este de 4%.

Analiza socio-demografică:

Printre cei care cred că, în cazul unei agresiuni, NATO va apăra România se regăsesc cu precădere: bărbații, persoanele peste 60 de ani, cei cu un nivel de educație ridicat și cu un venit care le asigură cel puțin un trai decent, gulerele albe, locuitorii din București sau din urbanul mare.

Sunt de părere că, în cazul unei agresiuni, România va fi nevoită să se apere singură în special femeile, cei cu un nivel de educație mai scăzut și cu un venit redus (perceput ca fiind insuficient pentru un trai decent), cei inactivi potențial activi, locuitorii din rural sau din urbanul mic.

Bazele militare americane și apărarea României

75,4% dintre cei intervievați își exprimă acordul față de afirmația „Existența unor baze militare americane în România ar ajuta la apărarea țării în cazul unei agresiuni externe”, în timp ce 20% își exprimă dezacordul. 4,6% nu știu sau nu răspund la această întrebare.

Analiza socio-demografică:

Își exprimă dezacordul față de afirmația „Existența unor baze militare americane în România ar ajuta la apărarea țării în cazul unei agresiuni externe” mai ales: cei cu vârsta sub 60 de ani, cei cu educație primară și cei cu venit redus (care nu ajunge nici pentru strictul necesar).

SUA vs. Rusia – influența asupra României

În opinia a 71,3% dintre cei intervievați, SUA au mai degrabă o influență pozitivă asupra României. 16,9% apreciază că Rusia are mai degrabă o influență pozitivă asupra României. Nu știu sau nu răspund 11,8%.

Analiza socio-demografică:

Persoanele peste 60 de ani, cei cu un nivel de educație ridicat și cu un venit care le asigură cel puțin un trai decent, cei inactivi pasivi, gulerele gri și albe, locuitorii din București sau din urbanul mare consideră într-o proporție mai mare decât restul populației că SUA au mai degrabă o influență pozitivă asupra României.

Atitudinea românilor față de Rusia

61,7% dintre români consideră că, de-a lungul timpului, Rusia a făcut mai mult rău României, în timp ce 19,1% cred că a făcut mai mult bine. 19,1% nu știu sau nu răspund la această întrebare.

Analiza socio-demografică:

Bărbații, cei cu vârsta sub 30 de ani, cei cu educație primară sau medie, cei cu un venit redus, gulerele albastre cred într-o măsură mai mare decât restul populației că Rusia a făcut mai mult bine României de-a lungul timpului.

Capitolul 2: Încredere în țări, organizații, lideri internaționali

Germania este țara care se bucură de cel mai ridicat nivel de încredere printre români, în timp ce Rusia prezintă cea mai puțină încredere dintre țările și organizațiile internaționale.

Sunt de părere că Rusia a făcut mai mult rău României de-a lungul timpului cu precădere: cei peste 60 de ani, cei cu un nivel de educație mai ridicat, locuitorii din urbanul mare.

Atitudinea românilor față de Occident

55,8% sunt de părere că, de-a lungul timpului, țările occidentale au făcut mai mult bine României, în timp ce 32,1% cred că au făcut mai mult rău. Pondere non-răspunsurilor este de 12,1%.

Analiza socio-demografică: Persoanele cu vârsta sub 45 de ani, cei cu educație medie sau superioară, cei cu un venit mai ridicat (care le asigură cel puțin un trai decent), cei inactivi potențial activi și gulerele albe, locuitorii din București și din urbanul mare consideră într-o proporție mai mare decât media că țările occidentale au făcut mai mult bine României.

Sunt de părere că, de-a lungul timpului, țările occidentale au făcut mai mult rău României cu precădere: bărbații, cei cu un nivel de educație mai scăzut și cu un venit redus (perceput ca fiind insuficient pentru un trai decent), locuitori din urbanul mic (sub 90 mii de locuitori) sau din mediul rural.

Dan Andronache,
vice-președinte True Story Project:

„La nivel macrosocial încrederea în țările autocrate este scăzută. Este de notat excepția din situația comparativă a percepției liderilor vs. țările de apartenență, respectiv Putin vs. Rusia, unde un rol major este jucat de narativele din social media ce au un trend evident de zgrăvire în cheie pozitivă a liderului de la Kremlin. La nivelul segmentării acestor percepții ne preocupa identificarea cauzelor pentru care încrederea în țările autocrate este mai mare în rândul tinerilor decât în rândul celorlalte categorii sociale, precum și influența fake news în modelarea acestor percepții.”

Încrederea în țări / organizații internaționale

Dintre țările și organizațiile enumerate, românii au cel mai ridicat nivel de încredere (57,6% au încredere multă și foarte multă) în Germania. 51,6% dintre cei intervievați declară că au încredere multă și foarte multă în Uniunea Europeană, în timp ce 49,4% au încredere multă și foarte multă în NATO. În Statele Unite ale Americii au încredere multă și foarte multă 47,2% dintre cei chestionați. Încrederea în Rusia și China se situează sub 20 de procente. 19% dintre cei intervievați declară că au încredere multă și foarte multă în China, 16% în Rusia.

Analiza socio-demografică:

Încrederea în SUA este mai ridicată în rândul bărbaților, al tinerilor sub 30 de ani și al vârstnicilor (peste 60 de ani), al celor cu un nivel de educație mai scăzut.

Tind să aibă o încredere mai mare în Germania: bărbații, persoanele sub 45 de ani, cei cu un nivel de educație ridicat și cu un venit care le asigură mai mult decât un trai decent, gulere albastre și albe, angajații din sectorul privat.

În ceea ce privește încrederea în Rusia, tinerii de 18-29 au ceva mai multă încredere în această țară, comparativ cu media populației. Neîncrederea în Rusia este ușor mai ridicată în rândul celor peste 60 de ani, al locuitorilor din București și din urbanul mare.

Încrederea în UE este mai ridicată în rândul următoarelor categorii: bărbații, tinerii sub 30 de ani, cei cu un nivel de educație ridicat și cu un venit care le asigură mai mult decât un trai decent, gulere albe, locuitori din București sau din mediul rural, regiunea Nord-Est sau București-Ilfov.

Bărbații, cei peste 60 de ani, cei cu un nivel de educație mai ridicat și cu un venit care le asigură mai mult decât un trai decent, gulere albe, locuitori din București sau din urbanul mare (peste 90 de mii de locuitori) au încredere în NATO într-o proporție mai mare decât celelalte categorii.

Încredere în liderii internaționali

50,1% dintre cei intervievați au încredere multă și foarte multă în Angela Merkel, cancelara Germaniei. 41,6% dintre cei intervievați declară că au încredere multă și foarte multă în Joe Biden, președintele SUA. În Vladimir Putin, președintele Rusiei, au încredere multă și foarte multă 19% dintre respondenți.

Analiza socio-demografică:

Încrederea în Joe Biden, președintele SUA, este mai ridicată în rândul celor peste 60 de ani, al celor cu un nivel de educație mai scăzut, inactivi pasivi. Tind să aibă o încredere mai mare în Angela Merkel, cancelara Germaniei, gulerele albe, locuitorii din regiunea Nord Est, cei cu un venit mai ridicat și angajații din sectorul privat.

Au o încredere mai mare în Vladimir Putin, președintele Rusiei, următoarele categorii: bărbații, tinerii sub 30 de ani, cei cu educație medie sau superioară și cei cu un venit mai ridicat.

Capitolul 3: Atitudinea față de companii străine, raportarea la Ungaria, atitudinea față de minorități, Spațiul Schengen

Remus Ștefureac,
președinte Strategic Thinking Group:

„Românii încep să evalueze cu o exigență crescută activitatea companiilor străine, ceea ce indică implicit ascensiunea în societatea românească a unor forme de patriotism/naționalism economic. Aceeași explicație alimentează frustrarea populației față de neadmiterea României în spațiul Schengen. Pe de altă parte, o dimensiune clasică a naționalismului românesc determinat de raportarea la Ungaria începe să își piardă din forță. Astfel, chiar dacă jumătate dintre români cred că Ungaria urmărește să rupă Transilvania de România, subiect alimentat probabil și de unele atitudini politice neprietenoase ale regimului iliberal de la Budapesta, ponderea este mai mică decât în trecut. În plus, marea majoritate a românilor (87%) spun că România trebuie să protejeze drepturile minorităților pe teritoriul național, manifestând astfel o atitudine tolerantă care delegitimează eventuale provocări și încercări de discreditare a raporturilor interetnice, ceea ce reprezintă un progres uriaș comparativ cu atmosfera toxică din urmă cu 30 de ani”.

Dan Andronache,
vice-președinte True Story Project:

„Peste 55% din români consideră poluarea din România ca fiind cauzată de companiile străine. Această percepție a companiilor străine în mentalul colectiv, relevată și în cauzalitatea neîndeplinirii proiectelor de infrastructură, atribuită aceluiași companii străine, preponderent în segmentul social din zona rurală cu studii primare, respectiv medii, indică o insuficientă cunoaștere a cadrului legislativ, a funcționării administrațiilor locale și centrale, precum și a rolului acestora în demararea și implementarea proiectelor în cauză. Acest element sociocultural se împletește cu lipsa stimei de sine (resimțită generalizat la nivel social) în comparație cu ceilalți cetățeni europeni. Rezolvarea acestor probleme de mediu și infrastructură, pe de o parte, și educația, pe de alta parte, ar contribui atât la reducerea diferențelor socio-economice în cadrul granițelor naționale, cât și la creșterea stimei de sine naționale în context european și la scăderea preferințelor pentru soluțiile politice abrupte.”

Poluarea: companii românești vs. străine

35% dintre români cred că poluarea din România este provocată mai ales de companii românești, iar 55,9% mai ales de companii străine. Ponderea non-răspunsurilor este de 9,1%.

Analiza socio-demografică:

Sunt de părere că poluarea din România este provocată mai ales de companii românești în special femeile, cei sub 30 de ani și cei peste 60 de ani, locuitorii din urbanul mare. Persoanele cu vârsta între 30 și 44 de ani, cei cu educație medie consideră într-o măsură mai mare decât restul populației că poluarea din România este provocată mai ales de companii străine.

Tăierile ilegale ale pădurilor: companii românești/cetățeni români vs. companii străine

În opinia a 47,3% dintre cei intervievați, tăierile ilegale ale pădurilor din România sunt produse mai ales de companii străine. 45,8% consideră că tăierile ilegale ale pădurilor din România sunt produse mai ales de companii românești și cetățeni români. 6,9% nu știu sau nu răspund.

Analiza socio-demografică:

Persoanele cu vârsta peste 60 de ani, cei cu educație medie, locuitorii din mediul urban, cei cu un venit mai redus consideră într-o măsură mai mare decât restul populației că tăierile ilegale ale pădurilor din România sunt produse mai ales de companii străine. Printre cei care cred că tăierile ilegale ale pădurilor din România sunt produse mai ales de companii românești se regăsesc cu precădere: persoanele cu vârsta sub 45 de ani, cei cu un venit mai ridicat.

Blocajul construcției de autostrăzi

35,4% sunt de acord cu afirmația „Construcția de autostrăzi în România este blocată de puteri

străine care urmăresc să împiedice dezvoltarea țării”, în timp ce 58,2% își exprimă dezacordul. Ponderea non-răspunsurilor este de 6,4%.

Analiza socio-demografică:

Respondenții cu educație medie sau primară, cei care nu utilizează rețele sociale sunt de acord într-o proporție mai mare decât media cu afirmația „Construcția de autostrăzi în România este blocată de puteri străine care urmăresc să împiedice dezvoltarea țării”. Își exprimă dezacordul cu această afirmație cu precădere bărbații, tinerii, cei cu educație superioară, cei cu un venit mai ridicat (care le ajunge cel puțin pentru un trai decent), angajații la privat.

Românii, cetățeni europeni de „mâna a doua”?

Afirmația „Românii sunt priviți ca fiind «cetățeni de mâna a doua» în Europa” întrunește acordul a 78,2% dintre respondenți. 20,4% sunt în dezacord cu afirmația, iar 1,4% nu știu sau nu răspund.

Analiza socio-demografică:

Tinerii sub 30 de ani, locuitorii din București și cei cu un venit mai ridicat dezaproabă cel mai puternic afirmația „Românii sunt priviți ca fiind „cetățeni de mâna a doua” în Europa”.

Admiterea României în spațiul Schengen

La întrebarea „Din ce cauză credeți că România nu a fost încă admisă spațiul Schengen, zona de liberă circulație din Uniunea Europeană, fără controale la frontiere, deși majoritatea statelor europene sunt de acord cu aderarea țării noastre?” 43,5% din populație consideră că țara noastră nu a îndeplinit toate criteriile de aderare, 50,2% sunt de părere că unele state europene blochează aderarea României din motive economice. Nu știu sau nu răspund 6,2%.

Analiza socio-demografică:

Consideră că România nu a fost încă admisă în spațiul Schengen din cauza neîndeplinirii tuturor criteriilor de aderare în special femeile, persoanele sub 30 de ani, cei cu un venit mai ridicat. Cei cu vârsta între 45 și 59 de ani sunt de părere într-o pondere mai mare decât media că unele state europene blochează aderarea României din motive economice.

Politica Ungariei față de Transilvania

49,5% dintre români sunt de acord cu afirmația „Ungaria urmărește să rupă Transilvania de România”, în timp ce 43,2% își exprimă dezacordul, iar 7,4% nu știu sau nu răspund.

Analiza socio-demografică:

Acordul cu afirmația „Ungaria urmărește să rupă

Capitolul 4: Dezinformare, propagandă, știri false, încrederea în surse de informații

55% dintre români sunt de părere că în ultimele luni au fost expuși la știri false și dezinformări.

Remus Ștefureac, președinte Strategic Thinking Group:

„O pondere importantă dintre respondenții din toate categoriile socio-demografice conștientizează faptul că sunt expuși la știri false și dezinformări. Dincolo de amploarea acestui fenomen subversiv pentru orice societate, conștientizarea sa de către populație poate facilita procesele de contracarare a celor mai flagrante narative propagandistice disruptive, sub condiția existenței unor strategii și platforme coerente și credibile de răspuns.”

Transilvania de România” este mai ridicat în rândul următoarelor categorii: bărbați, persoane cu vârsta între 30 și 44 de ani, cei cu educație medie sau superioară, locuitorii din regiunea Vest și Nord Est. Tinerii sub 30 de ani, cei inactivi potențial activi, locuitorii din regiunile Nord Vest și Centru, cei cu un venit mai ridicat și angajații la privat își exprimă dezacordul cu această afirmație într-o măsură mai mare decât alte categorii.

Protejarea minorităților etnice

87,2% dintre cei chestionați cred că România trebuie să protejeze drepturile minorităților etnice de pe teritoriul său, 11% sunt de părere contrarie, iar 1,8% nu știu sau nu răspund.

Dan Andronache, vice-președinte True Story Project:

„Procentul mare de persoane care nu percep natura intereselor propagării știrilor false, precum și procentul mare de tineri cu studii primare și medii, preponderent din zonele rurale, care cred că UE dezinformează, accentuează necesitatea unui plan de măsuri convergente din zona guvernamentală, a societății civile, a asociațiilor profesionale și media pentru reducerea acestei vulnerabilități societale. În lipsa unui astfel de plan, pe termen lung aceste tendințe pot regresa preferințele electorale către autocrație și distanțarea față de vest în concordanță cu trendul actual din Ungaria, Polonia sau Serbia.”

Expunerea la știri false

55% dintre respondenți apreciază că în ultimele luni au fost expuși la știri false sau dezinformări în foarte mare și mare măsură, iar 42,6% că au fost expuși în mică măsură sau foarte mică măsură/deloc. 2,5% nu știu sau nu răspund la această întrebare.

Analiza socio-demografică:

Procente mai ridicate ale celor care sunt de părere că au fost expuși în mare și foarte mare măsură în ultimele luni la știri false se regăsesc în rândul persoanelor sub 44 de ani, cu un nivel de educație mai ridicat și cu un venit care le asigură mai mult decât un trai decent. Consideră că au fost expuși în mică măsură sau foarte mică măsură/deloc la știri false în special persoanele peste 45 de ani, cei cu un nivel de educație mai scăzut, cu un venit redus, persoane care nu folosesc rețelele sociale.

Acțiuni de propagandă și dezinformare susținute de alte țări

58,3% dintre cei chestionați consideră că unele state susțin acțiuni de propagandă și dezinformare în România în foarte mare și mare măsură, iar 32,2% că acest lucru se întâmplă în mică măsură sau foarte mică măsură, iar 4,8% deloc. Nu știu sau nu răspund 4,7%.

Analiza socio-demografică:

Sunt de părere că unele state susțin acțiuni de propagandă și dezinformare în România în foarte mare și mare măsură mai ales persoanele cu vârsta sub 44 de ani, cei cu educație mai ridicată, gulerele albe, locuitorii din București sau din urbanul mare, cei care utilizează rețelele sociale.

Țări care susțin propaganda

În viziunea a 24% dintre români, Rusia este principala țară care susține acțiuni de propagandă, dezinformează și răspândește știri false în România. Uniunea Europeană se clasează pe locul doi în acest clasament cu 18,5% dintre răspunsuri, urmată de China (14,8%), Ungaria (9,2%), SUA (9,2%)

și Germania (3,3%). 1,6% dintre cei chestionați consideră că altă țară susține astfel de acțiuni în România, iar 19,4% nu știu sau nu răspund.

Analiza socio-demografică:

Rusia este principala țară care susține acțiuni de propagandă cu precădere în opinia următoarelor categorii socio-demografice: bărbații, persoanele cu vârsta între 30 și 44 de ani și cei peste 60 de ani, locuitorii din București și din urbanul mare.

Încrederea în diverse surse de știri

Chestionați cu privire la încrederea în diverse surse de știri, 36,3% dintre români declară că sunt înclinați mai degrabă să aibă încredere în informațiile difuzate de posturile TV, 60,7% mai degrabă să nu aibă încredere în astfel de informații, iar 3% nu știu sau nu răspund.

Analiza socio-demografică:

Cei care au încredere în informațiile difuzate de posturile TV sunt cu precădere persoane mai în vârstă, cu un nivel de educație mai scăzut, inactivi pasivi, care nu utilizează rețelele sociale, cei care apreciază că veniturile le ajung numai pentru strictul necesar. Sunt neîncredători în informațiile difuzate de posturile TV în special tinerii, cei cu un nivel de educație mai ridicat, activi sau potențial activi, utilizatori de rețelele sociale.

În informațiile de pe paginile de internet ale canalelor mass-media au mai degrabă încredere 21,8% dintre cei intervievați, iar 67,6% au mai degrabă neîncredere. Pondere non-răspunsurilor este de 10,7%.

Analiza socio-demografică:

Bărbații, cei cu vârsta sub 60 de ani, cei cu un nivel de educație mai ridicat, utilizatorii de rețelele sociale au o încredere mai ridicată în paginile de internet ale canalelor mass-media decât celelalte categorii. Tind să nu aibă încredere în informațiile de pe paginile de internet ale canalelor mass-media: persoanele sub 44 de ani, locuitorii din regiunea Nord Vest.

15,8% spun că au mai degrabă încredere în informații citite sau primite pe rețele sociale (Facebook, Instagram, Youtube, TikTok), 74,1% că au mai degrabă neîncredere în astfel de informații, iar 10,1% nu știu sau nu răspund.

Analiza socio-demografică:

Încrederea în informațiile primite pe rețele sociale este, în medie, mai mare în rândul următoarelor categorii: cei cu vârsta între 45 și 59 de ani, locuitori din urbanul mic. Sunt neîncredători în informațiile primite pe rețele sociale mai ales: tinerii, cei cu educație superioară și cu un venit mai ridicat, locuitori din București și din urbanul mare, utilizatorii de rețele sociale.

În informațiile difuzate de posturile de radio au mai degrabă încredere 40,6% dintre cei intervievați, iar 44,9% au mai degrabă neîncredere. Nu știu sau nu răspund 14,5%.

Analiza socio-demografică:

Cei care au încredere în informațiile difuzate de posturile de radio sunt cu precădere: bărbați, persoane mai în vârstă, cu un nivel de educație mai scăzut, locuitori din București sau din urbanul mare, persoane care nu utilizează rețele sociale. Tind să nu aibă încredere în informațiile difuzate de posturile de radio mai ales: bărbații, tinerii, cei cu educație mai ridicată.

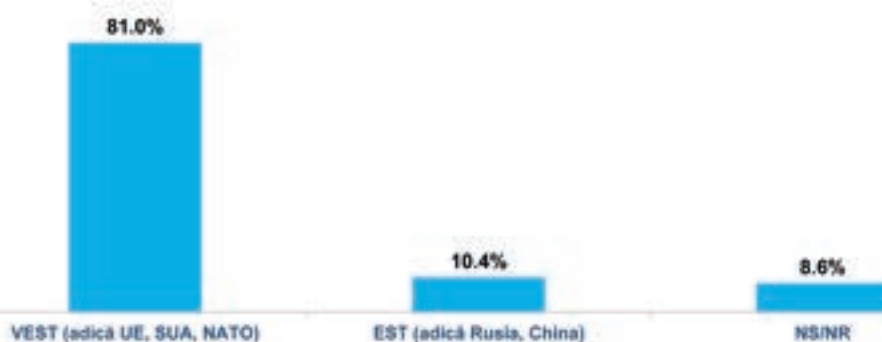
DATE METODOLOGICE

Sondajul de opinie „Neîncrederea publică: Vest vs. Est, ascensiunea curentului naționalist în era dezinformării și fenomenului știrilor false” a fost realizat de INSCOP Research în parteneriat cu Verifield la comanda think-tank-ului Strategic Thinking Group (www.strategicthinking.ro) în cadrul unui proiect de cercetare sprijinit de The German Marshall Fund of the United States și finanțat de Black Sea Trust for Regional Cooperation prin True Story Project (www.truestoryproject.ro).

Datele au fost culese în perioada 1-12 martie 2021 prin metoda CATI (interviuri telefonice). Volumul eșantionului multistadial stratificat a fost de 1100 de persoane, reprezentativ pe categoriile socio-demografice semnificative (sex, vârstă, ocupație) pentru populația neinstituționalizată a României, cu vârsta de 18 ani și peste. Eroarea maximă admisă a datelor este de $\pm 2,95\%$ la un grad de încredere de 95%.

Direcție România – Est sau Vest ?

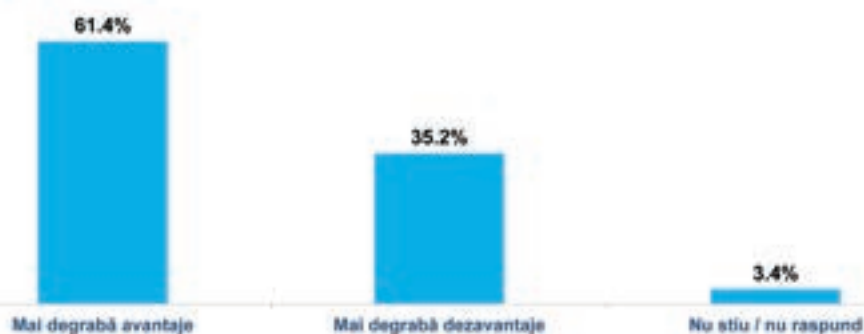
Dumneavoastră, care credeți că ar trebui să fie direcția înspre care să se îndrepte România din punct de vedere al alianțelor politice și militare? (% total eșantion)

www.strategicthinking.ro   www.truestoryproject.ro

Aderare UE

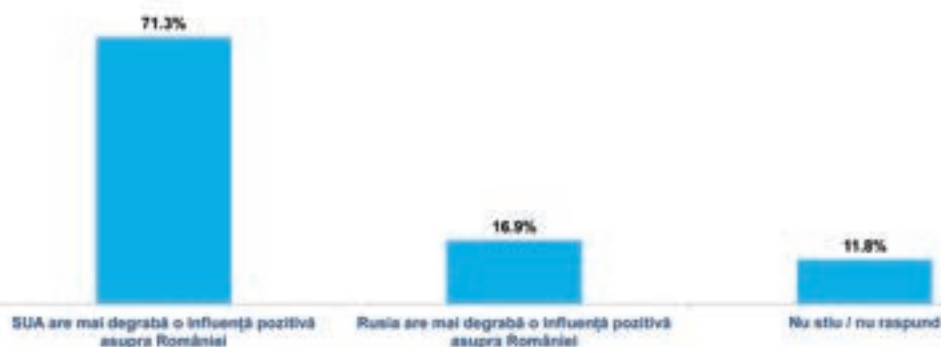
În opinia dvs., punând în balanță toate implicațiile asupra vieții economice și sociale, asupra familiei și vieții dvs. personale, considerați că aderarea României la Uniunea Europeană a adus: (% total eșantion)

www.strategicthinking.ro   www.truestoryproject.ro

Afirmații – SUA vs. Rusia

Vă voi citi câteva propoziții alternative. Vă rog să alegeți varianta care corespunde cel mai bine opiniei dvs... (% total eșantion)

www.strategicthinking.ro   www.truestoryproject.ro

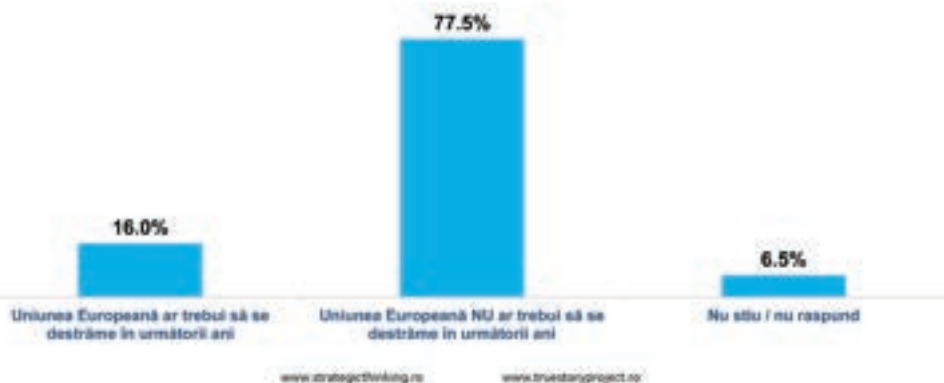
Afirmații – reguli europene vs. interese naționale

Vă voi citi câteva propoziții alternative. Vă rog să alegeți varianta care corespunde cel mai bine opiniei dvs... (% total eșantion)

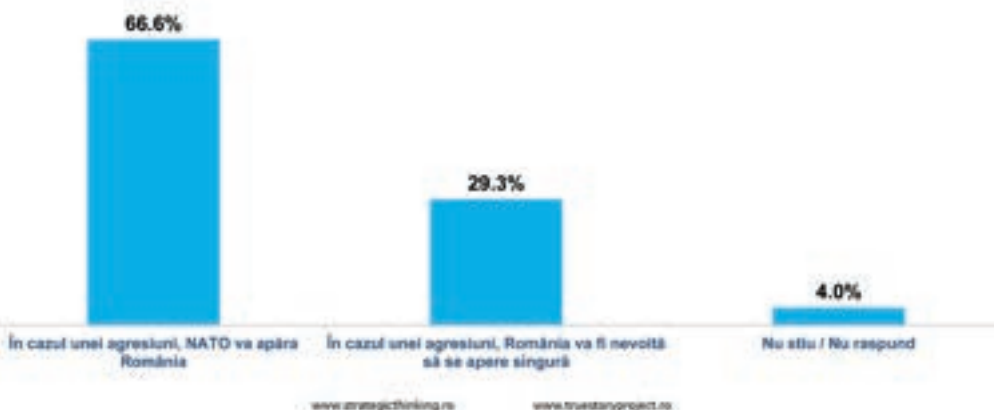
Afirmații – viitorul Uniunii Europene

Vă voi citi câteva propoziții alternative. Vă rog să alegeți varianta care corespunde cel mai bine opiniei dvs... (% total eșantion)

Afirmații – NATO și apărarea României

Vă voi citi câteva propoziții alternative. Vă rog să alegeți varianta care corespunde cel mai bine opiniei dvs... (% total eșantion)

Atitudine față de Rusia

Dvs considerați că, de-a lungul timpului, Rusia a făcut mai mult bine sau mai mult rău României?

(% total eșantion)

www.strategicthinking.ro

www.truestoryproject.ro

Atitudine față de Occident

Dvs considerați că, de-a lungul timpului, țările occidentale au făcut mai mult bine sau mai mult rău României?

(% total eșantion)

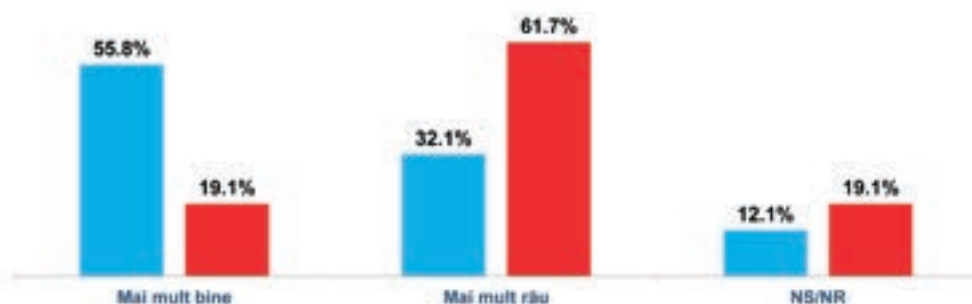
www.strategicthinking.ro

www.truestoryproject.ro

Atitudine Occident vs. Rusia

Dvs considerați că, de-a lungul timpului, țările occidentale / Rusia au făcut mai mult bine sau mai mult rău României?

■ Țările Occidentale ■ Rusia

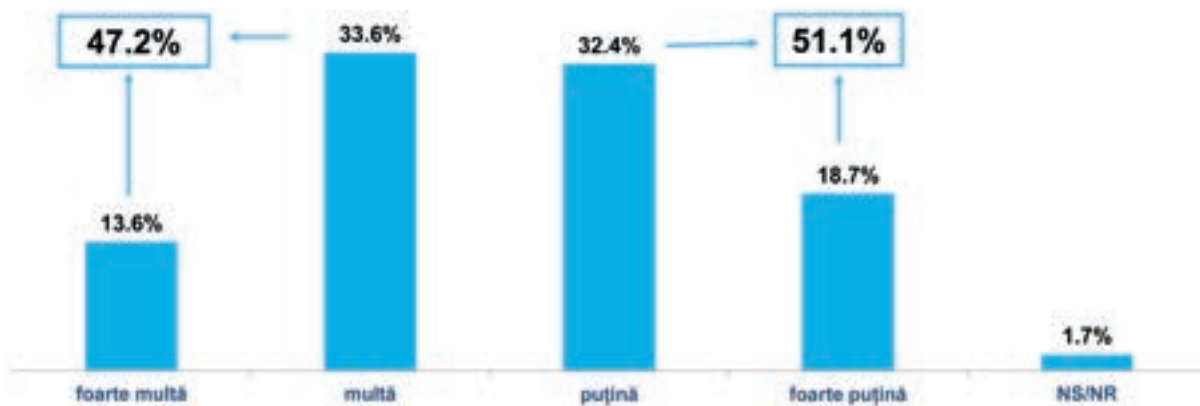
www.strategicthinking.ro

www.truestoryproject.ro

Încredere țări / organizații

Câtă încredere aveți în fiecare dintre următoarele țări / organizații ...Statele Unite ale Americii?

(% total eșantion)

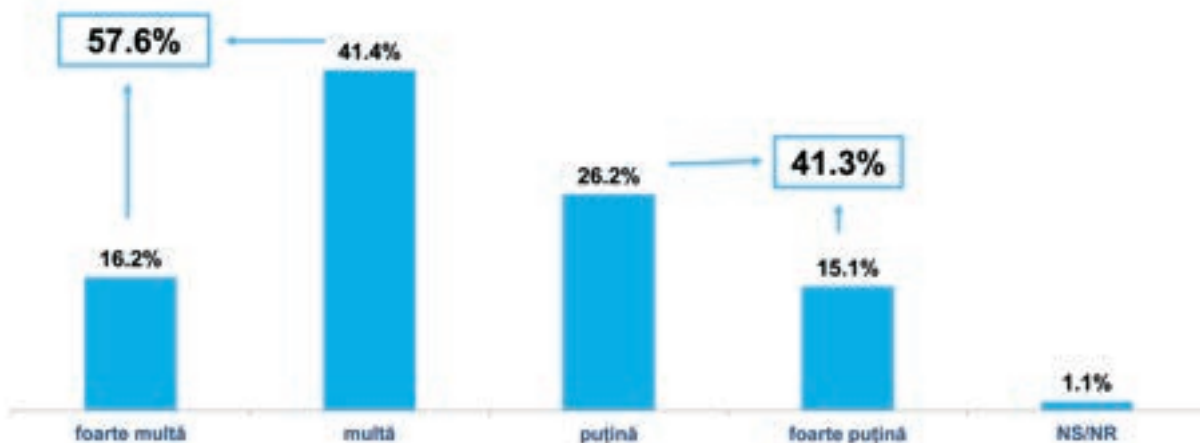

www.strategicthinking.ro

www.truestoryproject.ro

Încredere țări / organizații

Câtă încredere aveți în fiecare dintre următoarele țări / organizații ...Germania ? (% total eșantion)

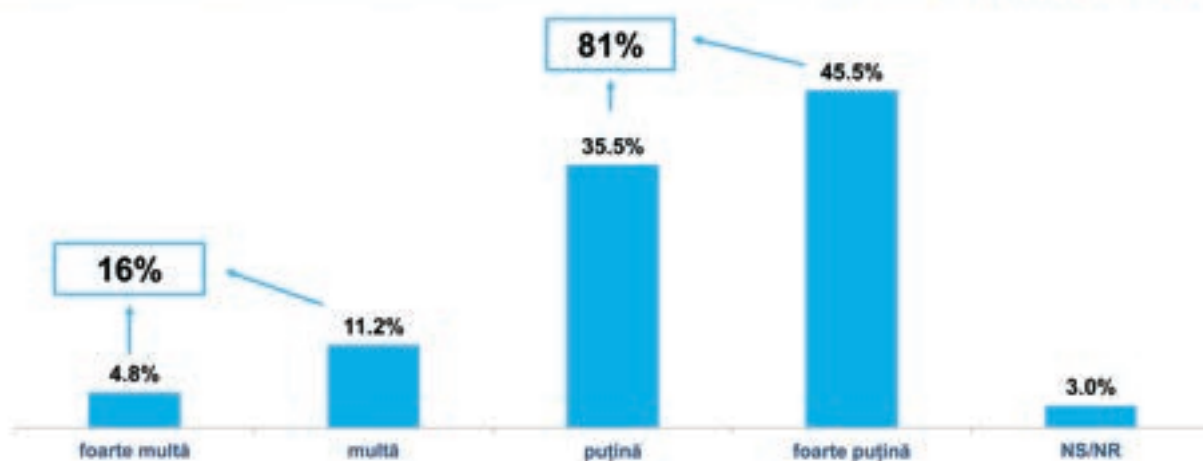

www.strategicthinking.ro

www.truestoryproject.ro

Încredere țări / organizații

Câtă încredere aveți în fiecare dintre următoarele țări / organizații ...Rusia ? (% total eșantion)

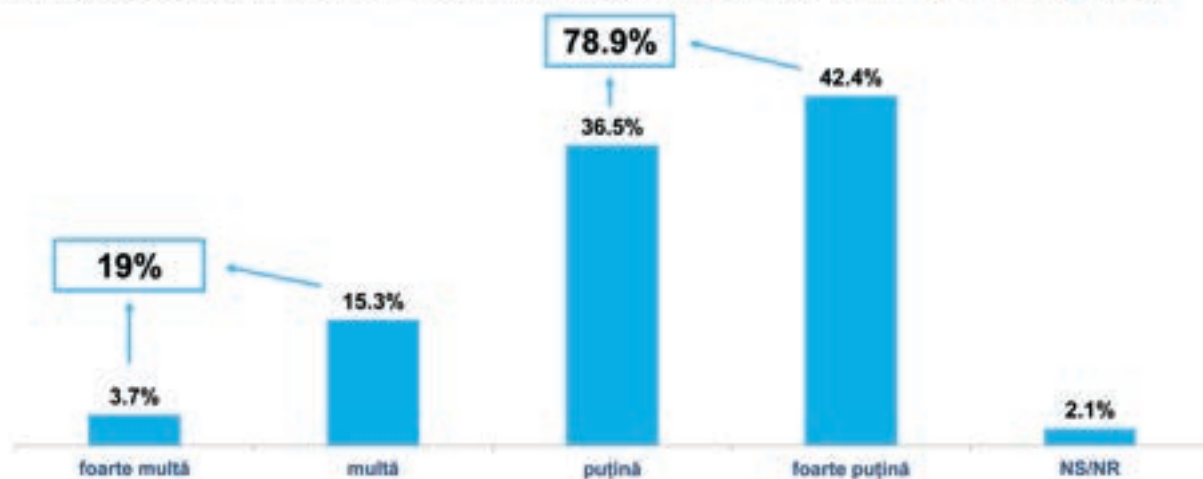

www.strategicthinking.ro

www.truestoryproject.ro

Încredere țări / organizații

Câtă încredere aveți în fiecare dintre următoarele țări / organizații ...China ? (% total eșantion)

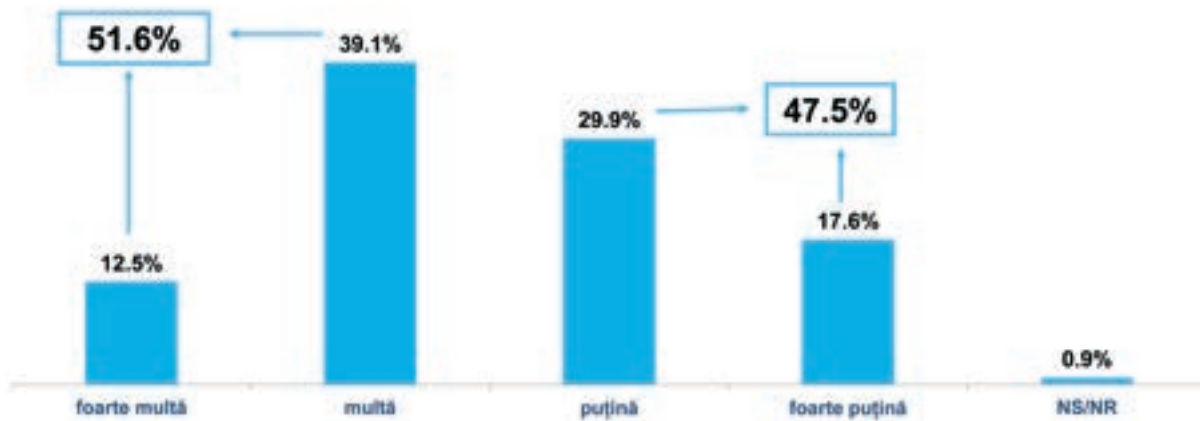
www.strategicthinking.ro

www.truestoryproject.ro

Încredere țări / organizații

Câtă încredere aveți în fiecare dintre următoarele țări / organizații ...

Uniunea Europeană ? (% total eșantion)

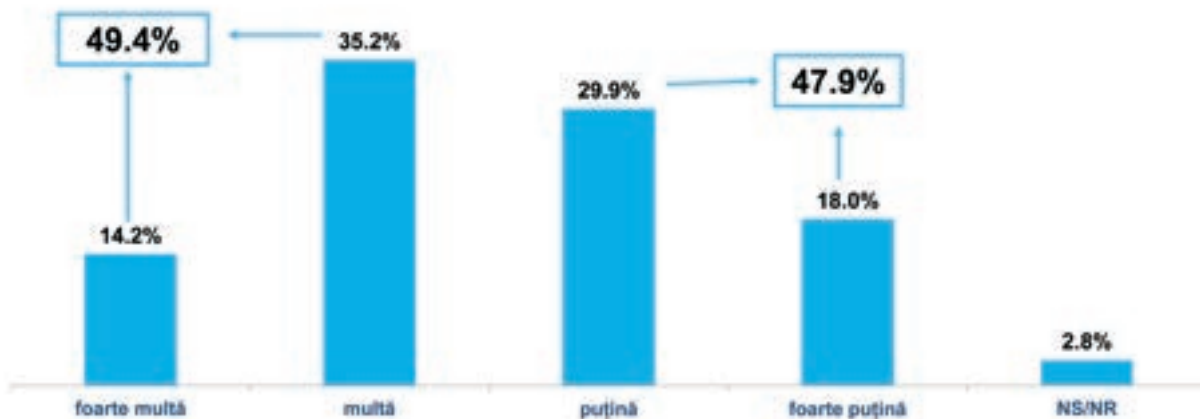

www.strategicthinking.ro

www.truestoryproject.ro

Încredere țări / organizații

Câtă încredere aveți în fiecare dintre următoarele țări / organizații ... NATO? (% total eșantion)

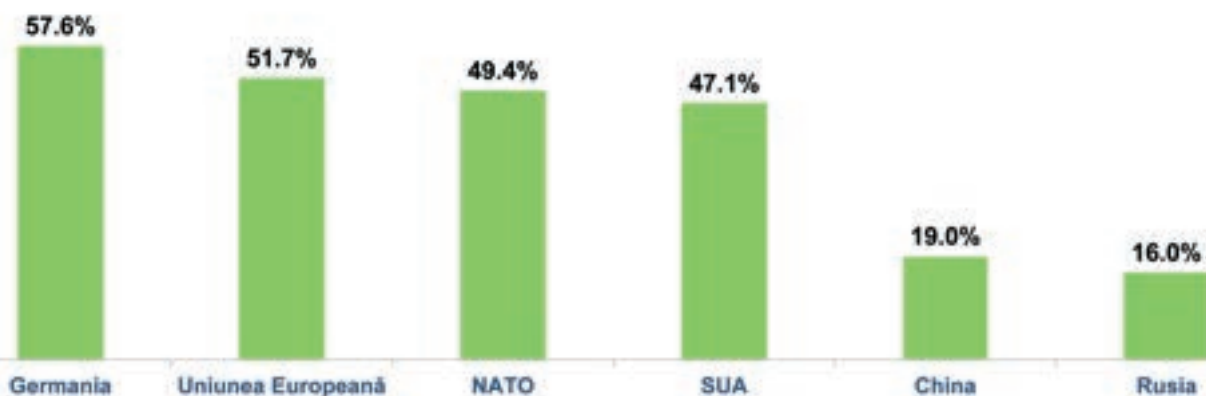

www.strategicthinking.ro

www.truestoryproject.ro

COMPARAȚIE – Încredere în țări și organizații

Câtă încredere aveți în fiecare dintre următoarele țări / organizații ... (% încredere multă și foarte multă)

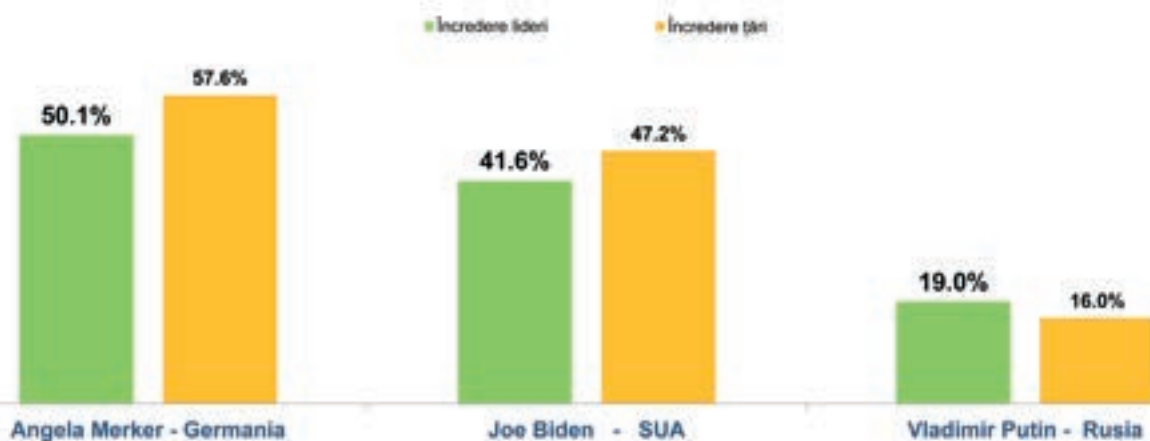

www.strategicthinking.ro

www.truestoryproject.ro

COMPARAȚIE – Încredere lideri țări vs. încredere în țări

Câtă încredere aveți în ... (% încredere multă și foarte multă)

www.strategicthinking.ro

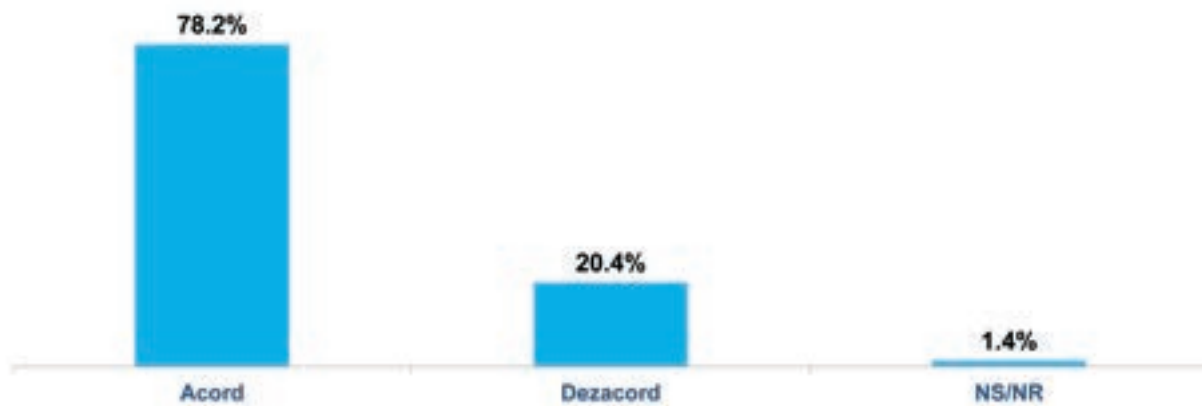
www.truestoryproject.ro

Acord afirmații – românii, cetățeni europeni

Vă rugăm să vă exprimați acordul sau dezacordul cu privire la următoarele afirmații: ...(% total eșantion)

Românii sunt priviți ca fiind „cetățeni de mâna a doua” în Europa

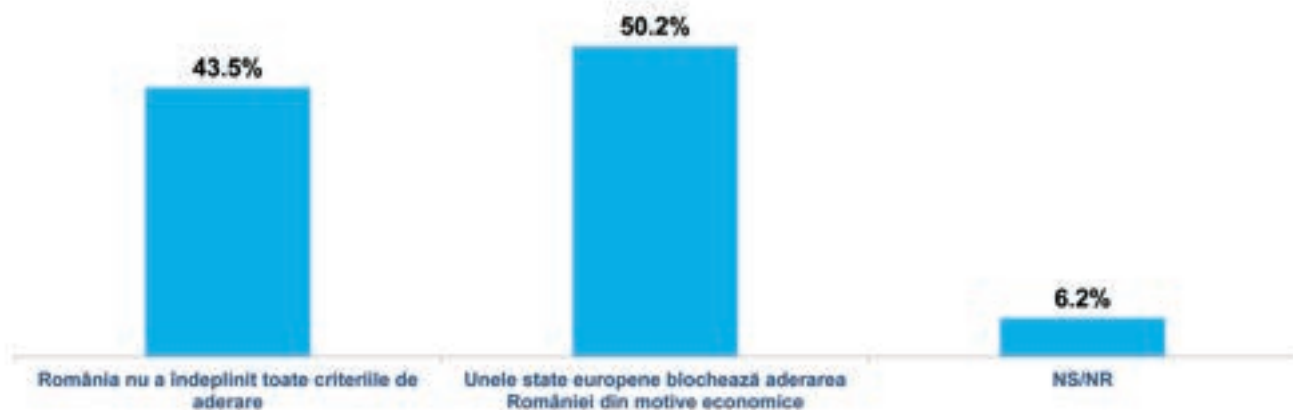

www.strategicthinking.ro

www.truestoryproject.ro

Admiterea României în spațiul Schengen

Din ce cauză credeți că România nu a fost încă admisă în spațiul Schengen, zona de liberă circulație din Uniunea Europeană, fără controale la frontiere, deși majoritatea statelor europene sunt de acord cu aderarea țării noastre? ...(% total eșantion)

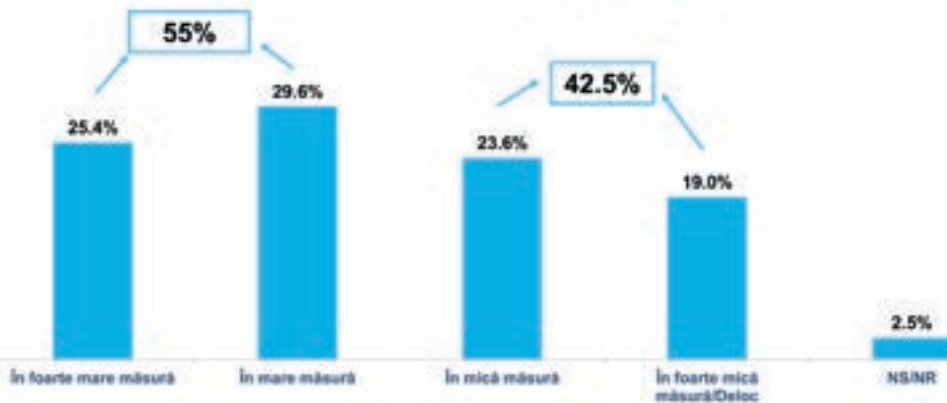

www.strategicthinking.ro

www.truestoryproject.ro

Expunere știri false

În ce măsură credeți că dumneavoastră personal ați fost expus în ultimele luni la știri false sau dezinformări pe diverse canale (TV, site-uri de știri, Facebook, Facebook) (% total esanțion)

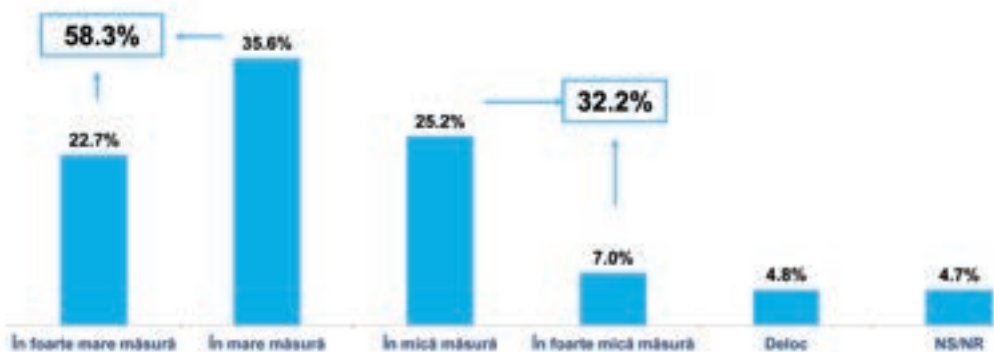
www.strategicthinking.ro

www.truestoryproject.ro

Sustinere actiuni propaganda

În ce măsură credeți că unele state susțin acțiuni de propagandă și dezinformare în România?

(TV, site-uri de știri, Facebook, Facebook) (% total esanțion)

www.strategicthinking.ro

www.truestoryproject.ro

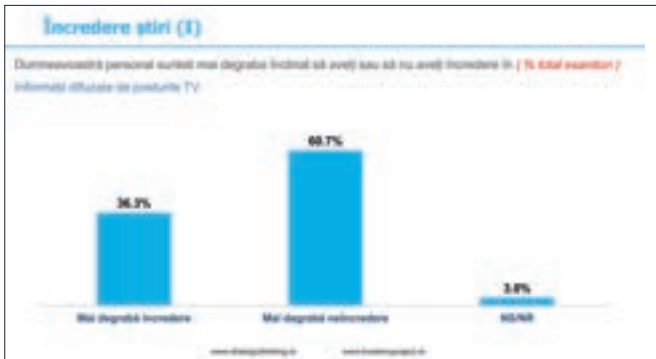
Țări care susțin propaganda

Ce țara sau organizație credeți că susține cel mai mult acțiuni de propagandă, dezinformează și răspândește știri false în România? (% total esanțion)

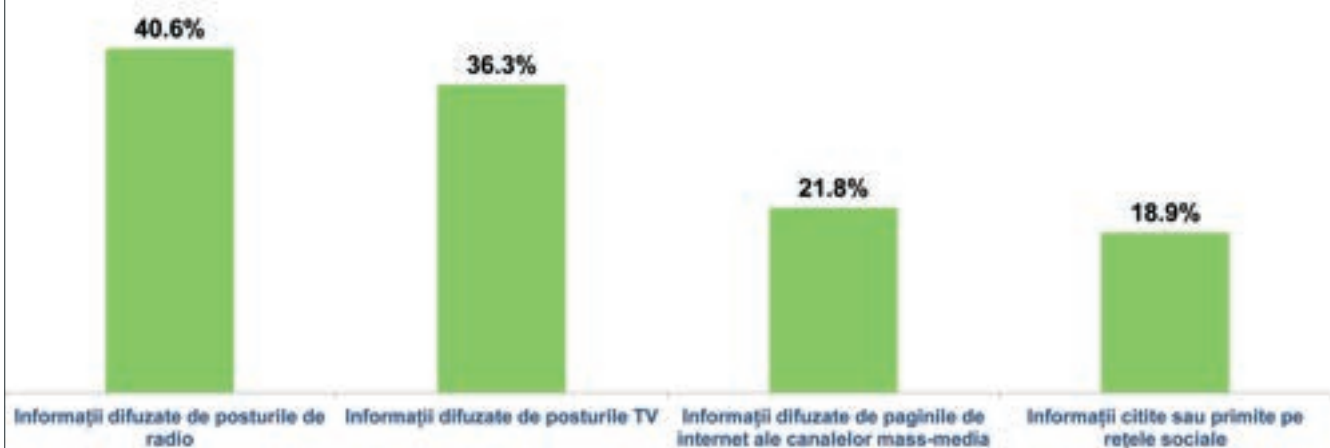
www.strategicthinking.ro

www.truestoryproject.ro

COMPARAȚIE – Încredere în informații difuzate de diverse canale

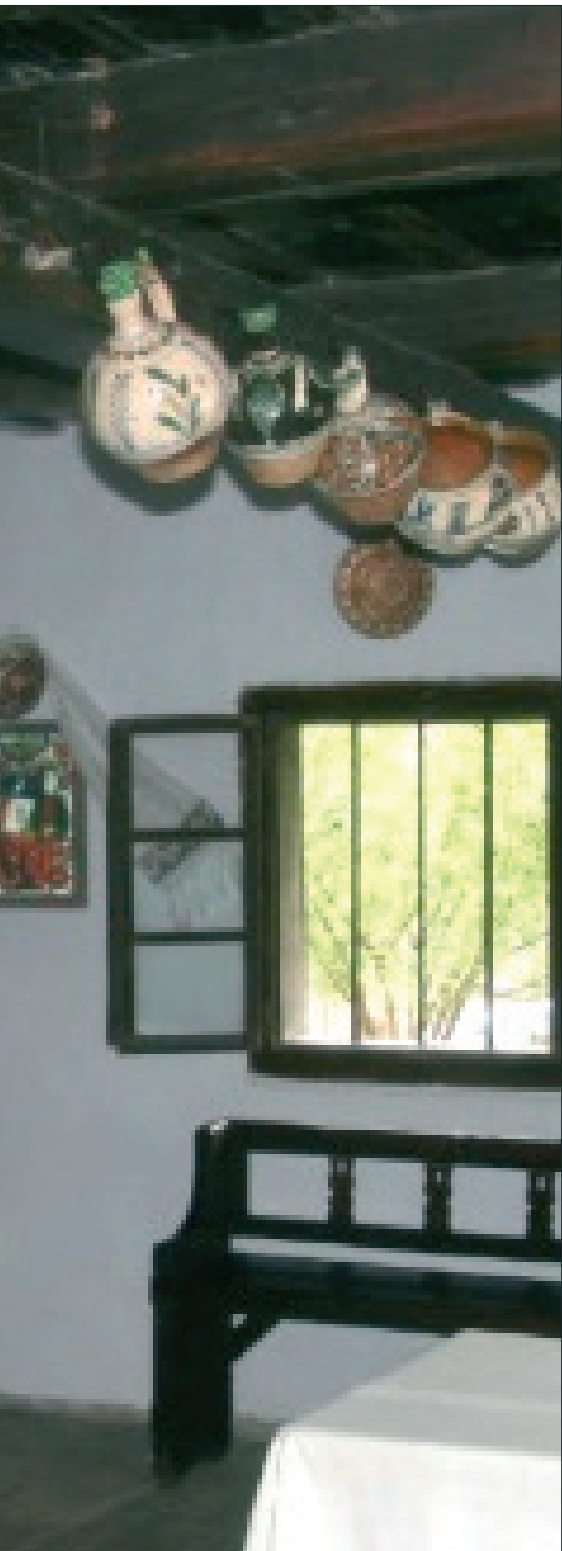
Dumneavoastră personal sunteți mai degrabă înclinat să aveți sau să nu aveți încredere în (% mai degrabă încredere)

Dimitra Stasinopoulou, „Vechi interioare românești” – imagini din proiectul fotografic „Romania. Wonders of Transylvania”

contribuții

Dimitra Stasinopoulou, „Vechi interioare românești” – imagini din proiectul fotografic „Romania. Wonders of Transylvania”

***Identitatea și personalitatea omului
nu sunt trăsături stabile ale condiției
umane. Umanismul se poate întoarce la
animalism în fracțiuni de milisecundă.***

(Jean-Jacques Askenasy)

Cazul Morgenstern și reversibilitatea identității umane

JEAN-JACQUES ASKENASY

Actrița Maia Morgenstern, directoarea teatrului evreiesc din București, a primit o scrisoare de amenințare. Fragment din scrisoare: „Până când escapada ei murdară de viață va fi complet întoarsă cu susul în jos, familia ei aruncată într-o nenorocită de tabără de muncă, intenționez să o arunc într-o cameră de gazare, într-un cuptor murdar unde o voi arde pe ea și pe copiii ei murdari după ce-i termin de violat. E moartă jidanca asta...”

Goethe considera că personalitatea este sinonimă cu identitatea. În traducerea lui Eminescu:

Spun popoară, sclavii, regii
Că din câte'n lume-avem
Numai personalitate
Este binele suprem!

Identitatea și personalitatea omului nu sunt trăsături stabile ale condiției umane. Umanismul se poate întoarce la animalism în fracțiuni de milisecundă. Multimilenarul proces al transformării primatelor în oameni a fost un proces de o dinamică inimaginabilă și, din păcate, a rămas reversibil. În volumul 21 din

anului 2020 al revistei BMC Genomics, semnat de Maria V. Suntsova și Anton A. Buzdin, este expus argumentul științific al reversibilității om-animal. Cimpanzeul este cel mai asemănător animal cu noi. Evoluția cimpanzeului, care a avut loc în decurs de 6,5–7,5 milioane de ani de evoluție, a condus la om prin simpla schimbare a unei părți – de 1,23% până la 3% – din ADN-ul primului. Aceasta este diferența dintre om și cimpanzeu. Și astfel a devenit identitate umană identitatea animală. Dar această „identitate umană” poate redeveni „animală” și o ființă umană poate dori gazarea unei ființe umane. În limba populară un astfel de gest se numește „a scăpa un cuvânt”. După care urmează adăugarea unui nevinovat „ei, și...!”. Scăpările repetate, au demonstrat psihanaliztii, sunt scăpări de „adevăruri”.

Dreptul omului de a ucide prin gazare pe semenii săi este un impuls care apare întâi în gândire, urmat de procesul de traducere motorie. Impulsul de a ucide există în stare latentă în ființa umană, iar procesul de umanizare nu l-a lichidat, ci l-a inhibat păstrându-i reversibilitatea.

Grupurile de oameni care au executat de-a lungul istoriei de mii de ani omucideri și genociduri au păstrat intactă capacitatea de a ucide semenii. Capacitatea de a reveni la stadiul de animalism, din care făceam parte acum 7 milioane de ani în evoluția istorică, a devenit o realitate confirmată de ultimele genociduri: cel armean, holocaustul. Uciderea în serie a milioane de oameni, închizând cu forța ușile de fier și dând drumul gazului ucigătoare cu seninătatea executării unui ordin venit de la superiorul tău este dovada infailibilă a fluidității și reversibilității identității umane. Desigur, descoperirea substratului celular, biochimic și molecular al acestei reversibilități spre animalism dovedește științific acest fenomen care nu poate fi negat.

Această reversibilitate transformă invocarea actului de a ucide mase de oameni cu seninătate animalică într-un adevăr de care societatea omenească este obligată să țină seamă. Uneori, un cuvânt scăpat dintr-o naivă și inofensivă exprimare de tip „ei, și...!” are rădăcini ancestrale, care fac posibile acte inimaginabile, pe care azi știința ne ajută să le înțelegem.

***Impulsul de a ucide
există în stare latentă
în ființa umană, iar
procesul de umanizare
nu l-a lichidat, ci l-a
inhibat, păstrându-i
reversibilitatea.***

Jean-Jacques Askenasy este medic neurolog și cercetător în domeniul neuroștiinței.

Sociologul Cătălin Zamfir:

„Este nevoie de a regândi organizarea societății românești rezultată din tranziția noastră confuză”

INTERVIU REALIZAT DE
IULIAN STĂNESCU

Părem a fi mai tot timpul în crize de tot felul: economice, sociale, politice, morale, de curând și epidemiologice. Privind înapoi la cele trei decenii scurse de la Revoluție, România a trecut prin mai multe crize. Suntem mai predispuși decât alții la crize? Ce se întâmplă în timp cu o societate care trece prin crize recurente?

Cătălin Zamfir: Poate o să vi se pară șocant ce voi spune. Crizele tranziției românești, pe care le-ați sesizat și dvs., în viziunea mea au două cauze: cauza principală este modelul neoliberal promovat (să zic chiar impus?) de specialiștii și politicienii occidentali; secundar au contribuit și conflictele politice interne interminabile care au slăbit capacitatea politică românească de a elabora o coerentă politică de tranziție a țării. Capacitatea românească de a negocia în relațiile internaționale a scăzut adesea spre zero.

**Cum vedeți România
următorilor 10-20 de ani?
La ce să ne așteptăm?**

Cătălin Zamfir: Foarte pe scurt. În următorii 10-20 de ani, factorul politic național va fi variabila critică. Este nevoie de a regândi organizarea societății românești rezultată din tranziția noastră confuză. Asta înseamnă competență, axare pe promovarea consensului național și, poate cel mai important, independența politică internațională. Și lumea occidentală se află într-o situație de confuzie, ca să nu zic de criză. Liderii politici externi, orientați și de interesele lor proprii, induc confuzie în politica românească și sunt în mare măsură responsabili de conflictele politice interne distructive. Criza actuală cu care ne confruntăm este, evident, o criză medicală. Dar ea se grefează și accentuează criza națională, politică, economică și socială a României. Avem nevoie urgent de o strategie de ieșire din această criză complexă. Dar încă nu o avem.

**Conduceți Institutul de Cercetare a
Calității Vieții al Academiei Române.
Care este situația cercetării calității
vieții în România? În linii mari, care
este „calitatea vieții” românilor?**

Cătălin Zamfir: Tema propusă e enormă. Cu altă ocazie ar merita o analiză mai largă. Aici aș rezuma-o foarte scurt. În documentul politic propus în 1990, „Strategia Postolache”, se prevedea un complex de reforme, proiectate rațional, care urmau să aibă inevitabil importante costuri sociale, care însă urmau să fie în mare măsură compensate printr-o politică socială mai accentuată. Politica reformei adoptate efectiv a fost bazată pe o altă viziune: o reformă bazată pe privatizarea oricum, costurile sociale ale tranziției vor fi considerate ca inevitabile, dar suportate de

***Criza actuală cu
care ne confruntăm
este, evident, o
criză medicală. Dar
ea se grefează și
accentuează criza
națională, politică,
economică și socială
a României. Avem
nevoie urgent de o
strategie de ieșire
din această criză
complexă. Dar
încă nu o avem.***

populație; politicile sociale urmau să fie menținute la un nivel minim. În România, costurile sociale ale reformei au fost enorme în raport cu alte țări europene în tranziție. Asta a însemnat o prăbușire a standardului de viață a populației.

Pentru că interviul nostru este găzduit de Cultura, revista înființată de Augustin Buzura – unul dintre autorii care s-a confruntat cu problema libertății de expresie în regimul comunist –, simt nevoia să vă întreb: Cât de liber a fost sociologul înainte de 1989 și cât de liber este acum?

Cătălin Zamfir: Augustin Buzura a fost unul dintre marii noștri literați. Am citit cu mare interes romanele sale. Cine vrea să analizeze societatea românească în perioada comunistă trebuie să citească și cărțile lui Buzura. Sociologia nu putea să publice analize ale perioadei socialiste. Buzura a scris cărți uluitoare asupra unor cazuri tipice pentru acea perioadă, pe care sociologul nu ar fi putut să publice. Sociologul, prezentând realitatea socială de atunci în termeni generali, nu putea să o facă. Buzura a prezentat excelent realitatea din acea perioadă cu justificarea că este un fragment al realității, și acesta prelucrat literar.

Revin la întrebare. Nici Buzura nu a fost liber, dar literatura s-a bucurat de mult mai multă libertate decât sociologii. Sociologul nu era liber să analizeze global societatea socialistă. Era aproape imposibil să evite paradigma ideologică a socialismului. Dar în analiza teoriei sociologice sau a multor fenomene sociale sociologul se putea simți relativ liber.

După 1989, sociologul a devenit liber. Desigur, cu anumite restricții. Puteam să publicăm orice. Dar dacă în anii 1990 am avut resurse financiare să facem largi cercetări empirice așa cum considerăm că erau necesare, după 2004 nu se mai puteau face. Se finanțau doar cercetări punctuale.

Cercetarea empirică a marilor procese sociale ale tranziției era finanțată, dar de regulă acestea erau preluate de instituțiile internaționale, fondate pe ideologia neo-liberală. Banca Mondială a preluat asemenea cercetări, sărăcia de exemplu.

Recent, ați publicat o istorie socială a României din 1800 până în prezent. Care ar fi marile procese de schimbare a societății românești după 1989?

Cătălin Zamfir: După 1989 s-au impus noi teme sociale majore cum le numiți dumneavoastră. Cea mai importantă temă este o temă globală: societatea

românească schimbată prin implementarea strategiei tranziției de la o societate organizată pe modelul socialist sovietic la o societate capitalistă, bazată pe o strategie globală neoliberală.

Care este rolul și locul sociologiei în România în prezent? Care ar trebui să fie rolul și locul sociologiei în România?

Cătălin Zamfir: Sociologia s-a constituit ca o știință globală a socialului în a doua jumătate a secolului XIX. România, o societate care făcea efortul de ieșire din situația de subdezvoltare, și-a pus speranța că sociologia va aduce o contribuție importantă în acest proces. Asumarea de către sociologie a acestui rol „sperat” s-a dovedit complicat, depinzând de contextul național și internațional al României. Avânt în anumite perioade, dar și dezamăgiri și regres în altele. Încă de la sfârșitul anilor 1890 sociologia a început, în țara noastră, să fie de interes. În sistemul universitar, cursurile de sociologie au oferit oportunitatea studenților de a lua cunoștință de paradigma teoretică a sociologiei, și ea în constituire. Studii sociale despre marile probleme ale societății românești, ca de exemplu starea de sănătate a populației, au început să fie realizate și publicate. Între cele două războaie, sociologia românească cunoaște un vârf spectaculos. Pe lângă cursurile universitare și liceale, care au cunoscut o explozie, sociologia românească a cunoscut un prestigiu național și internațional mai ales prin programul lui Dimitrie Gusti de ieșire a țării din starea de subdezvoltare. Modernizarea societății românești trebuia să se axeze pe dezvoltarea comunităților social-economice, începând cu satele. Satele reprezentau mai mult de 70% din comunitățile românești. Inițierea și susținerea cu instrumentul cunoașterii a procesului de dezvoltare socială urmau de a fi preluate de echipele gustiene compuse dintr-o largă gamă de specialiști, medici, agronomi, ingineri, profesori, rolul de coordonare revenind sociologilor. Cercetarea sociologică empirică era instrumentul esențial, cu misiunea de a elabora monografiile ale comunităților. Urma ca sociologia, în colaborare cu o largă varietate de specialiști, să elaboreze în 2-3 decenii o complexă „hartă socială” a țării, ca bază a procesului de dezvoltare. Gusti a lansat un uimitor program de dezvoltare a sociologiei. O inovație

epistemologică: sociologia ca știință sintetică care avea să integreze într-un program complex de cercetare socială toate disciplinele sociale, care erau și ele într-un proces rapid de dezvoltare. A propus o nouă misiune socială sociologiei: asumarea de către ea a misiunii de stimulare și coordonare a programului de dezvoltare social-economică a comunităților. Uimitor a fost că acest program sociologic s-a realizat în mai puțin de 20 de ani, în anii 1920 și 30. Dar a venit Războiul mondial care a schimbat toate datele problemei. La sfârșitul anilor 1940 și mai ales în anii 1950, introducerea modelului socialist sovietic a exclus sociologia ca „știință burgheză”. În această perioadă, fără titlul de „sociolog”, specialiști formați în școala gustiană au realizat programe de cercetare empirică pe teme sociale importante. Treptat, sociologia este recunoscută și în 1964 chiar este relansată zgomotos prin declarațiile politice ale lui Nicolae Ceaușescu. Sociologia, ca știință a societății, urma să aibă un rol crucial în procesul de construcție a societății socialiste. S-au reintrodus secții de sociologie la marile universități românești, se constituie un Institut de cercetări sociologie. Disciplina de sociologie este introdusă și la facultățile cu alt profil: politehnică, medicină, arte. Dar ea nu este introdusă ca disciplină în licee. S-au inițiat, cu susținere politică, programe de cercetare empirică sociologică. Contextul era diferit. Regimul comunist a lansat, cu instrumente politice, un vast proces de schimbare socială în domeniul economic, al satului și orașului. Sociologia a fost solicitată să se integreze, cu mijloacele sale, în acest proces coordonat însă de sistemul politic. După câțiva ani, a devenit însă clar că cercetările sociologice nu au convenit politic, având chiar o orientare critică. În anii 1970, treptat, sociologia a fost marginalizată, culminându-se cu desființarea în 1977 a secțiilor universitare de sociologie și cu aceasta a profesiei de sociolog. Cercetări sociologice empirice sunt descurajate, ele devenind tot mai rare. În anii 1980 nu s-au mai făcut cercetări sociologice empirice. După 1989, sociologia a fost relansată, beneficiind inițial de un suport politic spectaculos. Istoria relației politicului cu sociologia s-a reprodus însă și în noul context. Misiunea sociologiei este să facă o analiză științifică independentă a proceselor sociale, în mod special a „tranziției” românești. Să o sprijine cu competența sa, dar și să critice dacă era

nevoie. Nu a fost vina sociologiei că reformele social-economice, orientate de specialiștii occidentali, au fost predominant distructive: privatizarea industriei a distrus importante capacități productive, agricultura a fost practic dezorganizată prin desființarea politică a cooperativelor. Critica programelor de reformă făcută de sociologi a fost inevitabil din nou neagreată de politic. A fost încurajată limitarea sociologiei la teme sociale micro, marginale: suportul pentru persoanele cu dizabilități, copiii abandonati etc. Sociologia, când a abordat temele mari ale schimbărilor, inevitabil a devenit mai degrabă critică: evaluarea procesului de tranziție, politicile sociale ale guvernului român, calitatea vieții a populației, analiza noilor probleme care au explodat, sărăcia, problemele tineretului, problemele social-economice ale populației de romi. Finanțarea cercetării empirice pe teme sociale de interes național a dispărut din 2004. Și când s-au realizat, ele au fost preluate de instituțiile internaționale, orientate de ideologia neoliberală.

Care este cartea sau lucrarea dumneavoastră care v-a produs cele mai mari satisfacții intelectuale?

Cătălin Zamfir: Aș menționa două lucrări plasate la nivele diferite ale sociologiei. Prima este o lucrare teoretică, „Incertitudinea. O abordare psihosociologică”, din 1990. Am lucrat la ea din 1973 și am finalizat-o în 1989. Este o construcție teoretică complexă a unei componente sociale foarte importante a societății omenești: procesul de adoptare a deciziilor sociale în condiții de incertitudine ireductibilă. Era pe atunci – și, ca amploare a construcției teoretice, cred că a rămas și acum – unică în sociologia mondială. A doua carte, din 2004, la care s-au adăugat și alte câteva studii, are ca obiect procesul de „tranziție” în România: „Analiza critică a tranziției. Ce va fi după?”

Cătălin Zamfir este sociolog și profesor universitar, membru al Academiei Române. A fost ministrul muncii și protecției sociale în Guvernul Petre Roman, în perioada 1990-1991.

Dana Bucin, lider și formator de opinie în diaspora românească din America

TEODOR STAN

Avocata Dana Bucin este consulul onorific al României în Connecticut din 2018, având o reputație deosebită pentru acțiunile sale de promovare a investițiilor și schimburilor comerciale cu România, dar și datorită inițiativelor culturale și educaționale în cadrul

diasporei locale din Connecticut. Este membră fondatoare în board-ul organizației comunitare laice „Românul” din Connecticut și co-fondatoare a platformei „CEENET”, angajată în promovarea investițiilor americane și în coordonarea acțiunilor regionale ale Cehiei, Poloniei, României, Slovaciei și Ungariei de promovare a intereselor comerciale comune în SUA. Recunoscută profesional și aleasă „avocat al anului” în 2019 de către Tribuna Dreptului din același stat, eforturile sale au fost remarcate de

către „Newsweek România”, care a poziționat-o în acel an în „Topul 100 al celor mai influenți români”. Practică dreptul, fiind președintele departamentului de migrație al Casei de avocatură Murtha Cullina (o firmă cu peste 100 de avocați și cu birouri în Hartford, Boston și New York). Lucrează de peste 15 ani, asistând companii transnaționale, camera de comerț locală și consilii de afaceri externe. În același timp, reprezintă persoane și familii implicate în procesul de stabilire în Statele Unite, inclusiv reprezentând drepturile unora în prag de deportare sau în detenție. Dana Bucin este licențiată în barourile mai multor state, practicând ca membru al acestora, pentru a reprezenta cazurile imigranților pe tot teritoriul SUA și în oricare dintre consulate americane.

Am cunoscut-o pe doamna avocat Dana Bucin în cadrul Conferinței Anuale a Profesioniștilor Româno-Americani organizată de Forumul de Cercetare a Imigrației în iunie 2020, când am invitat-o pentru a vorbi în plen despre restricțiile impuse de administrația Trump asupra regimului de vize, cu impact inclusiv asupra statutului de reședință legală a cercetătorilor și profesioniștilor cu specializări necesare economiei americane. În timp de pandemie, măsurile executivului de atunci au evidențiat nevoia acută a unei reforme sistemice a complexului de legi care afectează mobilitatea tuturor. În lunile ce au urmat conferinței a fost printre pușinii lideri comunitari care a vorbit public în evenimente virtuale ale diasporei despre necesitatea sensibilizării publicului larg asupra nevoii unei reforme bipartizane a imigrației.

Prestanța sa ca lider formator de opinie în cadrul diasporei s-a remarcat însă și în momentele critice din jurul atacului insurgent asupra Capitoliului, în Washington. A fost printre pușinii lideri comunitari care au luat o atitudine publică, delimitând diaspora de actele unor extremiști. Dana Bucin a consemnat (într-o reacție publică pe pagina Consulatului onorific) participarea aparentă a unui grup de cetățeni români în actul de insurgență asupra Capitoliului, pe data de 6 ianuarie. S-a referit categoric la arborarea aberantă a steagului Revoluției Române, cu impact vizual scontat, de instigare a unor reacții viscerale. Implicarea celor doi cetățeni ai Republicii Moldova (arestați ulterior pentru acte criminale

***Dana Bucin este
licențiată în barourile
mai multor state,
practicând ca membru
al acestora, pentru a
reprezenta cazurile
imigranților pe tot
teritoriul SUA și
în oricare dintre
consulate americane.***

în acel atac asupra legislativului american), cât și arestarea unei persoane de origine română din New York (pentru tentativă de asasinare a noului alesului senator al Georgiei), aruncă puternice umbre asupra întregii diaspore romano-americane. Poziția ei a provocat, în spațiul cibernetic, reacții extremiste. La fel au stat lucrurile când, în calitate de consul onorific, Dana Bucin a felicitat public noul președinte al SUA, Joe Biden, în ziua inaugurării mandatului. Reacțiile de natură agresivă au forțat-o să acționeze, cenzurând unele postări din social media care instigau la ură și violență. Ca avocat, a avertizat membrii comunității asupra posibilelor consecințe juridice nefaste nu doar pentru cei care participau la transmiterea unor asemenea mesaje, ci și pentru imaginea întregii comunități.

***Practicalitatea nu
însemna o respingere
a rădăcinilor culturale,
ci o afirmare a
acelorași valori
într-un nou context***

I-am cerut un interviu pentru a înțelege ce anume din bagajul cultural specific societății în care s-a născut a jucat un rol important în integrarea sa în societatea americană și afirmarea sa ca lider, dedicat promovării intereselor diasporei și a responsabilizării civice a acesteia.

Mi-a vorbit despre copilăria trăită în Reghin, județul Mureș, despre valorile împărtășite în intimitatea familiei, în special despre rolul esențial al bunicii sale care i-a transmis sentimentul că demnitatea se obține prin muncă asiduă. Bunica a fost cea care a transmis repozitoriul cultural nu ca pe o povară, care înregimentează, ci ca pe un compas de valori etice, morale și spirituale. „Bunica nu ne forța să mergem la biserică, ne mai aducea o pască, încerca să ne explice posturile...” Le modela nepoților o atitudine practică față de tradiții, vorbindu-le copiilor despre rostul acestora, fără a le impune respectarea lor, după cum nu le-a impus nici cutumele vreunei confesiuni religioase. A preferat să transmită nepoților doar importanța unei vieți interioare spirituale autentice. Le oferea mândria unor rădăcini culturale, cultivând, în același timp, respectul față de tradițiile și cutumele celorlalți.

Taina acelei deschideri „practice” (cuvânt des repetat de interlocutoarea mea) se află într-un trecut dificil și în propriile traume. „Bunica a fost greco-catolică până în 1948, când a fost forțată să se declare confesional ca aparținând bisericii ortodoxe. Apoi pământurile i-au fost colectivizate, iar ea a fost forțată să lucreze pe pământurile CAP-ului pentru o pensie minimă.” A refuzat însă să transmită nepoților sentimentul de victimă. Dana o parafrizează spunând „Înainte mergeam la greco-catolici, acum merg la ortodocși... tot același Dumnezeu e!” Diferența între percepția poverilor trecutului, față de care nu poți avea decât o atitudine de resemnare, și decizia de a le privi ca oportunități este tocmai această atitudine de acceptare și reziliență. Practicalitatea nu însemna o respingere a rădăcinilor culturale, ci o afirmare a acelorași valori într-un nou context, gândire ce i-a permis familiei sale să se adapteze unui regim totalitar ce înregimenta viața privată. Este, în același timp, atitudinea care a permis părinților adaptarea rapidă în perioada bulversantă a tranziției către capitalism și care acum îi permite Danei și copiilor ei integrarea identitară în societatea adoptivă, valorizând atât zestrea identitară adusă ca imigrant, cât și valorile societății adoptive. Vorbind despre părinții săi, Dana Bucin îi descrie în aceeași termeni – „oameni practici, corecți, dar care nu au căutat să lupte inutil cu un regim pe care nu puteau spera să-l transforme. Când eram mică, voiam să intru în camera unde se aduna lumea la noi, dar părinții voiau să ne protejeze, să nu știm de «activitățile lor clandestine». Se adunau să asculte Europa Liberă și ce se întâmpla în lumea liberă de afară. Disprețuiau regimul comunist, dar, fiind oameni practici, au optat să nu se martirizeze, să nu își sacrifice copiii și apropiatii. Au așteptat să treacă valul. După căderea regimului, au început o afacere proprie de manufacturare a mobilei.”

Valorile liberale ale părinților au fost etalate tacit prin buna conviețuire cu membrii minorităților etnice și confesionale din micul oraș. „Trăiam în Ardeal într-o societate multiculturală. Deși eram de etnie română, eu și fratele meu am fost crescuți de ‘lush mama’, o bătrână de etnie maghiară, care ne gătea și ne îngrijea când erau părinții la serviciu. Părinții mei și acum au la fabrică angajați din toate etniile comunității. La căderea regimului comunist, trăiam

la bloc, într-o clădire în care erau familii mixte de români, maghiari, sași și romi. Cele patru naționalități trăiam împreună, vorbind limbi diferite, ceea ce-mi plăcea, pentru că așa am învățat maghiară, dar și că diversitatea este normalitate." Prima experiență marcantă a șovinismului a avut-o în 1990, cand ultranaționaliști români, veniți din sate învecinate, au mărșăluit prin Reghin „ca să îi învețe minte pe maghiari, ca reacție la incităriile naționaliste din acele vremuri”, spune Dana Bucin. „Țin minte cât de speriați erau vecinii noștri maghiari din clădire. Pentru a nu atrage probleme, își scosese numele maghiare de pe poștă și ușă. Eu mă uitam mirată de agitația lor. Când am privit de la geam marșul cu bâte am înțeles că cei veniți probabil din sate locuite doar de etnici români reacționau ei înșiși la lozinci naționaliste, manifestând împotriva unor oameni, precum vecinii mei, despre care nu știau mare lucru. Vecinii au venit la mine și m-au întrebat în maghiară 'ce vor de la noi?' Le-am răspuns că nu știu, că la noi în casă nu contează etnia. Nu au fost multe altercații atunci, dar impactul fricii și al suspiciunii s-a răsfrânt asupra tuturor. Îmi amintesc că inclusiv lui 'Ilush mama', care aproape că făcea parte din familie, i-a fost, de atunci, teamă să vină la noi în casă și au trecut mulți ani până am reușit să o facem să se simtă în siguranță din nou." Aceasta poveste marcantă a copilăriei ilustrează câtă divizare poate răspândi un grup mic de oameni prin discursuri demagogice și gesturi violente. Apelul la violență forțează izolarea tuturor, în termenii unei logici exclusiviste, nereprezentative pentru majoritatea tăcută. Actele extremiste ale unor necunoscuți, în numele unui sectarism ideologic, se răsfrâng asupra tuturor.

Dana Bucin a continuat povestea relatându-mi cum părinții ei au ales ca nași pentru fratele ei etnici maghiari de alte confesiuni, pe lângă cei ortodocși, ca și ei, tocmai pentru că ecumenismul nu este doar o idee sau un discurs abstract, ci este bazat pe relații strânse de prietenie și întraajutorare în momente dificile. „Acești oameni ne erau realmente parte din familie, lucru care nu este înțeles de oamenii care vin din alte părți, unde nu există asemenea diversitate și interdependență etnică. Mi-a fost tare greu când am ajuns în America, la vârsta de 18 ani, și am avut colegi de facultate români veniți din București, care aveau prejudecăți antimaghiare puternice, pe care

„Cred că noi, românii veniți din Ardeal, avem mai puține rețineri în relațiile cu alte etnii decât cei veniți din alte părți ale țării, unde nu au avut același contact cotidian cu alte etnii. Înțelegerea și împletirea culturilor, bazată pe respect mutual, este reală și viabilă la nivel local, nu e o ideologie.”

le-au adus chiar și aici, unde nu au absolut niciun sens. Cred că noi, românii veniți din Ardeal, avem mai puține rețineri în relațiile cu alte etnii decât cei veniți din alte părți ale țării, unde nu au avut același contact cotidian cu alte etnii. Înțelegerea și împletirea culturilor, bazată pe respect mutual, este reală și viabilă la nivel local, nu e o ideologie.”

A terminat Liceul „Petru Maior” din Reghin, urmând profilul realist – matematică-informatică – „pentru că era cea mai prestigioasă clasă din oraș”, deși

***„În situații de
incertitudine,
reflexele sociale scot
la iveală adevăratele
lacune ale solidarității
noastre, indiferent
de etichete culturale
și valori afirmate.”***

simțea chemarea către profilul umanist. „Am învățat o groază de limbaje de programare care nu se mai folosesc acum, dar am devenit și foarte bună la matematică, ceea ce m-a ajutat mult la testele SAT de admitere la facultate în SUA.” În ultimii doi ani de liceu a mers la meditații în Cluj, cu gândul de a aplica la ASE, în București. Însă în Cluj a aflat despre posibilitatea de a-și continua studiile în străinătate. „Am citit broșuri care explicau procesul de admitere la universități americane. Nu-mi venea să cred că pot ajunge în America la studii. Mi se părea prea ușor pentru a fi adevărat. După ce m-am documentat, mi-a intrat în cap că trebuie să urmez acest drum. Mă visam studiind acolo și într-un final i-am spus mamei (temându-mă că va respinge ideea). Răspunsul ei imediat a fost: «Cum să te ajut?». Pe atunci, în 1997, nu aveam acces ușor la internet. Am scris fiecărei universități fără să știu nimic despre reputația lor. Nu puteam discerne și am cerut la întâmplare broșuri la aproximativ

două sute de universități. În lipsa altor surse de informare, am ales-o pe cea care avea cea mai bună broșură, cu toate domeniile care mă interesau: Universitatea Ohio Wesleyan. A fost alegerea potrivită pentru că nu am ales bazat doar pe prestigiul universității, ci am ales ce mi se potrivea mie.”

Testul SAT de admitere l-a susținut la București, unde a avut o experiență edificatoare. „Eram un grup mare de studenți și părinți în așteptarea testelor când s-a produs o greșeală. Se trimiseseră mai puține teste decât aplicanți înregistrați. Aveam cu toții palpității, întrebându-ne care din noi va intra să dea testul. Era în joc viitorul fiecăruia. Cu toții eram plini de speranțe, pregătiți să dovedim ce putem și să ajungem în America. Tensiunile dintre părinți au izbucnit instantaneu într-o confruntare acerbă. Fiecare părinte era pregătit să strivească speranțele celorlalți, toți strigau să fie luate în calcul criteriile care ar fi favorizat propriul copil: «să fie oferit doar olimpicilor în matematică sau fizică», sau «doar celor medaliați cu aur». Incidentul a scos la iveală cine erau cei din sală care căutau să plece din țară. Era un adevărat exod al celor mai inteligenți tineri. Un părinte mai luminat a intervenit și a spus «măi, oamenilor, americanul e și el om și greșește. Trebuie comunicat să se trimită mai multe teste și revenim cu toții atunci când vor fi pentru toți copiii.» În situații de incertitudine, reflexele sociale scot la iveală adevăratele lacune ale solidarității noastre, indiferent de etichete culturale și valori afirmate”.

Am întrebat-o pe Dana Bucin ce anume din experiența personală a emigrării a ajutat-o în depășirea obstacolelor întâlnite și a șocului cultural. „Ajunsă în Ohio în 1998, dificultatea de a comunica cu fluiditate în vernacularul american a durat doar câteva luni”, spune Dana Bucin. Însă „șocul cultural real a ținut de anumite așteptări care țineau de viața de zi cu zi. La început mi se părea că americanii sunt superficiali și prea individualiști când îmi răspundeau scurt, fără emoție, cu un zâmbet politicoș, dar aparent fals. Mi-a trebuit mult timp să înțeleg că aceste forme distante de interacțiune țin de un anumit respect pentru individualitatea fiecăruia. Este nevoie de un orizont mai larg, de mai multe contacte umane, nu poți să intri brusc în sufletul omului. Noi ne băgăm unul în sufletul altuia pentru

că așa suntem obișnuiți să ne exprimăm, să ne putem citi unii pe alții. Aici, oamenii sunt mai precauți cu aceasta deschidere, dar, în timp, poți cultiva aceleași prietenii profunde.” Bagajul cultural și confesional adus de studenți în campusul universitar a fascinat-o pe Dana, care încerca să înțeleagă atât opiniile liberale, cât și pe cele conservatoare ale colegilor. Simțind nevoia unor legături mai profunde, a fost curioasă și a acceptat invitațiile colegelor de a vizita diferitele congregații creștine din care acestea făceau parte. Cu aceeași deschidere precum cea a bunicii, Dana descrie curiozitatea cu care a descoperit acele comunități. „Am văzut frumusețea fiecărei confesiuni, am observat lucrurile care mi se păreau bune, dar și pe cele mai puțin compatibile cu personalitatea mea, cu credința mea. Mi-a devenit evident că fiecare religie are ceva transcendental. Mi-a fost de folos să înțeleg repozitoriul spiritual și de valori în care se formaseră colegii mei și să respect perspectiva fiecăruia.” Aceasta deschidere i-a permis să pătrundă în spatele zâmbetelor politicoase și să se poată împrieteni cu oameni din diferite rase, etnii și religii.

Din punct de vedere academic, era fericită să descopere o abordare educațională complet opusă sistemului rigid din țară, centrat pe specializarea timpurie a individului. În SUA era chiar încurajată să aleagă cursuri din toate domeniile, fără restricții. „Așa ajungi să îți deschizi mintea, să explorezi și să nu te limitezi la un domeniu care, poate, nu este chemarea ta.” A urmat mai multe specializări, terminând summa cum laude în trei domenii: Afaceri internaționale, Politică și guvernare, dar și Limbi romanice și literatură comparată. Universitatea i-a oferit chiar șansa de a-și aprofunda limba spaniolă într-un stagiu în Venezuela. Încă nu își imagina cum toate aceste specializări, aparent eterogene, vor putea defini o carieră. Însă, ca avocată în domeniu imigrației și al schimburilor comerciale, cunoașterea acestor limbi și aceste expuneri multiculturale s-au dovedit a fi esențiale. Doar spre sfârșitul facultății a realizat că pentru a-și urma visul este necesară și obținerea unei diplome în Drept internațional. A ales Universitatea Boston, nu doar datorită prestigiului, ci și pentru că era printre puținele care oferea posibilitatea de a studia comparativ dreptul Statelor Unite cu cel al Uniunii Europene. Așa a ajuns să își practice cunoștințele de limba și cultura franceză, studiind un

**„Nu am suportat
niciodată injustiția
împotriva oamenilor
vulnerabili. Ideea
de a îmbina dreptul
migațional cu
cel corporativ,
de ajutorare a
antreprenorilor,
îmbină într-un mod
practic aspecte
de etică și morală
personală cu cele
antreprenoriale, care
mă motivează.”**

semestru în programul Universității din Lyon, Franța.

Întrebată ce a determinat-o să urmeze această carieră, Dana Bucin a amintit de valorile care i-au fost transmise încă din familie. „Nu am suportat niciodată injustiția împotriva oamenilor vulnerabili. Ideea de a îmbina dreptul migrațional cu cel corporativ, de ajutorare a antreprenorilor, îmbină într-un mod practic aspecte de etică și morală personală cu cele antreprenoriale, care mă motivează. Îmi plac limbile străine, relațiile internaționale și interculturale,

diversitatea umană, incluziunea, protejarea celor vulnerabili. Ca avocat în imigrare, profesia combină toate aceste aspecte. Ajut antreprenori, companii americane care au nevoie de forța de muncă a imigranților și ajut la reîntregirea familiilor sau reprezintă refugiați ale căror vieți depind de obținerea unui statut legal și de integrarea în societatea americană. Responsabilitățile profesionale se îmbină cu rolul de Consul onorific, care necesită abilități de diplomatie comercială și culturală în stabilirea de legături între țara de origine și cea adoptivă. Sunt mândră de originile mele, îmi place să promovez imaginea, cultura și tradițiile țării natale și să îl ajut pe acel antreprenor din România, pe care nimeni nu îl ajută, să se extindă pe piața americană.”

Am întrebat-o pe Dana ce atu-uri crede că au impus-o ca mentor și model cu impact pozitiv în comunitatea din care face parte. „Comunitatea din Connecticut nu este, statistic, mare, în comparație cu alte centre ale diasporei românești. La ultimul recensământ doar șapte mii de persoane se declaraseră româno-americani, dintre care mai puțin de o mie sunt vizibili la evenimente comunitare. Este o mare diversitate – oameni ajunși în perioada regimului comunist, dar și în ultimele trei decenii. Am ajutat la formarea organizației culturale «Românul» în Connecticut și, atunci când eram în Boston, am fost membră fondatoare a Asociației Românilor din New England. Din 2010 am adus în SUA delegații comerciale din România și din regiunea central-europeană, fiind cofondatoare a platformei CEENET. Probabil datorită eforturilor de promovare a schimburilor comerciale, am fost recomandată și numită consul onorific. Cred că atunci când suntem uniți putem promova mai bine imaginea țării și identitatea noastră culturală. Echipa celor de la «Românul» lucrează îndeaproape cu bisericile românești din zonă și cu biroul consular. Ne autopromovăm cultivând capacitatea de întraajutorare. Există și în diaspora tendințe exclusiviste și avem de lucru în a înrădăcina concepția că prin colaborare avem de câștigat și prin izolare de pierdut. Este în interesul nostru să fim incluzivi, mai ales cu ceilalți membri ai diasporei.

Un bun exemplu de solidaritate a fost în 2018, când am marcat Centenarul Unirii organizând o serie de evenimente la Capitolul statal din Hartford,

unde a fost cântat imnul național și a fost arborat drapelul României între cele al Statelor Unite și al Connecticutului. Am avut o prezență substanțială. Politicienii americani au venit să țină discursuri în Camera superioară. Au fost prezenți și reprezentanți ai Camerelor de comerț. A fost un moment în care, între statuile Capitolului, s-a jucat hora, iar Adrian George Săhlean, traducător al poemelor lui Mihai Eminescu, a recitat din traducerile sale. Am fost onorați cu trei proclamații ale guvernatorului, prima cu ocazia centenarului, apoi în anul următor – cu ocazia zilei naționale și la comemorarea a treizeci de ani de la căderea regimului comunist. În 2019, tot în acest spațiu de mare vizibilitate, am organizat comemorarea evenimentelor din timpul Revoluției din 1989, cu mărturiile participanților, acum membri ai comunității din Connecticut.”

În promovarea vizibilității intervențiilor tale în comunitate, a fost utilă numirea drept consul onorific? „Titlul contează și a fost nevoie de acest titlu consular, deși eram la fel de implicată și de motivată și înainte. A avut impact, rezonanța de autoritate publică este un bun vehicul de mobilizare. Este o carte de vizită (care elimină nevoia de a-mi prezenta acreditări profesionale când vorbesc în public), dar are și darul de a stimula relațiile dintre membrii diasporei. Numirea a atras și remarci negative, rezerve ale celor care nu se raportează pozitiv față de instituțiile statului român și care nu au înțeles rolul scontat de liant comunitar. A fost necesar să explic rolul onorific de promovare la nivel local a legăturilor și vizibilității pozitive a României, fără a fi angajat al statului și fără a avea o coloratură politică. În timp, oamenii au ajuns să înțeleagă acest rol, de a le reprezenta interesele, de a promova programe, spre exemplu programul de sprijin pentru cei care au contractat COVID-19. Avem oameni ajunși în stradă, fără slujbe, și unii care au încetat să își mai plătească chiriile. Am întâlnit și cazuri în care eu, ca avocat, nu pot ajuta, datorită legilor în vigoare (oameni care au nevoie de o șansă pentru a ieși dintr-un anumit statut de ilegalitate), dar a fost posibil să ajut din funcția de consul – sau vice-versa. Românului îi e rușine să vorbească despre vulnerabilități, deși cazurile care ajung la mine sunt protejate de confidențialitate, ca avocat sau consul. Protejarea anonimatului este un aspect care îngreunează rolul

altor entități comunitare în a interveni și a sprijini membri ai diasporei care au nevoie de ajutor.

Mesajul cel mai important pe care doresc să îl transmit public diasporei este acesta: sunt români printre voi, oameni fără statut legal de rezidență, despre care voi nu știți pentru că nu există încredere, ci rușine și teama de a se expune abuzurilor. Printre noi s-au camuflat mulți de-a lungul anilor și par a avea slujbe stabile, dar, în realitate, le lipsesc documentele și sunt măcinați de spectrul fricii de autorități. Viața fără rezidență legal documentată este extrem de dificilă. Este de înțeles că acești oameni nu pot vorbi și nu vor să se știe despre abuzurile la care au fost expuși, în special în ultimii ani (când retorica publică contra imigranților a fost intenționat propagată pentru a instaura frica). Când ajung la mine în birou, mă întrebă, cu teroare în ochi, «Dana, tu sigur nu mai spui la nimeni?». Discursul public îi stigmatizează, iar ei nu pot avea o voce. Există astfel de atitudini anti-imigraționale, inclusiv în rândul diasporei, în rândul celor care, odată, au ajuns ca exilați politici, iar acum nu realizează sau nu le pasă că în spatele lor acele căi de imigrare au fost închise. Tocmai datorită experiențelor proprii, diaspora ar trebui să fie activă civic, să înțeleagă de ce acești semenii au fost împinși în ilegalitate, prin interpretări restrictive ale legilor pline de contradicții și sincope sau prin implementarea nemiloasă, de ordin ideologic, a unor legi anacronice, a căror reformare este necesară. Asta este marea dramă a Americii: că avem oameni care de zeci de ani locuiesc și lucrează printre noi și nu își pot pot legaliza statutul migratoriu. E nevoie de o educare civică a comunităților diasporei și poate că această oportunitate va fi mai bine primită acum, după ce a trecut fervoarea alegerilor, în care acest subiect a fost atât de politizat. Acum, poate mai mult decât înainte, este important să ducem o campanie de informare și sensibilizare pentru o reformă migratorie ca să îi putem ajuta pe semenii noștri care nu au documentele legale de muncă sau rezidență, să iasă la lumină; precum și să construim mai multe punți de legătură cu România, prin Visa Waiver Program, vize de studiu/schimb cu mai multe privilegii de muncă.”

Cum am putea facilita integrarea pozitivă a acestor semenii și a noilor veniți în societatea americană? „În

***Este important să
ducem o campanie
de informare și
sensibilizare pentru o
reformă migratorie,
ca să îi putem ajuta
pe semenii noștri care
nu au documentele
legale de muncă sau
rezidență, să iasă la
lumină; precum și să
construim mai multe
punți de legătură
cu România...***

primul rând prin sprijinirea reprezentanților locali ai diasporei în identificarea problemelor curente și apoi prin promovarea bipartizană a reformei imigrației la nivel statal și federal, pentru a oferi perspectiva ieșirii din ilegalitate. Organizațiile comunitare laice, dar și cele cu caracter religios, ar trebui să îi sfătuiască pe acești oameni să apeleze la servicii legale pentru a fi informați de drepturile și obligațiile lor și pentru a-și soluționa situația în spiritul responsabilității civice. La nivel de stat, am lansat o campanie publică de informare asupra reformei migratorii prin CT Immigrant & Refugee Coalition, iar, pe lângă eforturile de asistență în legalizarea imigranților, pregătim sesiuni de informare a noilor veniți care să îi ajute în integrarea în societatea adoptivă.”

Dimitra Stasinopoulou, „Vechi interioare românești” – imagini din proiectul fotografic „Romania. Wonders of Transylvania”

Vechi interioare românești

*Mai mult decât o frumusețe
convențională, exteriorul și
interiorul clădirilor adăpostesc
o bogăție sufletească.*

(Dimitra Stasinopoulou)

Dimitra Stasinopoulou, „Vechi interioare românești” – imagini din proiectul fotografic
„Romania. Wonders of Transylvania”

„Romania. Wonders of Transylvania”

DIMITRA STASINOPOULOU

Chiar și sever marcate de trecerea timpului, clădirile dezvăluie o frumusețe rară. Mai mult decât o frumusețe convențională, exteriorul și interiorul clădirilor adăpostesc o bogăție sufletească. Bisericile omniprezente, care domină constant peisajul, probează nu doar o conexiune profundă cu religia, ci și o istorie plină de evenimente.

Sudul Transilvaniei, un podiș înalt, cu dealuri împădurite și văi protejate de Munții Carpați, este locul unde s-au stabilit coloniștii saxoni și unde descendenții lor au înființat ferme, au întemeiat

negustorii și au luptat, mai bine de 800 de ani, pentru a-și apăra pământul și tradiția. Poate satele săsești sunt minuscule, dar bisericile lor sunt puternice! În cele din urmă, satele sașilor ardeleni erau nu doar localități, ci și avanposturi pentru apărarea rutelor comerciale care parcurgeau întreaga țară... Iar cele mai multe dintre bisericile lor sunt destul de mari cât să adăpostească, atunci când satul era atacat, toți sătenii, cu turmele de oi, cu cireada de vaci și câinii de pe lângă casă.

(<https://www.yumpu.com/en/document/read/65213388/wonders-of-transylvania>)

**GRAMPET
GROUP**

Motion is our business

**20
DE ANI**

**PROMOVĂM
SPIRITUL ROMÂNESC
PESTE HOTARE
DIN 1999**

Prima multinațională cu capital românesc.

Profesionalismul și perseverența noastră din ultimii 20 de ani au pus România pe harta feroviară globală și la conjuncția strategică a industriilor europene și internaționale. Suntem un pilon de dezvoltare a României și ne propunem să continuăm în aceeași direcție.

România

Austria

Serbia

Germania

Ungaria

Grecia

Bulgaria

Croația

Proiectele Fundatiei Augustin Buzura

„România profundă și reală nu e nici zgomotoasă, nici agresivă. E discretă, așezată, preocupată, inteligentă. Adesea, suntem tentați să cădem în capcana facilă a observării zgomotului. De aceea, vrem să scoatem discreția la lumină.”

(Dana Gagniuc-Buzura)

Pentru Augustin Buzura, scrisul n-a fost inițial o opțiune, ci mai degrabă o obsesie. Pentru că, mai întâi, a fost experiența lecturii.

(Dana Gagniuc-Buzura)

ROMÂNIA DISCRETĂ

„E foarte important să le dăm tinerilor cărți în care să se regăsească.”

Interviu cu Alexandra-Mălina Lipară

DANA GAGNIUC-BUZURA

S-a născut și a copilărit la mare, iar după un drum mai întortocheat, a ajuns în Cluj, unde studiază la Facultatea de Litere, în cadrul Departamentului de Literatură Comparată. Scrie poezie, uneori și proză,

cheia spre inima ei fiind poezii douămiiști. Susține feminismul și este interesată, mai ales, de substratul psihologic al textelor literare. Face parte din board-ul site-ului „Poetic Stand.”

O să pornesc de la scurta, dar consistenta, prezentare pe care ți-ai făcut-o la începutul dialogului nostru. Sigur, le vom lua pe rând. Dar mai întâi, ce înseamnă acel drum întortocheat de la mare spre inima Transilvaniei pentru a studia Filologia la Cluj?

Am locuit în mai multe locuri și (inevitabil) am ajuns să le asociez cu diferite momente, parcursul biografic trasează o hartă emoțională dependentă de spații, iar despre legătura lor afectivă cu memoria vorbește foarte frumos Italo Calvino în Orașele invizibile – „Nu din asta e făcută cetatea, ci din legături între măsurile spațiului și întâmplările trecutului. [...] Cu valul acesta, stârnit din amintiri, orașul se impregnează ca un burete și se dilată. O descriere a Zairei, așa cum este astăzi, ar trebui să cuprindă tot trecutul Zairei. Dar orașul nu-și povestește trecutul, ci și-l conține, aidoma liniilor din palmă.” Când aud „acasă” mă gândesc automat la mare, dar ca la o căsuță din locurile de joacă pentru copii, unde, oricât de bine te-ai fi simțit cândva, după ce trece o vreme ajungi să te simți inconfortabil, conștientizezi că nu te mai potrivești în locul respectiv cât să trăiești acolo, ci ca simplu spectator pentru ce a fost deja – „Cu o deosebire: orașul visat îl conținea pe el tânăr; la Isidora ajunge la o vârstă înaintată. În piață există un zid al bătrânilor care se uită cum trece tinerețea; el s-a așezat acolo, în rând cu ei. Dorințele au și devenit amintiri”. Într-o discuție mai aprinsă, cineva mi-a spus „înțelegi totul și nu pricepi nimic”, iar cum nici nu sunt prea bună la geografie, cred că m-am pierdut în propria hartă și probabil din cauza asta a devenit atât de întortocheat, în special când ai tendința să te tot întorci din drum sau să schimbi brusc direcția, și cum am început să pricep destul de târziu cum funcționează mecanismele deciziilor raționale, am reușit să mă debarasez în cel mai neasumat mod cu puțință – nu merge aici, hai să uităm și să ne ducem departe, cât mai departe. Și așa am ajuns la Cluj.

Vei fi probabil profesor de limba română. Un profesor de română trebuie să se lupte azi cu foarte multe elemente de agresivitate, trebuie să apere limba română de o serie de pericole: de la schematizare până la invazia excesivă a englezismelor; de la preluarea limbajului profesat de VIP-urile de conjunctură până la limbajul

Nu știi dacă voi fi profesoară, mi-am dorit foarte tare într-un anumit punct, dar sunt multe lucruri care mă supără: de la programă la structura examenelor, în mare, tot ce presupune sistemul de învățământ românesc.

facebook. Cum vezi misiunea profesorului de limba română, a filologului în general, în acest context? Dincolo de instrumentele pedagogice și profesionale clasice, care sunt instrumentele cu care poate un profesor de limba română să apere limba română?

*Nu știi dacă aș putea
să fiu suficient de
obiectivă sau puternică
emoțional încât să le
transmit elevilor ceea
ce au nevoie și îi ajută
să își construiască
un parcurs academic
bun (orice ar însemna
asta la noi în țară),
fără să le fac mai
mult rău, tocmai din
dorința de a-i ajuta,
însă mă mai gândesc.*

Nu știu dacă voi fi profesoară, mi-am dorit foarte tare într-un anumit punct, dar sunt multe lucruri care mă supără: de la programă la structura examenelor, în mare, tot ce presupune sistemul de învățământ românesc. Nu știu dacă aș putea să fiu suficient de obiectivă sau puternică emoțional încât să le transmit

elevilor ceea ce au nevoie și îi ajută să își construiască un parcurs academic bun (orice ar însemna asta la noi în țară), fără să le fac mai mult rău, tocmai din dorința de a-i ajuta, însă mă mai gândesc. Nu cred că problema principală a felului în care aceștia utilizează limba română în viața de zi cu zi stă în puterea profesorului și nici nu îl văd responsabil. Limba evoluează și suferă schimbări constant, nici englezismele nu mi se par o crimă (la fel era povestea cu franțuzismele pe vremea lui Caragiale), iar dacă e să fim sinceri până la capăt, nici academicienii nu vorbesc în mod normal ca în lucrări, ar fi de-a dreptul inuman. Evident, singura condiție e ca un profesor să-i ajute pe elevi să vadă clar limitele dintre limbajul colocvial și mediul academic, să-i îndrume vizavi de ce e potrivit și ce nu în anumite contexte, practic, să îi pună la curent cu normele sociale. Dar e greu și cred că ajunge să fie o „luptă” tocmai pentru că în școală sunt înfierăți cu limbajul de lemn, care depersonalizează, creează tipare identice și îngreunează exprimarea liberă.

Ești una dintre laureatele Festivalului de Proză Augustin Buzura. Văzându-ți preocuparea pentru substratul psihologic al textelor literare, e firesc să existe o afinitate cu această tipologie de proză. Cum l-ai descoperit pe Buzura?

Prin clasa a zecea mă hotărâsem să mă fac psiholog criminalist (dar mi-am dat seama că nu sunt construită pentru un astfel de mediu), aveam o mulțime de cărți de specialitate și voiam să descopăr latura asta și în literatură. Un psiholog mi l-a recomandat pe Augustin Buzura și a fost ca o revelație, chit că nu eram prea „coaptă” pe atunci, nu m-a mirat când am aflat că s-a pregătit să fie, de fapt, medic psihiatru. Într-un moment în care oscilam între alegerea Facultății de Psihologie sau Litere, am citit „Refugii” și m-a ajutat să-mi proiectez o imagine ca o diagramă Venn – în literatură intră și psihologia, dar invers e mai greu, iar de aici a fost simplu, apoi au mai urmat „Absenții”, „Recviem pentru nebuni și bestii”, cărți pe care ar trebui să le recitesc neapărat, acum că am mai multe „în spate”, cum s-ar spune. Las și un citat reprezentativ, să-i conving și pe alții să citească, dacă încă nu au făcut-o – „Te naști cu ideea tâmpită că ți se cuvine și ție un pic de fericire. Și dacă ai curajul să o cauți, să nu renunți la ea, până la urmă agitația ta se transformă în tragedie.”

Într-o lume dominată de viteză, superficialitate, în care informația ajunge la noi în timp real, în care suntem mult mai grăbiți decât e cazul uneori, în care gândim pragmatic și ne luăm în mare parte informațiile de care avem nevoie de pe Internet, cum mai convingem tânăra generație asupra importanței lecturii? Cum mai convingem tinerii asupra importanței identificării aceluia substrat psihologic despre care vorbeai?

E foarte important să le dăm tinerilor cărți în care să se regăsească, să se identifice, să le trezească sentimentul de empatie. Un pas ar fi introducerea literaturii contemporane pentru cei de liceu, mai ales. Îmi vine greu să cred că în 2021 elevii mai pot rezona cu Mihail Sadoveanu sau cu Ion Creangă, iar până nu găsesc ceva care să le placă, să-i atragă spre mai mult, nici nu vor încerca să-i înțeleagă pe restul. Iar acum, marea problemă, de fapt – nu vreau să pară că vorbesc ca unul din bătrânii ursuzi care detestă tot ce ține de tehnologie, dar internetul dăunează, în special social media, fiindcă am impresia că a depășit de mult stadiul unei dependențe –, este că astăzi, practic, își trăiesc viața pe internet și pierd mult prea multe, le taie din propria dezvoltare.

Se spune că rămânem atașați de muzica și de poezia epocii în care „am făcut ochi”. Ar fi așadar oarecum firesc să fii atașată de poezii douămiiști. Ce anume din spiritul douămiiist este mai aproape de sufletul tău: fervoarea libertății, realismul său sau încărcătura sa socială? Și care dintre poezii acestei generații a reușit să găsească acea cheie potrivită despre care vorbeai?

Până să ajung la liceu, nu știam că mai există și alți scriitori în viață în afară de Ana Blandiana și Mircea Cărtărescu. Am terminat Colegiul Național „B. P. Hasdeu” din Buzău, unde am avut o profesoară de română incredibilă, Camelia Mancu, fără dumneai nu aș fi ajuns să am vreun contact cu lumea poeziei contemporane; și mai era cenaclul organizat de doamna Lulia Lazăr, iar acolo am auzit pentru prima dată „poezia fără rimă e cea mai frumoasă poezie” – nu pot decât să-i dau dreptate. Rezonez cu douămiiștii prin emoția brută, livrată direct, fără menajamente, care constituie (în opinia mea doar) cea mai autentică formă de poezie. Cu cât e mai

*Un pas ar fi
introducerea literaturii
contemporane pentru
cei de liceu, mai ales.
Îmi vine greu să cred
că în 2021 elevii mai
pot rezona cu Mihail
Sadoveanu sau cu Ion
Creangă, iar până nu
găsesc ceva care să
le placă, să-i atragă
spre mai mult, nici
nu vor încerca să-i
înțeleagă pe restul.*

real, minimalist, cu atât îmi spune mai multe, fiindcă se vede că e vorba de o scriitură care vine simplu, natural. Aveam 15 ani când l-am descoperit pe Dan Sociu, cu antologia „Vino cu mine știu exact unde

***Poeta mea preferată
rămâne Anastasia
Gavrilovici, care a
debutat în 2019 la
Casa de Editură Max
Blecher cu un volum
superb, „Industria
liniștirii adulților”. Iar
dacă tot suntem aici,
nu pot sări nici peste
nume ca Olga Ștefan,
Radu Nițescu sau Sorin
Despot, care-mi plac
mult pentru că scriu
o poezie proaspătă,
efervescentă.***

mergem”, iar de aici a început aventura, printre preferații mei se numără Diana Geacăr, T.S. Khasis, Radu Vancu, Ruxandra Novac, Adrian Urmanov, Claudiu Komartin, Ștefan Manasia, Miruna Vlada, Teodor Dună, Medeea Iancu, Andrei Dósa, Elena Vlădăreanu, Matei Hutopilă, Marin Mălaicu-Hondrari,

Andra Rotaru, Răzvan Țupa, Silvia Grădinaru, Moni Stănilă, Cosmin Perța, Adela Greceanu, Dan Coman, Adrian Diniș, însă lista poate continua, sigur am uitat să menționez pe cineva. Totuși, poeta mea preferată rămâne Anastasia Gavrilovici, care a debutat în 2019 la Casa de Editură Max Blecher cu un volum superb, „Industria liniștirii adulților”. Iar dacă tot suntem aici, nu pot sări nici peste nume ca Olga Ștefan, Radu Nițescu sau Sorin Despot, care-mi plac mult pentru că scriu o poezie proaspătă, efervescentă.

Ai atins problematica feminismului. Crezi că egalitatea de șanse a femeii în prezent e o realitate sau rămâne la nivel declarativ? Crezi că e nevoie de un feminism mai manifest?

Nu cred în egalitatea de șanse în general, nu doar a femeilor, dar când vine vorba de ele sau de minorități (etnice, rasiale, religioase etc.) este, cu siguranță, mult mai greu. Cred că o mare parte din lucrurile care sunt trecute pe hârtie nu au nicio treabă cu realitatea, e ceva artificial, de suprafață. Și mai cred că sunt prea puțini oameni cărora le pasă, motiv pentru care nici nu se va schimba nimic prea curând. Mulți spun că până la a vorbi despre sexismul și misoginismul din universități, școli, de la locul de muncă, din politică sau din literatură trebuie să ne „ocupăm” mai întâi de problemele cotidiene – fiecare femeie pe care o cunosc a fost hărțuită cel puțin o dată, în regulă, dar dacă nu pornim cu schimbarea din mediile educate, cum o să mai avem parte de ea? Perpetuăm la nesfârșit mentalități patriarhale și stereotipuri sexiste, nu recunoaștem rolul femeilor în istorie, dăm vina pe victimă, minimalizăm traumele, hotărâm că o mulțime de agresori merită lăsați în libertate ș.a.m.d., din seria problemelor soft, nu am să mă opresc asupra felului în care arată lucrurile, de multe ori, în mediul rural sau în alte colțuri ale lumii. Să ne amintim doar de cât timp au femeile dreptul la vot, la educație, la ocuparea anumitor posturi. Feminismul nu e suficient. Avem nevoie de implicare și cooperare din partea celor care dețin puterea, dar aici ne îndepărtăm lamentabil de realitate.

Să vorbim puțin despre avatarurile comunicării într-o perioadă total atipică, o perioadă care pentru voi studenții ar trebui să însemne

bucuria întâlnirii, emoția cenaclurilor literare, a cafelei boeme, chimia aceea palpabilă a întâlnirii mentor-discipol.

O să termin anul 2 și am apucat să fac un singur semestru de facultate fizic. E frustrant, atât pentru studenți (ar mai trebui oare să vorbim despre posibilitățile ori situația fiecăruia...?), cât și pentru profesori, sunt convinsă că lor le este, de fapt, mult mai greu decât nouă. Cei mai mulți încearcă să creeze un spațiu cât mai plăcut, se simte implicarea, dar te poți apropia atât cât îți permite un ecran. Sincer, aș da oricând ascultatul profesorului în pijamale, în timp ce-mi încălzesc supa, pe cursul ăla enervant de la ora 8, în sala Eminescu. Sper ca măcar de la anul lucrurile să se schimbe.

Și-acum, despre site-ul „Poetic Stand”, din al cărui board faci parte...

„Poetic Stand” a fost inițial revista „Paragraf”, fondată de Dana Pătrănoiu, în parteneriat cu Claudiu Komartin, iar acum a revenit unui grup de tineri poeți, traducători, viitori critici, în frunte cu Olga Ștefan și Andreea Apostu. Încercăm să-i apropiem pe oameni de poezie prin toate mijloacele posibile: cronici de carte, traduceri, videopoeme, interviuri, anchete și, mai ales, un lucru la care Claudiu Komartin ține foarte mult și față de care s-a implicat dintotdeauna, printre multe altele, promovarea tinerilor poeți și integrarea lor în spațiul literar, cât și nuanțarea vocilor feminine din poezia actuală.

*Încercăm să-i
apropiem pe oameni
de poezie prin
toate mijloacele
posibile: cronici de
carte, traduceri,
videopoeme, interviuri,
anchete și, mai ales,
promovarea tinerilor
poeți și integrarea
lor în spațiul literar,
cât și nuanțarea
vocilor feminine din
poezia actuală.*

DOCUMENTELE AUGUSTIN BUZURA

Începuturi

Pentru Augustin Buzura, scrisul n-a fost inițial o opțiune, ci mai degrabă o obsesie. Pentru că, mai întâi, a fost experiența lecturii. Sau poate, înainte de aceasta, cea a lumii satului maramureșean, care i se-nfățîșa copilului Augustin Buzura dură, complicată, abrutizată de război.

Apoi, cunoașterea, creația, dorința de a construi lumi și personaje prin desen și sculptură. Mult mai târziu a venit scrisul. Iar când scrisul și-a cerut dreptul să vină, n-a fost o dragoste la prima vedere.

Ci mai degrabă o bătaie cu sine, cu limitele, cu obsesiile. De aceea, prima creație literară vine abia în studenția clujeană, când, așa cum mărturisește: „Descoperisem literatura, dar, în același timp, trebuia să învâț atât cât să nu-mi pierd bursa. Am fost în paralel la toate cursurile de literatură comparată, universală, apoi la cursurile de literatură comparată ale Facultății de Filologie din Cluj, la cursurile de filosofie cu D.D. Roșca și la cele de istoria artelor ale Institutului de Arte Plastice.”

DOCUMENTELE AUGUSTIN BUZURA

Augustin Buzura în „Teroarea Iluziei. Convorbiri cu Crisula Ștefănescu”:

„Medicina nu mi-a plăcut deloc în primii trei ani, dar tot speram ca în următorii, când voi trece la partea practică, să găsesc o materie care să-mi placă. Oricum, aveam și ceva de câștigat: eram student. Și mă îngrozea ideea că aș putea să-i supăr din nou pe ai mei. Am rămas la medicină, însă ideea cu scrisul nu-mi dădea pace așa că mi-am propus să termin cu obsesia asta. Mi-am spus că cea mai bună metodă ar fi să scriu o povestire care să se dovedească a fi proastă. Am scris povestirea «Pământ» se chema, dar am scris-o cu furie, am scris-o cum m-am priceput eu mai bine, pentru

că nu voiam să-mi reproșez nimic. Pe de altă parte, voiam să mă fac de râs, să termin odată cu literatura și să mă apuc serios de medicină. Cu proza respectivă m-am prezentat la cenaclul condus de Mircea Zăciu. Nu m-am făcut de râs, cum speram. Lui Zăciu i-a plăcut. A luat-o și a dus-o la «Tribuna». Era în 1960.”

„Am scris și alte povestioare din care a ieșit primul meu volum, «Capul Bunei Speranțe», prefațat de Zăciu. Nu e mare lucru de el. Are totuși un merit: subiectele din povestirile acelea au fost în germene romanele mele de mai târziu. Atmosfera și obsesiile de atunci m-au urmărit toată viața.”

Rubrică realizată de Dana Gagniuc-Buzura

Despre noi

Fundația Culturală Augustin Buzura

Fundația Culturală Augustin Buzura a fost înființată în 2017, la puțin timp după dispariția academicianului Augustin Buzura. Inițiatorii sunt membrii familiei, animați de dorința de a păstra vie memoria academicianului Augustin Buzura și pentru a continua idealul de conștiință și responsabilitate pentru care scriitorul s-a luptat o viață. Urmând valorile și principiile profesate de academicianul Augustin Buzura, fundația se va preocupa de sensibilizarea societății românești asupra importanței păstrării și dezvoltării patrimoniului cultural național, va promova excelența și va sprijini valorile.

Fundația Culturală Augustin Buzura se va ocupa prin toate mijloacele de care dispune de promovarea în țară și în străinătate a operei literare și publicistice a scriitorului Augustin Buzura, precum și a filmelor realizate după scenariile sale. Se va îngriji, de asemenea, de perpetuarea numelui său și a actelor sale fondatoare și generatoare de cultură civică și instituțională.

Având ca scop sprijinirea și promovarea culturii, artei și civilizației românești, FCAB își propune să fie un factor activ

în societatea civilă, prin sprijinirea procesului de integrare și de afirmare culturală europeană și mondială, prin oferirea de soluții practice în domeniul culturii, artei și educației.

Fundația Culturală Augustin Buzura militează pentru încurajarea și stimularea creației originale în toate domeniile culturii, de la cercetarea științifică până la creația artistică, precum și pentru sprijinirea și promovarea tinerelor talente și protejarea și perpetuarea celor consacrate.

Promovarea și sprijinirea activităților de studiu și cercetare privind istoria și civilizația românilor, menținerea prin mijloace specifice a legăturilor cu alte fundații culturale din țară și străinătate reprezintă obiective relevante ale Fundației Culturale Augustin Buzura.

Fundația va organiza și va participa, singură sau în parteneriat, la expoziții, spectacole, festivaluri, concerte și alte manifestări cultural-artistice, în țară sau în străinătate.

Președinte al Fundației Culturale Augustin Buzura este Anamaria Maior-Buzura, fiica scriitorului.

Buzura Foundation Washington D.C.

Buzura Foundation supports and promotes Romanian and universal culture, art and civilization, aims to be an active factor in civil society by supporting the process of integration and cultural affirmation, by offering practical solutions in the field of culture, art and education.

OUR VISION

To keep the memory of Augustin Buzura alive and create a movement around his work rooted into his principles, values and courage of telling the truth under any circumstances.

WHAT WE DO

We support and engage with established and emerging artists, scientists and educators whose works reflect and carry on the principles and values present in Buzura's literary and journalistic work.

OUR COMMUNITY

Our community is diverse, with a sense of belonging and deeply rooted into the present. It's inclusive and serves as a forum for honest discussion, respecting and welcoming diversity of opinion, hence keeping a sense of ownership of ideas.